

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Οργανωτική Και Οικονομική Ψυχολογία

Θέμα Διπλωματικής Εργασίας:

«Ο ρυθμιστικός ρόλος της εικόνας του καπνιστή στη διευθέτηση της σύγκρουσης μεταξύ καπνιστών και μη καπνιστών περί καπνίσματος μέσω της οδού της ιδεολογικοποίησης έναντι εκείνης της ψυχολογικοποίησης»

Εισηγητής: Γεράσιμος Προδρομίτης

Φοιτήτρια: Φραγκάτου Μυρτώ

Απρίλιος 2009

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο Πρώτο «Εισαγωγικά Στοιχεία»	3
Εισαγωγή	4
Ιστορική Αναδρομή	5
Το κάπνισμα ως «κοινωνικό πρόβλημα».....	7
Οι τρέχουσες πολιτικές σχετικά με το κάπνισμα στον εργασιακό χώρο	12
 Κεφάλαιο Δεύτερο «Θεωρητικό Πλαίσιο»	14
Προσδιοριστικοί παράγοντες της αντίληψης του ρίσκου	15
Πειθώ και Κοινωνική Επιρροή.....	17
Τεχνικές Πειθούς	25
Life Style	34
Η θεωρία της ηδονής	36
Η θεωρία επεξεργασίας της σύγκρουσης	38
Διυποκειμενικότητα και κοινωνικές αναπαραστάσεις.....	39
Αντιπαράθεση Απόψεων και Αλλαγή Στάσεων	40
Διομαδικές σχέσεις και η δομή των κοινωνικών αναπαραστάσεων.....	43
Κοινωνικές Αναπαραστάσεις Για Τον Καπνό	49
 Κεφάλαιο Τρίτο «Έρευνα – Μέθοδος - Αποτελέσματα»	56
Μέθοδος.....	58
Αποτελέσματα	65
Συζήτηση	69
 Κεφάλαιο Τέταρτο «Βιβλιογραφία - Παραρτήματα»	72
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	73
Ελληνική Βιβλιογραφία	75
Ηλεκτρονικές Πηγές	75
Παράρτημα Ια.....	76
Ερωτήματα αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας: 5,7,8,10,12,14,15	76
Παράρτημα Ιβ.....	78
Παράρτημα Ιγ	80
Παράρτημα Ιδ.....	82
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΥΠΙΚΟΥ ΚΑΠΝΙΣΤΗ.....	82
Παράρτημα Ιε	84
Παράρτημα Ιστ	86
Παράρτημα Ιζ	88
Παράρτημα ΙΙ.....	92
Παράρτημα ΙΙΙ.....	95

Κεφάλαιο Πρώτο «Εισαγωγικά Στοιχεία»

Εισαγωγή

Ο εικοστός αιώνας ήταν εκείνος που δημιούργησε, προώθησε, δόξασε το κάπνισμα και ξαφνικά κήρυξε πόλεμο εναντίον του. Για δεκαετίες το κάπνισμα είχε συνδεθεί με τις έννοιες της ελευθερίας, της κομψότητας και της ανεξαρτησίας. Η ιστορία του καπνίσματος είχε συνδεθεί με μια εποχή δόξας και βιομηχανίας. Ενώ στη σημερινή εποχή το κάπνισμα θεωρείται μία προκλητική συμπεριφορά». Με αυτά τα λόγια προλογίζει το έργο του ο Luc Sante με τίτλο No Smoking.¹

Το κάπνισμα σε δημόσιους χώρους τείνει σταδιακά να γίνει κοινωνικά μη αποδεκτό. Οι μη καπνιστές προβληματίζονται με τους κινδύνους που επιφυλάσσει η έκθεση στον καπνό. Οι μη καπνιστές διακρίνονται σε εν γένει μη καπνιστές και σε πρώην καπνιστές. Οι τελευταίοι είναι και εκείνοι που αντιτίθενται ιδιαίτερα στον καπνό.²

Στην εργασία αυτή θα αναλύσουμε κυρίως τις σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στις δύο κατηγορίες που βρίσκονται αντιμέτωπες υπό το κράτος απαγόρευσης πλέον του καπνίσματος. Θα αναφερθούμε στις αντιλήψεις τους για το αντικείμενο σύγκρουσης καθώς και για τις μεταξύ τους σχέσεις όπως επίσης και για την εικόνα που έχουν για τον τυπικό καπνιστή. Θα εξετασθεί αν η εικόνα που έχουν τα υποκείμενα για τον τυπικό καπνιστή μπορεί να λειτουργήσει ρυθμιστικά για τη διευθέτηση της σύγκρουσης, την αλλαγή της στάσης των μη καπνιστών και την ομαλή βελτίωση των σχέσεων μεταξύ καπνιστών και μη καπνιστών.

Σύμφωνα με τη θεωρία της Κοινωνικής Σύγκρισης τα άτομα διατηρούν τυπικές εικόνες για την υγεία (όπως για παράδειγμα η εικόνα του τυπικού καπνιστή) που τους επιτρέπει να απορρίψουν ή να υιοθετήσουν μία συμπεριφορά. Κάποιος που έχει αρνητική εικόνα για τον καπνιστή είναι λιγότερο πιθανό λοιπόν να υιοθετήσει τη συνήθεια κάπνισμα.³ Το ίδιο εύρημα αναφέρεται και από τους Baron, Chassin, Presson και Sherman (1982) οι οποίοι επεσήμαναν τη σχέση μεταξύ της αρνητικής εικόνας για τον καπνιστή και την απουσία πρόθεσης για το ξεκίνημα του καπνίσματος.⁴

Η έρευνα που διεξήγαμε τέθηκε πάνω στη βάση των ευρημάτων των ερευνών των Agustin και Echebarria⁵ αναφορικά με την κοινωνική διαπραγμάτευση και το ρόλο που

¹ Louc Sante.(2004) No Smoking. Assouline Publishing.

² Rory Remer, Ph.D. Smokers vs. Nonsmokers: Differences in Awareness and Perceptions, Educational and Counseling Psychology, University of Kentucky

³ Social Comparison and Social Psychology: Understanding Cognition Intergroup Relations and Culture. Serge Guimond Cambridge University Press 2006 σελ 27

⁴ Social Psychology of health Peter Salovey Alexander Rothman Psychology Press 2003 Σελ 167

⁵ Echebarria A, Fernandez G & Castro J.L (1994) Social representations and intergroup conflicts: Who's smoking here? European Journal Of Social Psychology Vol 24 339 - 335

διαδραματίζει στην αλλαγή της στάσης απέναντι στο θέμα υπό διαφωνία και με βάση τη θεωρία της επεξεργασίας της σύγκρουσης, η οποία θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια. Χρησιμοποιήσαμε μία συμβολική κοινωνική συζήτηση/ διαπραγμάτευση με τη μορφή ενός κειμένου που έπρεπε να διαβάσουν τα υποκείμενα. Σύμφωνα με τον Billig (1987, 1992, Conchrane – Billig, 1990), ο οποίος τόνισε τη σημασία της επιχειρηματολογίας και της αντίθεσης στη μελέτη της σκέψης (1987), δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ ιδιωτικής σκέψης και δημόσιας επιχειρηματολογίας. Η σκέψη είναι περισσότερο ένας εσωτερικός διάλογος παρά μονόλογος, «τα ίδια επιχειρήματα που χρησιμοποιούμε για να πείσουμε τους άλλους όταν μιλάμε δημόσια είναι και αυτά που χρησιμοποιούμε και όταν συγκεντρωνόμαστε στις σκέψεις μας» (Billig 1993, σελ 110). Η εικόνα που προκύπτει από τη ρητορική προσέγγιση ενός σκεπτόμενου ατόμου είναι αυτή ενός υποκειμένου «η σκέψη του οποίου χαρακτηρίζεται από αντίθετες τάσεις» (Conchrane & Billig 1990 σελ 175). Υπό αυτό το πρίσμα υποθέσαμε ότι ανάλογη επιρροή θα μπορούσε να ασκήσει και η συμβολική παρουσία της πηγής επιρροής μέσω ενός κειμένου που θα έπρεπε να διαβάσουν τα υποκείμενα. Συγγραφέας του υποκειμένου παρουσιαζόταν ομάδα καπνιστών μίας εταιρίας.

Το κείμενο αναφερόταν στην ύπαρξη όχι μόνο υποχρεώσεων αλλά και δικαιωμάτων των καπνιστών με κύριο επιχείρημα το δικαίωμα στην απόλαυση, επιχείρημα που απορρέει από τη Θεωρία της Ηδονής του Leopardi την οποία θα αναλύσουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

Θα ξεκινήσουμε με μία συνοπτική ιστορική αναδρομή στην συνήθεια αυτή που όταν ανακαλύφθηκε δεν είχε κανείς προβλέψει τις συνέπειες και τις συγκρούσεις που θα γεννούσε.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις θεωρίες που πλαισιώνουν το ερευνητικό μας ερώτημα. Υποθέσαμε πως αν οι καπνιστές έρθουν σε συμβολική αντιπαράθεση με τους μη καπνιστές γύρω από το ζήτημα του καπνίσματος, οι δεύτεροι θα βελτιώσουν τη στάση τους και θα αποδεχτούν τα δικαιώματα των καπνιστών στην περίπτωση κυρίως της διευθέτησης της σύγκρουσης. Ως μέσο διευθέτησης χρησιμοποιήσαμε την ύπαρξη καπνιστηρίου. Ρυθμιστική μεταβλητή ήταν η εικόνα που έχουν οι μη καπνιστές για τον τυπικό καπνιστή.

Ιστορική Αναδρομή

Σε άρθρο της «Βραδινής» (1933)⁶ συναντάμε τις απόψεις του ακαδημαϊκού Α.Χ. Βουρνάζου. Αναφερόμενος στο κάπνισμα, το οποίο αποκαλεί ακατανόητο ελάττωμα των ανθρώπων, υποστηρίζει ότι η απαρχή του βρίσκεται στον κινέζικο πληθυσμό. Στην Ευρώπη το κάπνισμα ήρθε πολύ αργότερα, ενώ ο ίδιος επιστήμονας θεωρεί τον Χριστόφορο

⁶ Βουρνάζος, Α.Χ (1933)

Κολόμβο ως τον πρώτο που έφερε πληροφορίες για αυτό. Τον ισχυρισμό αυτό υποστηρίζει και ο Α. Γεωργιάδης⁷ σύμφωνα με τον οποίο τον Νοέμβριο του 1492 οι ναύτες του Κολόμβου παρατήρησαν ότι οι ιθαγενείς κρατούσαν αναμμένους δαυλούς και εισέπνεαν τον καπνό, που προερχόταν από τα φύλλα κάποιου φυτού που καιγόταν. Τη συνήθεια εισπνοής σκόνης καπνού παρατήρησε και περιέγραψε και ο πρώτος ιεραπόστολος Ραμονό Πάνε κατά το δεύτερο ταξίδι του Κολόμβου στην ανακαλυφθείσα ήπειρο. Αρχικά δεν ήταν παρά μία περιέργεια του Ευρωπαϊκού πολιτισμού για τη βοτανολογία καθώς θεωρούσαν πως μπορούσε να είναι μέσο ίασης για πολλές ασθένειες και πως μπορούσε να περιορίσει ακόμα και τη δίψα ή την πείνα. Κανείς τότε δεν γνώριζε την έκταση που θα έπαιρνε το φαινόμενο αυτό τον 17^ο αιώνα πόσο μάλλον ως τις μέρες μας.⁸ Για την Αγγλία ήταν περισσότερο από τα πρώτα χρόνια ανακάλυψης του καπνού μέσο απόλαυσης και όχι ίασης.⁹

Από την πρώτη ανακάλυψη του καπνού από τον Κολόμβο πριν από 500 χρόνια η χρήση του καπνού εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο. Η νικοτίνη πήρε το όνομα της από τον Γάλλο διπλωμάτη Nicot, ο οποίος εισήγαγε τη νικοτίνη από την Πορτογαλία στη Γαλλία.¹⁰ Η ανακάλυψη του βιομηχανικού καπνού τον 20^ο αιώνα είχε την «τιμή» να προκαλέσει μία παγκόσμια αύξηση της χρήσης του καπνού. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας αναφέρει ότι το ένα τρίτο του παγκόσμιου πληθυσμού είναι καπνιστές παρά την γνώση τους για τις βλαβερές συνέπειες του καπνού. Συνέπειες που δεν αφορούν μόνο στον καπνιστή αλλά και σε αυτούς που εκτίθενται στον καπνό, στους παθητικούς δηλαδή καπνιστές.

Στις αρχές του εικοστού αιώνα η κατανάλωση τσιγάρων ήταν αμελητέα. Η ζήτηση τους ωστόσο αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου καθώς και μετά το τέλος αυτού, πιθανότατα επειδή η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών εισηγήθηκε στη μείωση της κατανάλωσης τσιγάρων κατά τη διάρκεια του πολέμου. Οι προωθητικές κινήσεις μέσω των τότε μεθόδων διαφήμισης στόχευαν κατά τις δεκαετίες 1920 έως 1930 στο γυναικείο πληθυσμό καθιστώντας πλέον το κάπνισμα όχι μόνο αποδεκτό αλλά και σικ.¹¹ Μόλις το 1920 η αμερικανική βιομηχανία καπνού στόχευσε στο γυναικείο πληθυσμό λανσάροντας τα Lucky Strike. Το κάπνισμα που για τα 40 προηγούμενα

⁷ Ελευθερουδάκης Σύγχρονος Εγκυκλοπαίδεια Λήμμα Καπνός

⁸ Stephen Lock, E.M. Tansey, Lois Reynolds. (1998) Ashes to Ashes. The History of Smoking and Health. Editions Rodopi B V Amsterdam Atlanta. Σελ 5-8

⁹ Sue Carroll Sue Breal John Blake. (2005) The Joy of Smoking Publishing Σελ 4

¹⁰ Ελευθερουδάκης Λήμμα Καπνός

¹¹ Mary Gibson. Rowman and Littlefield. (1985) To Breathe Freely: Risk, Consent and Air. Publication 1985

χρόνια ήταν καθαρά ανδρική συνήθεια άρχισε να επεκτείνεται και στις γυναίκες.¹² Η ζήτηση μειώθηκε κατά το μεγάλο Κραχ και ακολούθησαν και άλλες μειώσεις κατά την διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πιθανότατα και πάλι εξαιτίας της κυβερνητικής πολιτικής μείωσης της κατανάλωσης.

Η ζήτηση αυξήθηκε και πάλι στα μέσα της δεκαετίας του 1960 αν και σε μικρότερο βαθμό και εξαπλώθηκε ως τα μέσα του 1970. Η κατανάλωση έπεσε απότομα κατά τη δεκαετία του 1980 και συνέχισε να μειώνεται ως τα τέλη του αιώνα, με αποτέλεσμα κατά τα τέλη του 20^{ου} αιώνα η ζήτηση να είναι στα ίδια επίπεδα με εκείνα της δεκαετίας του 1940 και κατά πολύ μεγαλύτερη από εκείνη του 1900.¹³ Άλλες πηγές αναφέρουν πως η κατανάλωση τσιγάρων παγκοσμίως διπλασιάστηκε κατά τις δεκαετίες 1970- 1990.¹⁴ Ο πίνακας Ι δείχνει παραστατικά την κατανάλωση τσιγάρων ανά φύλο και δεκαετία τα τελευταία 30 χρόνια με εμφανή μείωση της κατανάλωσης.¹⁵

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 (Οι αριθμοί είναι σε ποσοστά)

	1974	1978	1982	1986	1990	1994	1998	2002	2004
ΑΝΤΡΕΣ	54	45	38	35	31	28	28	27	26
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	41	37	33	31	29	26	26	25	23
ΣΥΝΟΛΟ	45	40	35	33	30	27	27	26	25

Μετά από την ανακάλυψη ότι η έκθεση στον καπνό είναι επιβλαβής στον εργασιακό χώρο έγινε η απαρχή στις ΗΠΑ για την εφαρμογή νομοθεσιών ελέγχου του καπνού τόσο στον γενικό πληθυσμό όσο και στον εργασιακό χώρο.¹⁶

Το κάπνισμα ως «κοινωνικό πρόβλημα»

Τα εργασιακά πλαίσια είναι εδώ και καιρό το επίκεντρο των προσπάθειών περιορισμού του καπνίσματος. Αν και σύμφωνα με τους Covey (1981) Pearle (1992) και

¹² David K. Perry. (2002) Theory and research in mass communication: contexts and consequences. Lawrence Erlbaum Associates, Σελ 186

¹³ Sloan, Smith and Taylor (2003) The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choise. Harvard University Press

¹⁴ Roger Blanpain, Gordon Anderson (2005) Smoking and The Workplace Kluwer Law International Σελ 5

¹⁵ Virginia Berridge. (2007) Marketing Health: Smoking and the Discourse of Public Health in Britain Oxford University Press Σελ 285

¹⁶ John Howard. Smoking is an occupational hazard. P. 1

Cotton & συνεργάτες (1983) έχει πια δημιουργηθεί ο συσχετισμός ανάμεσα στο επαγγελματικό κίνδυνο, στο κάπνισμα και την ασθένεια, οι οργανωτικές διαφορές όπως φαίνονται στα ποσοστά επικράτησης του καπνίσματος είναι ενδεικτικές της ύπαρξης διαφορετικών νορμών που επηρεάζουν τη συμπεριφορά στις κοινωνικές ομάδες.

Έχει πλέον αναγνωριστεί η σημασία του ορισμού της εργασίας ως παράγοντα προσδιορισμού των καπνιστικών συνηθειών και ως πιθανού αρωγού για την ενθάρρυνση διακοπής του καπνίσματος.

Στις μέρες μας πλέον κανείς δεν αμφισβητεί τα αποτελέσματα που μπορεί να επιφέρει η συνήθεια του καπνίσματος, ότι δηλαδή είναι επιβλαβές για την υγεία. Έπειτα πια από την ενός αιώνα εμπειρία με τα τσιγάρα οι νομοθετικές και νομικές αντιπαραθέσεις πάνω σε αυτό το ζήτημα έχουν αλλάξει σημαντικά.¹⁷ Ως κοινωνία είμαστε πια ώριμοι και έτοιμοι να εξετάσουμε αν οι έφηβοι είναι σε θέση να εκτιμήσουν τις συνέπειες του καπνίσματος και η σύγχρονη δημόσια πολιτική θεωρεί πια πως η απόφαση των εφήβων στο ζήτημα αυτό θα πρέπει να είναι ελεγχόμενη καθώς η επιλογή τους δεν φαίνεται να είναι βασισμένη σε μία ορθολογική εκτίμηση των συνεπειών μιας τέτοιας συμπεριφοράς. Οι παλαιότεροι καπνιστές βέβαια αντιμετωπίζουν ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο όσον αφορά στις επιλογές τους.

Πολλές έρευνες άλλωστε έχουν επισημάνει ότι ένα μεγάλο ποσοστό των ενήλικων καπνιστών έχουν ξεκινήσει το κάπνισμα από την ηλικία της εφηβείας, μίας περιόδου όπου το άτομο βιώνει έντονες συναισθηματικές, βιολογικές και κοινωνικές αλλαγές, τις οποίες καλείται να διαχειριστεί. Στην προσπάθεια να πείσουν τους εφήβους να μην καπνίζουν ο F. Farley αναφέρει ότι η φράση «Πείτε απλά όχι» (στρατηγική άμεσης πληροφόρησης) είναι αντίστοιχη με το να έλεγε κάποιος στον Κολόμβο «Μείνε σπίτι».¹⁸ Σε αυτή την φάση της ζωής του ο έφηβος ενδιαφέρεται να αναπτύξει την προσωπική και κοινωνική του ταυτότητα, να την καθιερώσει και να γίνει αποδεκτός. Ο έφηβος καπνιστής χρησιμοποιεί το κάπνισμα ως μέσο βελτίωσης της εικόνας του και της αυτοεκτίμησης του.¹⁹

Η βασική ερώτηση είναι αν οι σημερινοί ενήλικες είναι μη ενημερωμένοι, εξαρτημένοι ή αν υπάρχει κάποια άλλη εξήγηση. Οι πιο παλιοί καπνιστές έχουν ακούσει τις

¹⁷ Sloan, Smith and Taylor. (2003) The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choice. Harvard University Press

¹⁸ Smoking in adolescence Images and Identities Barbara Lloyd and Kevin Lucas Adolescence and Society Series Routledge Σελ 1

¹⁹ Σώκου Κατερίνα Κοινωνιολόγος Υγείας. Το Συγκινησιακό Μπέρδεμα, οι συμβολισμοί και οι Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Καπνίσματος στην Εφηβεία Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού Σελ 1

προειδοποιήσεις για την υγεία. Αναγνωρίζουν το γεγονός ότι το κάπνισμα είναι εθιστικό καθώς και τις προσωπικές δυσκολίες που θα υποστούν αν αποφασίσουν να το κόψουν.²⁰

Βέβαια το κάπνισμα ανήκει στις συμπεριφορές εκείνες που αντιστέκονται ιδιαίτερα στην αλλαγή (McGuire, 1964), καθώς το κάπνισμα αποτελεί ένα συστατικό μέρος της αναπαράστασης του εγώ.²¹ Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας των Tajfel και Turner (1979) τα άτομα επιδιώκουν να διατηρήσουν μία θετική κοινωνική ταυτότητα η οποία να συμβάλει θετικά στην αυτοεκτίμηση τους.²² Σύμφωνα με τον Tajfel η κοινωνική ταυτότητα προκύπτει από το γεγονός ότι το άτομο γνωρίζει πως ανήκει σε μία ή περισσότερες κοινωνικές ομάδες και από τη σημασία που έχει για το άτομο η ομάδα αυτή και φυσικά το αίσθημα του ανήκειν σε αυτή.²³

Οι λόγοι που κατέστησαν σημαντική την παρέμβαση της πολιτείας στο ζήτημα του καπνίσματος ήταν κυρίως η πεποίθηση ότι οι άνθρωποι δεν έχουν την κατάλληλη γνώση πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα, για να μπορέσουν να πάρουν μια εκλογικευμένη απόφαση πάνω στο ζήτημα του καπνού, όπως και οι εξωγενείς του συνέπειες, καθώς οι νέοι καταναλωτές χαρακτηρίζονται από άγνοια πάνω στο θέμα και το κάπνισμα έχει εξαρτησιογόνες ιδιότητες.²⁴ Σύμφωνα με τον Schreiden (1987) οι καπνιστές δεν είναι όμως σε καμία περίπτωση σε κατάσταση πληροφοριακής ένδειας ή εξάρτησης. Αντιθέτως γνωρίζουν περισσότερο δυσμενή παρά ευμενή επιχειρήματα για το κάπνισμα.²⁵ Επομένως έχουν σαφή εικόνα για το τι κάνουν και τα ενδεχόμενα αποτελέσματα που μπορεί να υποστούν από τη συμπεριφορά αυτή. Καπνίζουν με τα «μάτια τους ανοιχτά» στους κινδύνους σε μία κοινωνία όπου το δικαίωμα επιλογής ακόμα και ριψοκίνδυνων επιλογών ανήκει στους πολίτες.²⁶ Σκοπός βέβαια αυτής της έρευνας δεν είναι να μεταπειστούν οι καπνιστές ως προς την απόφαση που έχουν πάρει αλλά να διαμορφωθεί μία πιο μέση κατάσταση ανάμεσα σε καπνιστές και μη καπνιστές καθώς και να βελτιωθούν οι στάσεις και οι αντιλήψεις των τελευταίων απέναντι στους πρώτους.

²⁰ . Sloan, Smith and Taylor (2003) *The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choice* Harvard University Press

²¹ Perez J, Mugny G (1993) *Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης* Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας Σελ 220

²² Tajfel, H. and Turner, J.C. (1979) An integrative theory of intergroup conflict. In W.G. Austin & S.Worchel (eds.) *The social psychology of intergroup relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole

²³ Richard D. Ashmore, Lee Jussim, David Wilder *Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction*. Rutgers Series on Self and Social Identity. Volume 3.

²⁴ Sloan, Smith and Taylor *The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choice*. Harvard University Press 2003

²⁵ Perez J, Mugny G (1993) *Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης* Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας Σελ 220-223

²⁶ Simon Chapman. *Public Health Advocacy and Tobacco Control: Making Smoking History* Σελ 4

Η πλειονότητα των καπνιστών, αντιλέγουν οι Sloan, Smyth και Taylor²⁷, ξεκινούν το κάπνισμα σε μία ηλικία νεαρή, πολύ πριν μπορεί κανείς να τους θεωρήσει επαρκώς ενημερωμένους για τις μακροπρόθεσμες συνέπειες μιας τέτοιας προσωπικής επιλογής. Η πρόβλεψη του μέλλοντος είναι σαφώς κάτι πολύ δύσκολο, πόσο μάλλον για τους ανθρώπους νεαρής ηλικίας, που αδυνατούν να συλλάβουν τις επερχόμενες συνέπειες που θα υποστούν μετά από πολλές δεκαετίες. Στον ισχυρισμό των καπνοβιομηχανιών πως η υπόθεση κάπνισμα είναι μία ελεύθερη επιλογή ενηλίκων ο David Kessler αντιπαραβάλλει τον ισχυρισμό πως αν ρωτήσει κανείς τους καπνιστές πότε ξεκίνησαν το κάπνισμα το πιθανότερο είναι να ακούσει παιδικές ιστορίες.²⁸

Η ψυχολογία αιτιολογεί την συμπεριφορά αυτή αντιμετωπίζοντας την ως υιοθετημένη, εκμαθημένη μέσω ποικίλων αλληλεπιδράσεων μεταξύ στις αντιλήψεις, τα κίνητρα, τις στάσεις και τη διάθεση. Η οικονομική ερμηνεία από την άλλη πλευρά θεωρεί πως οι καταναλωτές συμπεριφέρονται σύμφωνα με μία διαδικασία επεξεργασίας της πληροφορίας για την δόμηση αντιλήψεων και πιστεύω για θέματα που εκ των πραγμάτων είναι αναμενόμενα (ξέρω παραδείγματος χάριν πως αν βάλω το χέρι μου στο μάτι της κουζίνας θα καώ, και αν καπνίσω πως υπάρχει περίπτωση να πεθάνω από καρκίνο στον πνεύμονα). Κάθε άτομο μπορεί να εκτιμήσει το ρίσκο που παίρνει με κάθε συμπεριφορά που υιοθετεί σε συνδυασμό πάντα με τις πληροφορίες που διαθέτει για το αντικείμενο προς απόφαση. Ουσιαστικά η αιτιακή σχέση ή διαδρομή προς την επιλογή μιας συμπεριφοράς προϋποθέτει την πληροφόρηση, την αντίληψη του ρίσκου, και εν τέλει την υιοθέτηση ή μη της συμπεριφοράς.²⁹

Καθώς οι κινήσεις προς την πολιτική απαγόρευσης του καπνίσματος αυξάνονται αρχίζουν να κάνουν την εμφάνιση τους από τα τέλη της δεκαετίας του 90 και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις καπνιστών οι οποίοι τονίζουν όχι μόνο τα δικαιώματα των καπνιστών αλλά και αμφισβητούν την σημασία μίας παγκόσμιας δράσης και προτεραιότητας σχετικά με την απαγόρευση του καπνίσματος. Ένα παράδειγμα οργάνωσης καπνιστών δίνεται από την Γερμανία με την RCD (Germany Smokers Club), η οποία έχει ξεκινήσει τη δράση της από το 1998. Υποστηρίζουν πως σε μία ελεύθερη κοινωνία θα πρέπει τα άτομα να έχουν το δικαίωμα να αποφασίζουν ελεύθερα αν θέλουν να καπνίσουν ή όχι. Συμφωνούν με την άποψη πως οι καταναλωτές θα πρέπει να είναι πλήρως

²⁷ Sloan, Smith and Taylor. The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choice. Harvard University Press 2003 Information, Risk Perception and Choice

²⁸ Erli Gronberg & Katherine Srb. The Norman Zinberg Lecture Harvard Medical School May 1995: Smokers And Quitters Kroschka Books

²⁹ Sloan, Smith and Taylor. The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choice. Harvard University Press 2003

ενημερωμένοι σχετικά με το προϊόν προς κατανάλωση αλλά διαφωνούν κάθετα με προειδοποιητικές ετικέτες όπως «Το κάπνισμα σκοτώνει», «Το παθητικό κάπνισμα σκοτώνει» ή άλλες αντίστοιχες καθώς σκοπεύουν στην διατήρηση ενός καθεστώτος φόβου για τους καπνιστές και άλλοτε τους παρουσιάζουν ως «απόβλητα της κοινωνίας» που είναι μία θανάσιμη απειλή για τους γύρω τους. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί όμως και να πετυχαίνουν ακριβώς το αντίθετο από αυτό που στοχεύουν. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που αναφέρει ο Eysenck στην πρώτη του εμπειρία με το τσιγάρο όταν ζήτησε από τη γιαγιά του να καπνίσει και εκείνη του έδειξε πως το ανάβουν και το καπνίζουν. Έκτοτε έκανε πολλά χρόνια να ξανακαπνίσει. Ίσως να είχε πιο αξία για εκείνον ως έφηβο αν του το απαγόρευε και έτσι να ξεκινούσε το κάπνισμα.³⁰ Η ίδια οργάνωση δηλώνει ότι οι καπνιστές δεν είναι τοξικομανείς και σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά αυτό τον τρόπο αλλά ως άτομα που έχουν αποφασίσει να καπνίσουν γιατί τους αρέσει και γιατί το απολαμβάνουν, γεγονός που η ίδια οργάνωση παραδέχεται πως είναι δύσκολο να γίνει κατανοητό από το αντικαπνιστικό κίνημα. Θα μπορούσε κανείς να τους χαρακτηρίσει άκαμπτους και μεροληπτικούς αλλά δεν αντιτάσσονται στην απαγόρευση του καπνίσματος στους ανηλίκους. Αντίθετα αυτός ο περιορισμός τους βρίσκει σύμφωνους.³¹

Στο ίδιο κλίμα κινείται και άλλη μία οργάνωση' εκείνη του Ιλλινόις που μιλάει επίσης για τα δικαιώματα των καπνιστών. Ως κύριο σκοπό τους αναφέρουν την υποστήριξη του δικαιώματος των ενηλίκων να λαμβάνουν προσωπικές επιλογές ως προς τον τρόπο ζωής τους και να δέχονται τις συνέπειες των πράξεων τους με υπευθυνότητα. Λαμβάνοντας ως παραδείγματα τις δύο αυτές οργανώσεις που δεν φαίνεται να είναι οι μόνες μπορούμε να αντιληφθούμε πως η σύγκρουση πλέον ανάμεσα σε καπνιστές και μη καπνιστές είναι εμφανής με τους πρώτους να μην σιωπούν πια αλλά να προβαίνουν σε κινήσεις υπεράσπισης της επιλογής τους.³²

Το κάπνισμα στους δημόσιους χώρους έχει γίνει κεντρικό θέμα συζήτησης τα τελευταία χρόνια. Πολλοί γνωρίζουν πλέον ότι το κάπνισμα πρόκειται να απαγορευτεί στους περισσότερους χώρους. Σε πολλά κράτη αυτό έχει ήδη γίνει πραγματικότητα όπως η Σκωτία (2006) και η Αγγλία (2007). Μπορούμε ωστόσο να φανταστούμε τις συγκρούσεις που θα επιφέρει μία τέτοια απαγόρευση στους εργασιακούς χώρους στην προσπάθεια αυτή εγκαθίδρυσης ενός υγιέστερου τρόπου ζωής. Στην χώρα μας η απαγόρευση έχει

³⁰ Hans Eysenck & Stuart Brody. (2000) Smoking, Health and Personality Transaction Publishers 2000 Σελ 2

³¹ Opinion of the German Smokers Club Regarding WHO's Framework Convention on Tobacco Control Hamburg 2000 βλέπε Παράρτημα III

³² http://www.illinoissmokersrights.com/new_plan_of_action_for_il.html

μετατεθεί για το 2010, όπου και θα πρέπει να ισχύσει βάσει αντίστοιχης κοινοτικής οδηγίας. Χωρίς να μπορούμε στη διαδικασία να κρίνουμε την λογική μίας τέτοιας απόφασης καθώς και τον δημοκρατικό της ή μη χαρακτήρα θα επιχειρήσουμε να δούμε κατά πόσο μία τέτοια σύγκρουση μπορεί να επιλυθεί μέσω της μέσης οδού χωρίς απόλυτες απαγορεύσεις.

Οι τρέχουσες πολιτικές σχετικά με το κάπνισμα στον εργασιακό χώρο

Ο Walsh Daggal σε σχετικό άρθρο του³³ κάνει μια επισκόπηση της εξέλιξης των πολιτικών και των προγραμμάτων για το κάπνισμα στον εργασιακό χώρο ξεκινώντας από τους στόχους και τους σκοπούς για τους οποίους ανέκυψαν. Οι αποτρεπτικοί παράγοντες για το κάπνισμα στον εργασιακό χώρο φαίνεται να εμπεριέχουν τρία είδη στρατηγικής: 1. νομοθετικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούν οι πολιτικές και οι κανόνες για να περιορίσουν ή να απαγορεύσουν το κάπνισμα στην εργασία, 2. οικονομικές στρατηγικές που δημιουργούν κίνητρα και αντικίνητρα, συχνά μέσα από το σχέδιο της καλής υγείας του εργαζόμενου, 3. εκπαιδευτικά προγράμματα αναζητούν να υποκινήσουν τους καπνιστές να κόψουν το κάπνισμα και να τους εφοδιάσουν με πληροφορίες και ικανότητες που θα βοηθήσουν αυτή τη διαδικασία.

Τα τρία είδη παρέμβασης συσχετίζονται με την ευρέως διαδεδομένη υγιεινή προσέγγιση που αναπτύσσουν ορισμένες εταιρίες. Απαιτείται έρευνα κυρίως ως προς την αποτελεσματικότητα μιας σειράς πιθανών προσεγγίσεων και πρέπει να δοθεί προσοχή στα ηθικά και πολιτικά θέματα των εντάσεων και αντιθέσεων μεταξύ των σκοπών της υγείας και του περιορισμού των δαπανών.

Σύμφωνα με σχετικές μελέτες ο έλεγχος του καπνίσματος στον εργασιακό χώρο ασκεί μεγαλύτερη επίδραση στην μείωση του καπνίσματος παρά στην διακοπή του. Οι έρευνες των Emont & Cummings (1990) για την επίδραση οργανωτικών παραγόντων που μπορούν να επηρεάσουν θετικά τη συμμετοχή των εργαζομένων σε προγράμματα διακοπής του καπνίσματος οδήγησαν στην διαπίστωση ότι οι μελλοντικοί ερευνητές θα πρέπει να εστιάσουν σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του εργαζομένου, του προϊσταμένου αλλά και του εργασιακού περιβάλλοντος, καθώς τα χαρακτηριστικά αυτά διευκολύνουν το επίπεδο συμμετοχής στην προσπάθεια διακοπής. Ο εργοδότης θα πρέπει να λάβει υπόψη του τους καπνιστές ακριβώς όπως και τους μη καπνιστές.³⁴

³³ Walsh Daggal. Current policies regarding smoking in the workplace

³⁴ Jeff Harris & Santra Hartman.(2001) Organizational Behavior Haworth Press Σελ 169

Οι Harris και Hartman³⁵ προτείνουν στις επιχειρήσεις ορισμένα μέτρα για το κάπνισμα όπως είναι τα ακόλουθα:

- Να περιορίσουν το κάπνισμα σε έναν μόνο χώρο ειδικά διαμορφωμένο για αυτό
- Να αναδιοργανώσουν τον εργασιακό χώρο ούτως ώστε καπνιστές και μη καπνιστές να εργάζονται σε διαφορετικούς χώρους.
- Να χρησιμοποιούν ιονιστές ατμόσφαιρας και τασάκια που απορροφούν τον καπνό
- Να απαγορεύσουν το κάπνισμα σε κοινόχρηστους χώρους της επιχείρησης
- Να επιτρέπουν το κάπνισμα μόνο σε προσωπικά γραφεία και σε χώρους ειδικά διαμορφωμένους για αυτό.³⁶

Οι ίδιοι συγγραφείς αναφέρουν περιπτώσεις επιχειρήσεων που προσφέρουν οικονομικό αντάλλαγμα σε όσους εργαζόμενους κόψουν το κάπνισμα και διατηρήσουν την επιλογή αυτή τουλάχιστον για 6 μήνες. Από το τελευταίο ειδικά μπορούμε πλέον να καταλάβουμε πόσο έχει απασχολήσει το ζήτημα του καπνίσματος την κοινωνία μας ούτως ώστε τα άτομα να προβαίνουν συχνά σε άσκοπες κινήσεις με σκοπό την εξάλειψη του.

³⁵ Jeff Harris & Santra Hartman. (2001) Organizational Behavior Haworth Press Σελ 169

³⁶ Jeff Harris & Santra Hartman (2001).Organizational Behavior Haworth Press Σελ 169

Κεφάλαιο Δεύτερο «Θεωρητικό Πλαίσιο»

Προσδιοριστικοί παράγοντες της αντίληψης του ρίσκου

Η επιλογή επηρεάζεται και από την κοινωνική και από την ατομική πληροφορία και η πληροφορία συμβάλλει στην δημιουργία υποκειμενικών πιθανοτήτων – ενδεχόμενων και αντιλήψεων κινδύνου.

Μεγάλος αριθμός ερευνών έχουν επιχειρήσει να συνδέσουν την προληπτική συμπεριφορά με τον αντιλαμβανόμενο προσωπικό κίνδυνο. Από τις έρευνες αυτές μόνο ένα 10% είχαν εμφανή αποτελέσματα καθώς δεν μπόρεσαν να αλλοιώσουν σε μεγάλο βαθμό τις αντιλήψεις κινδύνου.³⁷

Οι επιλογές βασίζονται σε υποκειμενικές απόψεις συγκεκριμένων αποτελεσμάτων που προέρχονται από συγκεκριμένες ενέργειες. Οι αντικειμενικές εκτιμήσεις μπορεί να απέχουν κατά πολύ από τις αντίστοιχες υποκειμενικές. Οι ειδικοί είναι εκείνοι που οργανώνουν τις πληροφορίες και ποια είδη τους θα είναι διαθέσιμα στο κοινό. Όταν το κοινό ερωτάται όμως για τις δραστηριότητες που επιλέγει (οδήγηση ή αυτοκίνητο) ή για τις τεχνολογίες (όπως για συγκεκριμένα είδη χειρουργικής) σύμφωνα πάντα με το «ρίσκο» τους, οι αντιλήψεις απέχουν κατά πολύ από τις κρίσεις ή τις στατιστικές εκτιμήσεις των ειδικών.

Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν μια πολυδιάστατη προσέγγιση κατά την κρίση του ρίσκου. Αποδίδουν τις υψηλότερες πιθανότητες ρίσκου σε γεγονότα που φοβούνται, αυτά που χαρακτηρίζονται από έλλειψη και αδυναμία ελέγχου καθώς και αυτά που οδηγούν σε καταστροφικά αποτελέσματα και χαμηλότερες πιθανότητες στα ρίσκα που είναι περισσότερο πιθανό να κοντρολαριστούν από το άτομο ή που εμπλέκουν λιγότερο σοβαρά αποτελέσματα.

Σε μία πρόσφατη έρευνα που σύγκρινε τον εκτιμώμενο αριθμό θανάτων ανά χρόνο με τον πραγματικό αριθμό θανάτων από διάφορες αιτίες τα άτομα του δείγματος είχαν την τάση να υπερεκτιμούν την πιθανότητα των χαμηλού ρίσκου γεγονότων και να υποτιμούν την πιθανότητα γεγονότων με υψηλό ρίσκο.³⁸

Το κάπνισμα θεωρείται μία δύσκολη επιλογή για να μπορέσει να ευθυγραμμιστεί με την ορθολογική συμπεριφορά. Για αυτό ακριβώς και προκάλεσε το ενδιαφέρον πολλών οικονομολόγων. Για να μπορέσει κανείς να κατανοήσει τέτοιου είδους επιλογές δεν θα πρέπει να τις αντιμετωπίσει από την οπτική του ειδικού καθώς και οι επιλογές αυτές σαφώς

³⁷ Social Psychological Foundations of Health and Illness Σελ 32-40

³⁸ . Sloan, Smith and Taylor 2003 The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choice Harvard University Σελ 35

και δεν ευθυγραμμίζονται με τις απόψεις του ειδικού. (Η χρήση της αντίληψης ρίσκου προκύπτει από το μοντέλο της προσδοκώμενης χρησιμότητας)

Μία σημαντική διάκριση που επηρεάζει τις αναφορές των ανθρώπων σχετικά με την υποκειμενική αντίληψη ρίσκου είναι αν οι ενέργειες που εμπλέκονται είναι οικειοθελείς ή ακούσιες. Πολλοί άνθρωποι αισθάνονται πως αν έχουν τον έλεγχο το ρίσκο που περιγράφεται από τους ειδικούς δεν τους αφορά. Αυτό το είδος κρίσης το συναντάμε στην προτίμηση να οδηγήσει κανείς μηχανή αντί αυτοκίνητο ή στην προτίμηση ενός ακραίου σπορ αντί κάποιου σαφώς λιγότερο επικίνδυνου. Σε κάθε περίπτωση οι δρώντες θεωρούν ότι οι ικανότητες τους είναι υψηλότερες του μέσου όρου και επομένως και το ρίσκο είναι χαμηλότερο του μέσου όρου.

Επιπρόσθετα, μπορούν να επηρεάσουν τις πιθανότητες κινδύνου μέσω του μετριασμού των δραστηριοτήτων. Παραδείγματος χάριν αν οδηγούν μόνο συγκεκριμένες ώρες της μέρας ή φορούν κράνος ή στην περίπτωση των επικίνδυνων σπορ ενεργούν σε ομάδες των δύο ατόμων για να ελέγξουν και να περιορίσουν τον κίνδυνο. Αντιθέτως οι ακούσιοι κίνδυνοι επιβάλλονται στα άτομα, όπως είναι οι κίνδυνοι υγείας από την έκθεση στην μόλυνση του περιβάλλοντος, ή η κατανάλωση τροφών που έχουν παραχθεί με πρακτικές που είναι άγνωστες στον καταναλωτή.

Σε κάθε περίπτωση ο μετριασμός μπορεί να είναι μεν πιθανός αλλά το ρίσκο αυτό καθαυτό δεν μπορεί να αποφευχθεί όπως στην οικειοθελή συμπεριφορά, τουλάχιστον στο βραχυπρόθεσμο μέλλον. Μακροπρόθεσμα πολλά από αυτά τα ρίσκα μπορεί και να αντιστραφούν ή αποφευχθούν.

Σύμφωνα με το Μοντέλο Κινδύνου των Gibsons & Gerard (1995;1997) υπάρχουν δύο οδοί που κατευθύνουν τον έφηβο στον κίνδυνο. Η μία οδός είναι η «ορθολογική» όπου ουσιαστικά παρουσιάζει μία σχετικά λογική λήψη αποφάσεων. Η δεύτερη είναι «η κοινωνική αντίδραση» που είναι λιγότερο ερμηνεύσιμη και ορθολογική. Η δεύτερη οδός περιλαμβάνει και την έννοια της κοινωνικής εικόνας ή πρωτοτύπου, όπως είναι και ο τυπικός καπνιστής.³⁹ Τα πρωτότυπα αυτά περιλαμβάνουν για τον έφηβο και θετικά χαρακτηριστικά, όπως «ανεξάρτητος», «σκληρός» αλλά και αρνητικά όπως «μη υγιής», «όχι σοφός» αλλά είναι και αυτά που θα τον επηρεάσουν αντίστοιχα στον να υιοθετήσει ή όχι μία ριψοκίνδυνη συμπεριφορά.

Η αντίληψη των κινδύνων είναι μία συνδυασμένη εκτίμηση (αξιολόγηση) που γίνεται από ένα άτομο σχετικά με την πιθανότητα εμφάνισης ορισμένων δυσμενών γεγονότων στο μέλλον καθώς και των συνεπειών που πιθανόν να υποστεί το άτομο. Δεν

³⁹ Norman, Abraham & Conner. Understanding and Changing Health Behavior Harwood academic publishers Σελ 138

γνωρίζουμε επακριβώς πως αυτή η αναμονή αναπαρίσταται στο νου κατά τη διάρκεια της ζωής.⁴⁰ Για παράδειγμα μπορεί να εμφανίζεται ως ένα φανταστικό γεγονός που είτε είναι επικείμενο είτε μακρινό. Ή ως ένα γεγονός που είναι πιο πιθανό να συμβεί σε σύγκριση με άλλα γεγονότα δυσμενή ή ευνοϊκά. Συχνά μπορεί να αναπαρίσταται ως μια αριθμητική πιθανότητα. Αυτή είναι μάλλον η λιγότερο εύλογη εναλλακτική, αλλά εν τούτοις υπάρχουν αρκετά στοιχεία που να υποστηρίζουν ότι ένας κίνδυνος μπορεί να μετατραπεί σε αυτή τη μορφή από ανθρώπους (φυσιολογικούς) εάν τους ζητηθεί να αξιολογήσουν ή να συγκρίνουν κάποιους κινδύνους.⁴¹

Η διαφορά στη αντίληψη του ρίσκου από την οικονομική στην ψυχολογική θεωρία έγκειται στο γεγονός ότι η πρώτη αφορά σε στόχους και η δεύτερη σε επιθυμίες. Οι στόχοι εκ των πραγμάτων είναι σχέδια που απαιτούν προγραμματισμό για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου σκοπού μέσω συγκεκριμένων ενεργειών μετά από την εξέταση όλων των πιθανών κινδύνων που θα έχουν και ως αποτέλεσμα την αποτυχία. Αντίθετα η επιθυμία δεν περιλαμβάνει ούτε συγκεκριμένους στόχους, ούτε πλάνο, ούτε και σχεδιασμένες ενέργειες. Το αποτέλεσμα και των δύο πιθανότατα να είναι το ίδιο ως προς τον κίνδυνο με τη διαφορά ότι ο στόχος δημιουργεί πιθανότητες κινδύνου ενώ η επιθυμία απλά ανταποκρίνεται και απαντά σε αυτές.⁴²

Πειθώ και Κοινωνική Επιρροή

Στα πλαίσια της ομάδας ο καθένας προσπαθεί να μεταβάλλει το πεδίο γνώσης των άλλων και να τους ωθήσει να υιοθετήσει ορισμένους τρόπους συμπεριφοράς, τους οποίους δεν θα είχε υιοθετήσει χωρίς την προτροπή ή επιμονή του. Ωστόσο οι ομάδες αντιστέκονται σε ορισμένου είδους επιρροές και κυρίως σε αυτές που προέρχονται από την εξωομάδα. Η ομάδα αντιστέκεται στην αλλαγή, καθώς η τελευταία διαταράσσει την ισορροπία στις συνήθεις λειτουργίες οδηγώντας σε αναγκαστική αναδιοργάνωση τους και επαναπροσδιορισμό τους.⁴³ Υπάρχουν στάσεις και συμπεριφορές που αντιστέκονται ιδιαίτερα στην αλλαγή. Πρόκειται για στάσεις ή συμπεριφορές που αποτελούν συστατικό μέρος της αναπαράστασης του εγώ συνδέονται με ένα σύνολο σχέσεων, συνηθειών της

⁴⁰ Sloan, Smith and Taylor. (2003) The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choice. Harvard University Press

⁴¹ Agustin Echebarria Echabe, Jose Luis Castro and Emilia Fdez, Guede.(1996) Arguing about tobacco and its effects on social representations. European Journal of Psychology, Vol 26, 256 – 276

⁴² Abraham & Conner. Understanding and Changing Health Behavior Norman, Harwood academic publishers Σελ 139

⁴³ Trognon A, Blanchet A. Ψυχολογία Ομάδων Θεωρητικές Προσεγγίσεις και εφαρμογές των ομαδικών μοντέλων. (2002) Εκδόσεις Σαββάλας σελ. 62-63

καθημερινής ζωής και η τροποποίηση τους εμπλέκει μια αναδιοργάνωση της ταυτότητας του υποκειμένου.⁴⁴

Εξάλλου είναι συχνά φορτισμένες με μια μεγάλη συναισθηματική αξία που εμπλέκει έντονα τα άτομα. Το ίδιο συμβαίνει μεταξύ άλλων και με το κάπνισμα, τον αλκοολισμό, τις σεξουαλικές συμπεριφορές απέναντι στο AIDS, τη σχέση με το τιμόνι του αυτοκινήτου. Παρατηρήθηκε πράγματι ότι οι εκστρατείες που γίνονται για τα άνωθεν αποδεικνύονται συχνά πολύ λίγο αποτελεσματικές εάν μάλιστα λάβουμε υπόψη την αφθονία των μέσων που χρησιμοποιούνται⁴⁵

Μαζί με την καφεΐνη η νικοτίνη είναι μία από τις ευρέως διαδεδομένες ουσίες εξάρτησης στην κοινωνία μας. Παρά τις επιβλαβείς συνέπειες της που τα τελευταία 20 χρόνια έχουν γνωστοποιηθεί στο ευρύ κοινό η χρήση της νικοτίνης δεν έχει παρουσιάσει σημαντική μείωση. Ο Ray (1983) αναφέρει πως ενώ μειώνεται ο αριθμός των καπνιστών, παρουσιάζεται ωστόσο μία δυσανάλογη αύξηση των τσιγάρων που πωλούνται.⁴⁶ Το κάπνισμα είναι μία παγκόσμια συνήθεια και παρά τις συνέπειες που επιφέρει στην ανθρώπινη υγεία δεν είναι ακόμη εφικτό να περιοριστεί ή ακόμη και να εξαλειφθεί μέσω ψυχολογικών διαδικασιών. Ενώ παρατηρείται μία αυξανόμενη επιθυμία από πλευράς των καπνιστών να μειώσουν ή να κόψουν τον κάπνισμα, οι διάφορες θεραπείες έχουν αποτύχει να προκαλέσουν μία μακρόχρονη διάρκεια αποστασιοποίησης από αυτό. Η προσπάθεια άλλωστε να πειστούν τα άτομα ούτως ώστε να κάνουν πιο υγιείς επιλογές συμπεριφορών είναι το επίκεντρο ερευνών εδώ και πολλές δεκαετίες.⁴⁷

Στην συγκεκριμένη μελέτη σκοπός μας είναι να ερευνηθεί κατά πόσο μπορεί να μειωθεί η σύγκρουση μεταξύ της ομάδας των καπνιστών και των μη καπνιστών μέσω της έμφασης στα δικαιώματα και όχι μόνο στις υποχρεώσεις των πρώτων καθώς και στην εύρεση τρόπων διευθέτησης της σύγκρουσης βρίσκοντας τη χρυσή τομή που θα εξισορροπήσει τη σύγκρουση σε συνδυασμό με την επιρροή που ασκεί στις στάσεις των ατόμων η εστίαση στο περιεχόμενο του μηνύματος ή στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής.

Σύμφωνα με το γενετικό μοντέλο του Moscovici⁴⁸ τα κοινωνικά συστήματα δεν είναι απόλυτα αλλά απορρέουν από την διαπραγμάτευση διαφόρων κοινωνικών φορέων. Οι

⁴⁴ Perez J, Mugny G (1993) Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας Σελ 52-53

⁴⁵ Perez J, Mugny G (1993) Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας Σελ 52-53

⁴⁶ I. w. Buckalew and Gail S. gibson . Antecedent and attendant stimuli in smoking: implications for behavioral maintenance and modification Alabama A & M University Σελ 1101 - 1103

⁴⁷ Relative Effectiveness of differently framed health messages. The influence of ambivalence. P 685

⁴⁸ Μειονότητες Και Εξουσία 48

ανταλλαγές αυτές δίνουν την δυνατότητα επενέργειας πάνω στο σύστημα το οποίο βρίσκεται σε μία διαρκή κατάσταση αλλαγής. Ακόμα και η κοινωνική παρέκκλιση μπορεί να αποβεί θετική και να χάσει τον αρνητικό της χαρακτήρα αν αποτελεί καινοτομία.

Η κοινωνική επιρροή είναι μία διαδικασία διαμέσου της οποίας ένα άτομο ή μία κοινωνική ομάδα αλλάζει τρόπο σκέψης ή συμπεριφοράς όταν βρεθεί σε κατάσταση κοινωνικής αλληλεπίδρασης με κάποιο άλλο άτομο ή ομάδα. Η παρουσία του άλλου ατόμου ή της κοινωνικής ομάδας μπορεί να είναι είτε πραγματική είτε συμβολική.⁴⁹ Σύμφωνα άλλωστε με τον Allport (1924) στόχος της κοινωνικής ψυχολογίας είναι ο προσδιορισμός του πως τα άτομα επηρεάζονται από την πραγματική ή συμβολική παρουσία των άλλων.⁵⁰

Η κοινωνική επιρροή μπορεί να είναι μειονοτική ή πλειονοτική βάσει των ακόλουθων βασικών διαστάσεων:

- Τη διάσταση του μεγέθους της ομάδας που ορίζει ως πλειονότητα εκείνη με τα περισσότερα άτομα
- Τη διάσταση των κοινωνικών κανόνων και νορμών όπου η πλειονότητα είναι εκείνη που συμβαδίζει με τους κοινωνικούς κανόνες ενώ ως μειονότητα ορίζεται εκείνη που δρα αντίθετα με τις νόρμες ανεξάρτητα του μεγέθους ομάδας και
- Τη διάσταση της εξουσίας που εξαρτάται από την δύναμη που έχει μία ομάδα.⁵¹

Η προσπάθεια επιρροής της μειονότητας προκαλεί στο άτομο μία γνωστική σύγκρουση η οποία πρέπει να επιλυθεί καθώς αφενός το άτομο δεν μπορεί να ελέγξει την πηγή επαναφέροντας την στην κοινωνική συναίνεση και αφετέρου μη μπορώντας να ευθυγραμμιστεί με την έκδηλη άποψη της πηγής. Η επίλυση της σύγκρουσης θα γίνει μέσω της αντικειμενοποίησης όπου το άτομο θα επανοικοδομήσει τις ιδιότητες του αντικειμένου με βάση την προσπάθεια δημιουργίας μίας νέας συναίνεσης. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι οι μειονότητες αν και δεν ασκούν έκδηλη επιρροή μεταβάλλουν τις λανθάνουσες απαντήσεις των υποκειμένων.⁵² Η αλλαγή άλλωστε της κοινωνικής αναπαράστασης δεν είναι κάτι το ανέφικτο από τη στιγμή που ναι μεν η κοινωνική αναπαράσταση είναι σχετικά

⁴⁹ Η εξέγερση του πολυτεχνείου Σελ 27-28

⁵⁰ Joseph P Forgas. Social Influence Direct and indirect Processes Σελ 4

⁵¹ Γαρδικιώτης Α. (2008) Κοινωνική Επιρροή Gutenberg σελ 18

⁵² Perez J, Mugny G (1993) Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας Σελ 52-53

σταθερή και αμετάβλητη αλλά αυτό δεν την καθιστά στατική και μη εξελίξιμη. Αντίθετα η αναπαράσταση μπορεί και να εξελιχθεί αλλά και να μεταμορφωθεί.⁵³

Σύμφωνα με το μοντέλο πιθανότητας λεπτομερούς επεξεργασίας υπάρχουν δύο ποιοτικά διακριτές οδοί επεξεργασίας ενός μηνύματος επιρροής που οδηγούν και στην εν δυνάμει αλλαγή στάσεων. Η πρώτη είναι η κεντρική (συνθήκη 1 και 3) όπου το άτομο δίνει έμφαση στο περιεχόμενο του μηνύματος επιρροής ενώ η δεύτερη είναι η περιφερειακή η οποία δίνει έμφαση σε διαδικασίες που δεν αφορούν στην επεξεργασία του μηνύματος αλλά σε περιφερειακά χαρακτηριστικά της επικοινωνιακής πράξης όπως είναι τα χαρακτηριστικά της πηγής του μηνύματος και η ελκυστικότητα της πηγής (συνθήκη 2 και 4).⁵⁴ Στην πραγματικότητα η επιλογή μίας από τις δύο οδούς εξαρτώνται από την ικανότητα και τα κίνητρα του υποκειμένου αλλά στην μελέτη μας γίνεται βάσει χειρισμού καθώς τα μισά υποκείμενα ωθούνται μέσω του υλικού να χρησιμοποιήσουν την κεντρική οδό ενώ τα υπόλοιπα την περιφερειακή. Η κεντρική οδός επεξεργασίας περιγράφεται και ως αντικειμενική εφόσον στόχος της είναι η κατανόηση και αξιολόγηση των αντικειμενικών χαρακτηριστικών του μηνύματος της επιρροής. Το παραπάνω όμως δεν αποκλείει τη δράση ορισμένων μεταβλητών σε μεροληπτική επεξεργασία του μηνύματος, όπως είναι παραδείγματος χάριν η προηγούμενη στάση (είτε θετική είτε αρνητική) που έχουν οι δέκτες της επιρροής πριν εκτεθούν στο μήνυμα επιρροής. Εάν η προηγούμενη στάση είναι θετική τότε στόχος της επεξεργασίας θα είναι η ενδυνάμωση της στάσης αν όμως είναι αρνητική τότε σκοπός της επεξεργασίας είναι η αντεπιχειρηματολογία κατά του μηνύματος επιρροής. Οι αλλαγές στάσεων που προκύπτουν μέσω της κεντρικής οδού επεξεργασίας είναι πολύ πιο σταθερές στο χρόνο σε σύγκριση με τις αλλαγές που προκύπτουν από την περιφερειακή οδό επεξεργασίας.⁵⁵

Ως πλειονότητα ή μειονότητα ορίζεται μία κοινωνική ομάδα η οποία υποστηρίζει μία άποψη που είναι κυρίαρχη ή μη αντίστοιχα ανεξαρτήτως του μεγέθους της ομάδας. Πλέον η άποψη των καπνιστών είναι μειονοτική καθώς δεν συμβαδίζει με το πνεύμα των καιρών σε σύγκριση με περασμένες εποχές όπου το κάπνισμα ήταν ο κανόνας. Η προσπάθεια ωστόσο επιρροής της πλειονότητας προς τους καπνιστές φαίνεται να μην αποδίδει καθώς δεν έχει σημειωθεί μείωση της κατανάλωσης τσιγάρων παρά τις όποιες υπάρχουσες ή επικείμενες απαγορεύσεις. Σε σχετική έρευνα τους οι Buckalew και Gibson τόνισαν τη σημασία των ψυχολογικών χαρακτηριστικών που ωθούν στην υιοθέτηση και τη

⁵³ Παπαστάμου Σ, Μαντόγλου Α. (1995) Κοινωνικές Αναπαραστάσεις Εκδόσεις Οδυσσέας Σελ 31

⁵⁴ Γαρδικιώτης Α. (2008) Κοινωνική Επιρροή Gutenberg σελ 164

⁵⁵ Γαρδικιώτης Α. (2008) Κοινωνική Επιρροή Gutenberg

διατήρηση της καπνιστικής συμπεριφοράς.⁵⁶ Τα αποτελέσματα της μελέτης τους που είχε υποκείμενα καπνιστές και από τα δύο φύλα δεν επεσήμαναν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων όσον αφορά την ηλικία που ξεκίνησαν το κάπνισμα, την ποσότητα τσιγάρων ανά ημέρα, ή των καταστάσεων που συσχετίζονται με το κάπνισμα. Τα ευρήματα τους συμφωνούσαν με την άποψη των Leventhal & Cleary (1980)⁵⁷ που υποστηρίζει ότι η καπνιστική συμπεριφορά είναι η απάντηση σε συγκεκριμένα καταστασιακά ερεθίσματα. Η συγκεκριμένη συμπεριφορά πολύ σύντομα γίνεται αυτοματοποιημένη και διατηρείται ως μία λειτουργική αυτονομία. Στην σημερινή εποχή η κοινωνία προτάσσει την υγιεινή ζωή. Το ακόλουθο άρθρο είναι ένα παράδειγμα του κλίματος που επικρατεί γύρω από το ζήτημα του καπνίσματος.

«Η ανεξέλεγκτη επιδημία του καπνού (εξαπλωμένη από τις πολυεθνικές καπνοβιομηχανίες) θα κοστίζει ένα δισεκατομμύριο ζωές στον 21ο αιώνα με το 70% των θανάτων να συμβαίνουν σε αναπτυσσόμενες χώρες. Μη κυβερνητικές οργανώσεις και κυβερνήσεις αντιδρούν πιέζοντας έντονα για μια διεθνή συνθήκη.»

Στο πρόσφατο 16ο Παγκόσμιο Συνέδριο της Διεθνούς των Καταναλωτών (Consumers International - C.I.) που έγινε το Νοέμβριο του 2000 στο Ντουρμπάν, οι εκπρόσωποι του Καταναλωτικού Κινήματος από όλο τον κόσμο απαίτησαν να ξεκινήσουν "καμπάνιες για να καταπολεμηθεί η χρήση του καπνού και η προώθησή του. Για να αναπτυχθεί και υλοποιηθεί ένα πλαίσιο Σύμβασης για τον Έλεγχο του Καπνού βασισμένο σε αποδεικτικά στοιχεία". Επιπλέον, οι αντιπρόσωποι πίεσαν τις κυβερνήσεις "να σταματήσουν να υποβοηθούν την παραγωγή του καπνού και τις εξαγωγές, προωθώντας την παραγωγή εναλλακτικών εξαγωγών". Ζήτησαν να παρθούν δραστικά μέτρα για να μειωθεί η χρήση του καπνού, όπως η απαγόρευση της διαφήμισης του τσιγάρου, ο αποκλεισμός των καπνοβιομηχανιών ως χορηγών, η απαγόρευση του καπνίσματος σε δημόσιους χώρους και σε χώρους εργασίας, η ανάπτυξη δράσεων για την ενημέρωση των πολιτών σχετικά με την επικινδυνότητα της χρήσης του καπνού, η αύξηση των φόρων, η εγγραφή αυστηρών προειδοποιήσεων για την υγεία πάνω στα προϊόντα καπνού, η αντικαπνιστική διαφήμιση και η ενημερωτική δράση.

Στην 52η Συνέλευση για την Παγκόσμια Υγεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας το Μάιο του 1999, αποφασίστηκε να ξεκινήσει η διαμόρφωση του Πλαισίου της Συνθήκης για τον Έλεγχο του Καπνού. Τον Οκτώβριο του 1999, η Ομάδα Εργασίας, που ανέλαβε την

⁵⁶ L. W. Buckalew, Gail S. Gibson. Antecedent and Attendant Stimuli in smoking: Implications for behavioral maintenance and modification. Alabama A&M University Σελ 1101

⁵⁷ L. W. Buckalew, Gail S. Gibson. Antecedent and attendant stimuli in smoking: Implications for behavioral maintenance and modification Alabama A&M University Σελ 1101

εκπόνηση του πλαισίου αυτού, πρότεινε την απαγόρευση της διαφήμισης και προώθησης καπνού και επεσήμανε τις ισχυρές πολιτικές επιρροές, που ασκούν οι καπνοβιομηχανίες. Μετά από διαβουλεύσεις και δημόσιες συνεδριάσεις, τον Ιανουάριο του 2001, παρουσιάστηκε το σχέδιο του Πλαισίου της Συνθήκης για τον Έλεγχο του Καπνού.

Το Πλαίσιο αυτό είναι η πρώτη παγκόσμια συνθήκη για την υγεία. Είναι μια συνθήκη που δημιουργεί οριστικό προηγούμενο και ταυτόχρονα, ένα ορόσημο για την ανθρωπότητα στο σύνολό της. Έχει, επίσης, την δυνατότητα να βελτιώσει σημαντικά την υπευθυνότητα των εταιριών και να μειώσει τους θανάτους που συνδέονται με τον καπνό. Ωστόσο, η δύναμη και η επιρροή των πολυεθνικών καπνοβιομηχανιών(1) είναι σημαντική και η μεγάλη παρασκηνακή δράση τους κατέληξε να μας αφήσει με μια αδύναμη συνθήκη. Οι πρόσφατες αναφορές από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας υπογράμμισαν την έκταση με την οποία οι Πολυεθνικές Εταιρίες έχουν τοποθετηθεί σε θέση μάχης εναντίον του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας. Οι καπνοβιομηχανίες σχεδίασαν και υλοποίησαν παγκόσμιες στρατηγικές για να δυσφημίσουν και να εμποδίσουν τις προσπάθειες του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας να προστατέψει την δημόσια υγεία. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας συμπεραίνει ότι αν καταφέρει την υπογραφή μιας συνθήκης, θα έχει αφενός προστατέψει την παγκόσμια υγεία και αφετέρου θα έχει υπερνικήσει μια αποφασισμένη και ισχυρή βιομηχανία που αντιδρά σε κάθε πληροφόρηση που έχει σχέση με την εξάρτηση από τον καπνό και την θεραπεία απεξάρτησης του καπνιστή.

Ξεκάθαρα μέτρα θα πρέπει να περιληφθούν στο Πλαίσιο Συνθήκης για τον Έλεγχο του Καπνού, ώστε να ισορροπήσουν την ισχύ της ομάδας των Καπνοβιομηχανιών.»

Το άρθρο αυτό⁵⁸ αφορά σε μία ολοκληρωμένη κινητοποίηση μείωσης της συνήθειας του καπνίσματος το οποίο αναδεικνύει και το κλίμα της εποχής καθιστώντας πλέον τους καπνιστές μία μειονότητα, η οποία ωθείται σε μία κατάργηση μίας συνήθειας συνυφασμένης συχνά με την προσωπικότητα του καθενός.⁵⁹ Στα πλαίσια του κινήματος που βιώνουμε την τελευταία δεκαετία θα πρέπει να εστιάσουμε στο πως όλη αυτή η επικαιρότητα εσωτερικεύεται από τις κοινωνικές ομάδες ωθώντας σε σύγκρουση μεταξύ τους και πίεση για αλλαγή προς την ομάδα των καπνιστών.

Στην προκειμένη περίπτωση δεν αναλύονται οι λόγοι που οι αντικαπνιστικές καμπάνιες αποτυγχάνουν η μία μετά την άλλη ούτε φυσικά η πολιτική και οικονομική ιδεολογία που υποβόσκουν πίσω από όλη αυτή την μαχητική κίνηση κατά του καπνίσματος.

⁵⁸ Καταναλωτικά Βήματα - Τεύχος Απριλίου - Μαΐου 2001

⁵⁹ Perez, J. – A., Mugny, G (1993) Η θεωρία Επεξεργασίας Της Σύγκρουσης Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας

Έρευνες φαίνεται να εστιάζονται κυρίως στον προσδιορισμό των αιτιών που κάποιος καπνίζει, στις δυνάμεις που διατηρούν την καπνιστική συμπεριφορά και στις πιθανές επιτυχημένες θεραπείες που μπορεί να διαφοροποιήσουν αυτή τη συμπεριφορά.

Οι Leventhal και Cleary (1980) επανεξέτασαν θεωρίες σχετικά με το κάπνισμα και τις τεχνικές παρέμβασης και τόνισαν τη σημασία της κατανόησης των ρυθμιστικών λειτουργιών της καπνιστικής συμπεριφοράς. Υπάρχει ο ισχυρισμός ότι για να δημιουργηθεί μία θεραπεία που θα αποδειχθεί ικανή να επιτύχει την μακρόχρονη απομάκρυνση από το κάπνισμα πρέπει πρώτα να ληφθούν υπόψη η διαδικασία εξάρτησης και οι ικανότητες αυτορύθμισης. Έγινε επίσης πρόταση για την διεξαγωγή μιας έρευνας σχετικά με τα ψυχολογικά αλλά και τα βιολογικά – φαρμακολογικά επίπεδα, με την υποσημείωση ότι οι περισσότερες προσπάθειες παρέμβασης έγιναν αγνοώντας τις **ψυχολογικές λειτουργίες** του καπνίσματος⁶⁰.

Οι φαρμακολογικές προσεγγίσεις εστιάστηκαν σε ένα μοντέλο ερμηνείας εξάρτησης βασισμένου στη νικοτίνη υποστηρίζοντας ότι αν δεν υπήρχε η νικοτίνη στα τσιγάρα οι άνθρωποι δεν θα κάπνιζαν⁶¹, ενώ οι Leventhal και Cleary (1980) επεσήμαναν την αδυναμία αυτής της προσέγγισης να λάβει υπόψη την συνέχιση με επιμονή στο κάπνισμα και τις διαφορετικές συνέπειες του καπνίσματος ανάμεσα στους «ερασιτέχνες» και «φανατικούς» καπνιστές. Περαιτέρω ερωτήσεις σχετικά με την εγκυρότητα της «υπόθεσης της νικοτίνης» έγιναν από τον Granfikel (1979).⁶² Η βιολογική προσέγγιση επισκιάστηκε από την αναγνώριση ότι ο ψυχολογικός παράγοντας του στρες είχε επίδραση και στο κάπνισμα. Ενώ κανείς δεν μπορούσε να υποτιμήσει το ρόλο που διαδραματίζουν οι φαρμακολογικοί και βιολογικοί παράγοντες, κρίνεται ωστόσο αναγκαία η ένταξη της ψυχολογικής προοπτικής, όπως προτάθηκε και από τους Leventhal και Cleary (1980). Το 1966 ο Tomkins παρουσίασε ένα ψυχολογικό μοντέλο για το κάπνισμα το οποίο βασιζόταν στην παραγοντική ανάλυση δεδομένων αυτοαναφοράς. Επιβεβαιώθηκαν κατά αυτόν τον τρόπο σημαντικότεροι παράγοντες που εμπλέκονται στην καπνιστική συμπεριφορά, όπως είναι η διέγερση, η απόλαυση/ χαλάρωση, η μείωση του άγχους ή της έντασης, η μηχανική κίνηση (απασχόληση των χεριών), η συνήθεια και η μείωση της επιθυμίας (για νικοτίνη).

Οι Leventhal και Cleary θεωρώντας τα παραπάνω ως δεδομένες αιτίες για το κάπνισμα, ισχυρίστηκαν ότι η μέθοδος προσδιορισμού της συμπεριφοράς μέσω

⁶⁰ Antecedent and Attendant Stimuli in smoking: Implications for behavioral maintenance and modification. Σελ 1101 - 1105

⁶¹ www.drugtext.org/library/reports/cu/CU25.html

⁶² Changes in the cigarette consumption of smokers in relation to changes in the nicotine content of cigarettes smoked. Journal of Public Health, 69, 1274 - 1276

εξαρτημένων ανακλαστικών δεν ήταν τόσο σαφής ώστε να εξηγήσει την καπνιστική συμπεριφορά. Αναγνωρίζοντας ότι οι λόγοι που οδηγούν στο κάπνισμα προκύπτουν από γνωστικές διεργασίες και υπόκεινται σε ερμηνευτικές προκαταλήψεις, ο προσδιορισμός των περιστασιακών συνθηκών που σχετίζονται με την καπνιστική συμπεριφορά μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα για την κατανόηση της οδηγώντας ίσως σε σημαντικές επιπτώσεις στις θεραπευτικές παρεμβάσεις. Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν ο προσδιορισμός των καταστάσεων που σχετίζονται χαρακτηριστικά με το κάπνισμα και η διερεύνηση της σχέσης τους με τις θεραπευτικές τεχνικές.⁶³

Πολλές τεχνικές μεταστροφής της συμπεριφοράς έχουν αναπτυχθεί με σκοπό τη μείωση ή την εξάλειψη της συνήθειας του καπνίζεин (Nelson 1977)⁶⁴. Η αποτελεσματικότητα αυτής της προσέγγισης έγκειται στην αναγνώριση των αιτιών και των συνακολούθων του καπνίσματος και στην ενίσχυση των συμπεριφορών. Ο Ferster (1970) επεσήμανε ως σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της συχνότητας του καπνίσματος και των διαδικασιών ελέγχου του την περίπτωση όπου η συμπεριφορά ενισχύεται. Αυτή η θέση δημιουργεί την ανάγκη προσδιορισμού περιστασιακών (καταστασιακών) κινήτρων για το κάπνισμα όπως και την σχέση που αυτά έχουν με τα προγράμματα παρέμβασης, όπως επίσης υποστηρίζεται και στο έργο των Sachs, Bean και Morrow (1970). Ο προσδιορισμός των συνηθισμένων καταστάσεων ως κίνητρα που σχετίζονται τυπικά με το κάπνισμα μπορούν να επιβεβαιώσουν τη θέση των Hunt και Matarazzo (1970)⁶⁵, σύμφωνα με τους οποίους ο κεντρικός μηχανισμός του καπνίσματος είναι η συνήθεια. ο ισχυρισμός αυτός έχει άμεση σχέση και προσομοιάζει σε εκείνον των Leventhal και Cleary για το στάδιο επιμονής του καπνίσματος.

Οι συγκεκριμένοι ερευνητές διεξήγαγαν έρευνα μέσω ερωτηματολογίων σε 34 φοιτητές ψυχολογίας ηλικίας 24 έως 25 ετών και σε 34 ενήλικες σε καφετέριες ή εστιατόρια ηλικίας 32 έως 34 ετών. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο μίας σελίδας, το οποίο αναφερόταν στην ηλικία τους, τα χρόνια που ήταν καπνιστές, στην ποσότητα τσιγάρων που κάπνιζαν και στις «συνθήκες, περιστάσεις, ή γεγονότα» που σχετίζονταν με το κάπνισμα ενός τσιγάρου.

⁶³ Antecedent and Attendant Stimuli in smoking: Implications for behavioral maintenance and modification. Σελ 1101 - 1105

⁶⁴ D E Nelson, G A Giovino, D R Shopland, P D Mowery, S L Mills and M P Eriksen. Trends in cigarette smoking among US adolescents, 1974 through 1991 Office on Smoking and Health, Centers for Disease Control and Prevention, Atlanta, Ga.

⁶⁵ William A. Hunt. (2007) Learning Mechanisms in Smoking. Aldine Transaction, Σελ 98

Οι συνθήκες που χρησιμοποιηθήκαν ήταν οι ακόλουθες:

Σε παρέα, μετά από τα γεύματα, την ώρα του διαβάσματος, σε διαλείμματα, μετά από περιπάτους, στην τηλεόραση, πίνοντας καφέ ή αλκοόλ, πριν από τον ύπνο, σε πάρτυ, στην οδήγηση, στην τουαλέτα, μετά από σωματική άσκηση, σε κατάσταση πείνας ή ανάγκης για ενέργεια, σε καταστάσεις άγχους, σε περίπτωση μοναξιάς ή ανίας, στο τηλέφωνο

Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν έδειξαν κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα πέρα από το γεγονός ότι οι άντρες κάπνιζαν λίγο περισσότερο από τις γυναίκες και είχαν αρχίσει νωρίτερα το κάπνισμα. Δεν βρέθηκε κάποια κατάσταση που να διαφοροποιεί μέρος του δείγματος ως προς τα αποτελέσματα. Στατιστικά σημαντική διαφορά εμφανίζεται ανάμεσα στις δύο ηλικιακές κατηγορίες, που επισημαίνει **την αύξηση του καπνίσματος με το πέρασμα του χρόνου**. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύει την άποψη ότι αφού δημιουργηθεί το μοντέλο του καπνίσματος μένει σχετικά σταθερό στο χρόνο, κάτι που επισημαίνεται και από την μη στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας κατά το ξεκίνημα και του καθημερινού ποσοστού του καπνίσματος. Αυτό που είναι ιδιαίτερα σημαντικό είναι η συσχέτιση του καπνίσματος με ορισμένες καταστάσεις όπως είναι μετά το γεύμα πίνοντας καφέ ή αλκοόλ καθώς ο ισχυρός συσχετισμός μεταξύ καπνίσματος και στρεσογόνων καταστάσεων.

Μέσα από αυτά τα ευρήματα μπορεί κανείς να κατανοήσει ότι η συνήθεια του καπνίσματος δεν είναι μία πλέον ξεχωριστή και αυτόνομη συνήθεια που μπορεί να διακοπεί μέσω κάποιων πολιτικών, αλλά μία συνήθεια που έχει συνδεθεί με πολλές πλευρές της ζωής του ατόμου, γεγονός που καθιστά πολύ πιο έντονη και την αντίσταση στην αλλαγή, άποψη που συμφωνεί με εκείνη που προκύπτει από την Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης που προαναφέρθηκε.

Τεχνικές Πειθούς

Συγκεκριμένες μελέτες αναφέρουν ο βαθμός που βιώνει κανείς την αμφιθυμία διαφοροποιεί και την επίδραση των διαφορετικά πλαισιωμένων μηνυμάτων υγείας. Σε συσχετισμό με την θεωρία της προσδοκίας υποστηρίζεται ότι τα θετικά πλαίσια μπορούν να προκαλέσουν και θετικά αποτελέσματα ή να αποτρέψουν αρνητικά αποτελέσματα, και ότι τα αρνητικά πλαίσια μπορεί να τονίσουν την παρουσία των μη επιθυμητών αποτελεσμάτων ή να επισημάνουν την έλλειψη των επιθυμητών αποτελεσμάτων. Η θεωρία της προσδοκίας υποστηρίζει πως η αναμονή ενός θετικού γεγονότος/ αποτελέσματος μπορεί να

λειτουργήσει ως θετικό κίνητρο για την ανάπτυξη μίας συμπεριφοράς.⁶⁶ Τα αποτελέσματα τριών ερευνών υποστηρίζουν την υπόθεση ότι τα άτομα με ισχυρή αμφιθυμία, πείθονται περισσότερο από τα αρνητικά πλαισιωμένα μηνύματα, ενώ τα άτομα με χαμηλότερη αμφιθυμία πείθονται από θετικά πλαισιωμένα μηνύματα. Η μεγαλύτερη πειστικότητα των αρνητικά πλαισιωμένων μηνυμάτων στα υψηλά επίπεδα αμφιθυμίας μπορεί να ερμηνευθεί από την αρνητική προκατάληψη που εμπλέκεται στην αμφιθυμία. Ορισμένες προληπτικές συμπεριφορές όπως η χρήση προφυλακτικών και η διατροφή με χαμηλά λιπαρά κατευθύνθηκαν με αυτόν τον τρόπο.⁶⁷

Στόχος πολλών ερευνών τις τελευταίες δεκαετίες ήταν να πειστούν τα άτομα ούτως ώστε να υιοθετήσουν υγιείς συμπεριφορές. Οι περισσότερες έρευνες είχαν στηριχθεί στην θεωρία της ορθολογικής λήψης αποφάσεων που υποστηρίζουν ότι τα άτομα αποφασίζουν με βάση πάντα την αξία και την πιθανότητα εμφάνισης των εναλλακτικών επιλογών.⁶⁸

Τα μοντέλα όμως της λήψης αποφάσεων αγνοούν μία σημαντική διάσταση που είναι η διατομική διαφορά και η διαφορά στις προτιμήσεις παραδείγματος χάριν ποιες συνέπειες σκέφτονται ή πως ζυγίζουν τις αποφάσεις τους. Άλλωστε όπως υποστηρίζει και ο Weinstein οι άνθρωποι τείνουν να πιστεύουν ότι είναι σε μικρότερο κίνδυνο από τους υπόλοιπους ανθρώπους γύρω τους ακόμη και όταν εκδηλώνουν αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές. Αυτή τη βεβαιότητα την ονομάζει μη ρεαλιστική αισιοδοξία.⁶⁹ Ως αυτοκαταστροφικές νοούνται οι συμπεριφορές που είναι εθελούσιες και υποσκάπτουν την ψυχοκοινωνική ευεξία του ατόμου που εντάσσεται στις ομάδες αυτές.⁷⁰ Η αυτοκαταστροφικότητα θεωρείται καθαρά προσωπική επιλογή – απόφαση. Οι συμπεριφορές αυτές, ως κατηγορία των οποίων αναφέρεται και το κάπνισμα, έχουν παραδόξως αυξηθεί με την ταυτόχρονη αύξηση της συστηματικής προσπάθειας πρόληψης και κανονισμού τους μέσω μηχανισμών επιρροής πολλών πλευρών της ζωής του ατόμου. Καθημερινά γινόμαστε δέκτες αμέτρητων «έγκυρων» οδηγιών ως προς το πώς να ζούμε, τι να τρώμε, τι να πίνουμε και ούτω καθεξής. Όσον αφορά μάλιστα κινδύνους όπως είναι το AIDS που επηρεάζουν την κοινωνική συνοχή σκοπός της επιρροής είναι να τροποποιήσει

⁶⁶ Kim Heldman, Patti Jensen, Claudia Baca, John Wiley and Sons (2007). Project Management Professional Exam Study Guide, Σελ 345

⁶⁷ Philip Broemer. (2002) Relative Effectiveness of differently framed health messages: the influence of ambivalence University of Toebingen, Germany. European Journal of Social Psychology. Vol 32 Σελ 685 – 703

⁶⁸ Fishbein & Ajzen, Albarracin, Homik. (2007) Prediction and Change of Health Behavior: Applying the Reasoned Action Approach. Lawrence Erlbaum Associates

⁶⁹ Frank W. Van der Velde, Christa Hooykaas, Joop Van der Pligt. Conditional versus unconditional Risk estimates in models of AIDS – related risk behavior. The Health Psychology Reader, Σελ 202

⁷⁰ Παπαστάμου Σ. (2000) Η κοινωνική Ψυχολογία στο Κατώφλι του 21^{ου} αιώνα Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα σελ 168

και να ορθολογικοποιήσει συμπεριφορές. Σπανίως όμως φτάνουν στην επίτευξη αυτού του σκοπού.

Άλλη μία παραμελημένη διάσταση έχει να κάνει με τον τρόπο που οι άνθρωποι εξισορροπούν αντικρουόμενες επιδιώξεις. Οι αποφάσεις συχνά εμπλέκουν αντικρουόμενες αξίες και η ένταση της σύγκρουσης εν μέρει αντανακλά την σημασία (σημαντικότητα) των ασυμβίβαστων πιστεύω ή στόχων.⁷¹

Οι θεωρίες που αφορούν τη σχέση στάσης συμπεριφοράς και τις διαδικασίες αλλαγής στάσεων έχουν πρόσφατα παραδεχτεί τη συμπεριφορική αμφιθυμία (την αμφιθυμία των στάσεων). Ajzen, 2000; Armitage & Conner, 2000; Krosnick & Petty, 1995) Η αμφιθυμία αντανακλά το βαθμό στον οποίο κάποιος αντιδρά θετικά ή αρνητικά σε ένα δεδομένο αντικείμενο ή συμπεριφορά. Bell, Esses, & Maio, 1996; Priester & Petty, 1996, 2001; Thompson, Zanna, & Griffin, 1995).⁷²

Η αμφιθυμία τυπικά νοείται ως όψη της δύναμης των στάσεων με συνέπειες για την επεξεργασία της πληροφορίας την εμμονή – επιμονή των στάσεων την αντίσταση τους στην αλλαγή και την πρόβλεψη συναφών συμπεριφορών.

Το άρθρο αυτό του Broemer κατευθύνει το ρόλο της αμφιθυμίας στην αλλαγή της δεκτικότητας των δεκτών του μηνύματος που πλαισιώνουν διαφορετικά τα ενδεχόμενα συμπεριφορικά αποτελέσματα.

Σχεδόν όλοι έχουν βιώσει το συναίσθημα της αμφιθυμίας έστω και μία φορά.⁷³ Είναι σπάνιο παραδείγματος χάριν να βρει κανείς καπνιστές που είναι υπερβολικά ενθουσιασμένοι με την καπνιστική συμπεριφορά τους.

Η αμφιθυμία για το κάπνισμα μπορεί να προκύπτει από την παραδοχή των αρνητικών του συνεπειών και από την πεποίθηση ότι το κάπνισμα αμβλύνει τα απεχθή συναισθήματα ή απαλλάσσει από το άγχος. Η άσκηση σε τακτά διαστήματα βελτιώνει την φυσική κατάσταση και μειώνει τις πιθανότητες ανάπτυξης σοβαρών καρδιακών παθήσεων. Από την άλλη όμως η άσκηση μπορεί να προκαλέσει καταπόνηση ή πόνο και καταναλώνει χρόνο και ενέργεια. Επομένως όταν σκεφτόμαστε να υιοθετήσουμε υγιεινές συμπεριφορές οι επιθυμητές και οι ανεπιθύμητες συνέπειες, όπως επίσης και οι παράπλευρες συνέπειες εύκολα ανασύρονται στην μνήμη (είναι διαθέσιμες στην μνήμη) και μία τέτοια ισορροπία μεταξύ κόστους και κέρδους σχετίζονται στενά με τα αισθήματα της αμφιθυμίας. (Conner & Sparks, 2002).

⁷¹ Sandra Schneider, James Shanteau. (2003) Emerging Perspectives on judgement and decision research. Cambridge University Press, Σελ 206

⁷² John Wiley and Sons. (2003) Handbook of Psychology, Σελ 300

⁷³ Dolores Albarracin, Blair Johnson, Mark Zanna. (2005) The Handbook of Attitudes. Routledge, Σελ 103

Ένας εύλογος τρόπος να οδηγηθούν τα άτομα στην υιοθέτηση πιο υγιεινών συμπεριφορών θα μπορούσε να είναι να τονιστούν με ιδιαίτερο τρόπο συγκεκριμένα συμπεριφορικά αποτελέσματα. Κατά τον σχεδιασμό μηνυμάτων υγείας μπορεί κανείς να προσπαθεί να κατευθύνει την προσοχή του δέκτη στις επιβλαβείς συνέπειες ριψοκίνδυνων συμπεριφορών και στο μακροπρόθεσμο κόστος του να μην υιοθετεί κανείς συμπεριφορές που διασφαλίζουν την υγεία. Έρευνες πάνω στην πρόκληση φόβου επεσήμαναν ότι οι λαμβανόμενες (αντιληπτές) απειλές στην υγεία κάποιου μπορεί να γενικεύσουν την πειστικότητα. Αντί να δίνεται έμφαση σε συγκεκριμένα αποτελέσματα αντί σε άλλα μπορεί παρόλαυτα να παρουσιαστεί διαφορετικά η ίδια πληροφορία. Πολλές μελέτες εφάρμοσαν την θεωρία της προσδοκίας ως αξίωμα για την συμπεριφορά όσον αφορά την υγεία και επεσήμαναν ότι οι άνθρωποι αντιδρούν διαφορετικά στην ίδια πληροφορία όταν αυτή παρουσιάζεται διαφορετικά είτε ως κέρδος είτε ως απώλεια. (e.g. Banks et al., 1995; Block & Keller, 1995; Kalichman & Coley, 1995; Linville, Fischer, & Fischhoff, 1993; Meyerowitz & Chaiken, 1987; Rothman, Salovey, Antone, Keough, & Martin, 1993).

Γενικά ένα θετικό πλαίσιο (ή εστίαση σε αποτέλεσμα) περιλαμβάνει την παρουσία θετικών αποτελεσμάτων ή την απουσία αρνητικών αποτελεσμάτων και ένα αρνητικό την παρουσία αρνητικών ή των απουσία θετικών αποτελεσμάτων.

Κατά τη χρησιμοποίηση του ίδιου πλαισίου συνεπειών (Rothman & Salovey, 1997)⁷⁴, εάν κάποιος λαμβάνει ορισμένες εκβάσεις ή όχι (π.χ. ανιχνεύοντας έναν όγκο εναντίον της μη ανίχνευσης ενός όγκου) εξαρτάται από το εάν κάποιος υιοθετεί την ιδιαίτερη συμπεριφορά ή όχι. Άλλωστε σύμφωνα με τους ίδιους συγγραφείς η υιοθέτηση μίας συμπεριφοράς υγιεινής ή μη καθοδηγείται από μία ορθολογική εκτίμηση και συνεκτίμηση των συνεπειών και των θετικών επιδράσεων. Ένα διαφορετικό πλαίσιο συνεπειών προϋποθέτει ότι είτε οι επιθυμητές είτε οι ανεπιθύμητες εκβάσεις που συνδέονται με μια ιδιαίτερη συμπεριφοριστική επιλογή είναι παρούσες (π.χ. ένας όγκος εναντίον των υγιών στήθων όταν κάποιος κάνει μαστογραφία). Κατά ενδιαφέροντα τρόπο, οι αυξήσεις στις υποστηριγμένες συμπεριφορές υγείας έχουν παρατηρηθεί μετά από την έκθεση και στις απώλεια-πλαισιωμένες και κέρδος-πλαισιωμένες πληροφορίες και έχει υπάρξει επίσης μια αποτυχία να βρεθεί ένα πλεονέκτημα για ένα από τα δύο πλαίσια (π.χ. Steffen, Sternberg, Teegarden, & ποιμένας, 1994). Η μελέτη του ρόλου της αμφιθυμίας θα μπορούσε να βοηθήσει να επιλύσει αυτές τις ασυνέπειες

Τουλάχιστον τρεις θεωρητικές εξηγήσεις έχουν προσφερθεί σε αυτό που καθορίζει τη σχετική αποτελεσματικότητα των διαφορετικών πλαισίων. Καταρχήν οι Rothman και

⁷⁴ Peter Salovey, Alexander J. Rothman (2003). *Social Psychology of Health*. Psychology Press, Σελ 2

συν. (Rothman, Martino, Bedell, Detweiler, & Salovey, 1999 Rothman & Salovey, 1997) πρότειναν ότι η πειστικότητα μηνυμάτων πλαισιωμένων με απώλεια ή με κέρδος εξαρτάται από τον κίνδυνο που συνδέεται με την εκτέλεση μιας συμπεριφοράς υγείας. Μια συμπεριφορά θεωρείται επικίνδυνη στο βαθμό που η εκτέλεση της μπορεί να προκαλέσει δυσάρεστες συνέπειες. Συμπεριφορές που λειτουργούν ως αποτρεπτικές για την έξαρση μίας ασθένειας (δίαιτα με χαμηλά λιπαρά, στοματική υγιεινή) τυπικά θεωρούνται ως μη ριψοκίνδυνες όσο συμπεριφορές που έχουν ως σκοπό την ανίχνευση μίας ασθένειας (εξέταση για προστάτη, AIDS, κοκ). Στηρίζοντας αυτήν τους την άποψη οι Rothman και συν. επεσήμαναν ότι τα θετικά πλαισιωμένα μηνύματα είναι πιο αποτελεσματικά όταν προτρέπουν σε συμπεριφορές πρόληψης ενώ τα αρνητικά πλαισιωμένα όταν προτρέπουν σε συμπεριφορές ανίχνευσης. Το τελευταίο εύρημα είναι σε συμφωνία με την πρόταση των Meyerowitz και Chaiken (1987) ότι η έκθεση σε πληροφορίες που πλαισιώνονται από απώλειες οδηγεί σε μία αλλαγή από την σχετική αισιοδοξία σε μία αμφιβολία για την υγεία κάποιου δημιουργώντας την πιθανότητα εμφάνισης μίας σημαντικής ασθένειας. Από την άλλη πλευρά όταν τα σημάδια του ρίσκου δεν είναι εξέχοντα τα μηνύματα που επισημάνουν τα θετικά αποτελέσματα σε σχέση με την εκδήλωση μίας συμπεριφοράς θα είναι πιο αποτελεσματικά. Από αυτήν την προοπτική, η πειθώ είναι μια λειτουργία της συνεκτικότητας μεταξύ των εμφανών εκβάσεων και της αρχικής λειτουργίας μιας ιδιαίτερης συμπεριφοράς.

Μια δεύτερη σειρά ερευνών έχουν τονίσει το ρόλο της γνωστικής επεξεργασίας. Οι άνθρωποι πιθανότατα δεν έχουν πάντα την τάση να επεξεργάζονται με αυστηρό έλεγχο πληροφορίες που έχουν να κάνουν με μηνύματα υγείας είτε επειδή δεν τους ενδιαφέρει η συμπεριφορά πρόληψης είτε επειδή υποτιμούν την προσωπική πιθανότητα ρίσκου. (Jemmott, Ditto, & Croyle, 1986). Οι Maheswaran & Meyers Levy (1990) παρουσίασαν ότι τα αρνητικά πλαισιωμένα μηνύματα (που πχ προτείνουν την εξέταση αίματος) είναι πιο πειστικά από ότι τα θετικά πλαισιωμένα όταν τα άτομα εμπλέκονται έντονα σε αυτή την κατάσταση και λειτουργούν αντίστροφα σε χαμηλό βαθμό εμπλοκής. Υποστηρίζουν ότι το αρνητικό πλαίσιο μπορεί να λάβει μεγαλύτερη βαρύτητα και επιρροή από ότι μία θετική πληροφορία. Άλλες μελέτες έχουν επισημάνει ότι οι άνθρωποι επηρεάζονται περισσότερο από τα θετικά πλαισιωμένα μηνύματα όταν έχουν την τάση να επεξεργάζονται πιο λεπτομερώς την πληροφορία. (Wegener, Petty, & Klein, 1994). Το πιο πιθανό είναι να υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που κυβερνούν την επίδραση της εμπλοκής όπως η αντιλαμβανόμενη αποτελεσματικότητα των συστάσεων για την υγεία, το βαθμό του φόβου

που βιώνει κανείς και μη εδραιωμένες προσδοκίες. (Block & Keller, 1995; Gleicher & Petty, 1992; Smith & Petty, 1996).

Γενικότερα τα μηνύματα με έντονο περιεχόμενο συνήθως προκαλούν περισσότερο φόβο από εκείνα με ασθενές περιεχόμενο αν και δεν έχει πλήρως εντοπιστεί η συσχέτιση ανάμεσα σε περιεχόμενο και στο επίπεδο του προκαλούμενου φόβου. Αυτό μπορεί να εξηγείται από το γεγονός ότι ο φόβος είναι κάτι το καθαρά υποκειμενικό και φυσικά ο θάνατος δεν είναι το μόνο που προκαλεί φόβο, όπως πολλοί θεωρούν.⁷⁵ Συχνά όμως όταν το υλικό που χρησιμοποιείται κατά την τακτική fear appeal είναι πιο έντονο τότε προκαλείται πολύ μικρότερος φόβος και εξασθενεί και η πιθανότητα πειθούς.⁷⁶ Συνήθως ένα μήνυμα fear appeal επισημαίνει ένα ενδεχόμενο πρόβλημα και προτείνει μία αντίστοιχη λύση. Τα άτομα που θεωρούν τους εαυτούς τους πιο ευάλωτους σε κινδύνους θα έχουν και πιο ανεπτυγμένο το κίνητρο της προστασίας. Εκτός από το συναίσθημα του φόβου ως μέσο επιρροής έχουν επίσης ερευνηθεί και εκείνα της υπερηφάνειας, της ενοχής και της αποστροφής.⁷⁷

Τρίτον οι προϋπάρχουσες αντιλήψεις του ατόμου για ένα θέμα υγείας μπορεί να επηρεάσουν την προθυμία του να υιοθετήσει ανάλογες συμπεριφορές. Οι Rothman και Schwarz (1998) επεσήμαναν ότι η εμπειρία που έχει το άτομο από ένα θέμα υγείας (όπως είναι το ιστορικό της οικογένειας) επηρεάζει τον τρόπο που δομούνται οι αντιλήψεις για την προσωπική πιθανότητα ρίσκου. Σε μία έρευνα που διεξήχθη από τον Rothman et al. οι συμμετέχοντες που είχαν εμπλακεί σε ένα ζήτημα υγείας (γυναίκες, καρκίνος του δέρματος) επηρεάζονταν περισσότερο από τα αρνητικά πλαισιωμένα μηνύματα από ότι από τα θετικά πλαισιωμένα σε σχέση με μη εμπλεκόμενα άτομα του δείγματος (άντρες). Το ποσό της επεξεργασίας δεν διαμεσολάβησε ωστόσο αυτές τις σχέσεις. Σε ένα άλλο πλαίσιο οι Cameron & Leventhal (1995) επεσήμαναν ότι η αποτελεσματικότητα των απειλητικών ή καθησυχαστικών μηνυμάτων εξαρτάται από τον βαθμό της προσωπικής ευπάθειας. Συνοψίζοντας η ικανότητα επηρεασμού των θετικών ή αρνητικών μηνυμάτων φαίνεται να εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως η αρχική λειτουργία μιας συμπεριφοράς ή από τις ανησυχίες του δέκτη. Η πειθώ επομένως πρέπει να διευκολυνθεί στο βαθμό που οι παράγοντες αυτοί είναι σύμφωνοι με τον συγκεκριμένο στόχο του μηνύματος.

Η υπόθεση στη δεδομένη έρευνα ήταν ότι η αμφιθυμία προσδιορίζει (καθορίζει) τη σχετική αποτελεσματικότητα των μηνυμάτων είτε αυτά έχουν θετική είτε αρνητική εστίαση: Τα μηνύματα με αρνητική εστίαση θα πρέπει να είναι πιο αποτελεσματικά όταν τα άτομα

⁷⁵ Ditto, Druley, Moore, Danks and Smucker 1996

⁷⁶ Daniel J.O'Keefe (2002). Persuasion Theory and Research Sage Σελ 226

⁷⁷ Daniel J.O'Keefe (2002) Persuasion Theory and Research Sage Σελ 228

έχουν έντονα αισθήματα αμφιθυμίας και λιγότερο αποτελεσματικά όταν η αμφιθυμία είναι χαμηλότερη. Είναι βέβαια ακόμη αμφισβητούμενο εάν η αντίσταση του ατόμου στην πειθώ αυξάνεται ή μειώνεται από τα έντονα αισθήματα αμφιθυμίας. Ωστόσο υπάρχουν άφθονες ενδείξεις ότι τα άτομα με υψηλά ή χαμηλά επίπεδα αμφιθυμίας έχουν την τάση να δίνουν διαφορετική έμφαση στο κόστος και το κέρδος που σχετίζεται με μία συμπεριφορά. (Lipkus et al., 2001; Van der Pligt & Eiser, 1984). Ορισμένοι ερευνητές υποστήριξαν ότι η αμφιθυμία εμπλέκει μία αρνητική προκατάληψη: οι αρνητικές πληροφορίες έχουν την τάση να έχουν μεγαλύτερη επίδραση στις συνολικές εκτιμήσεις παρά στις συγκριτικά ακραίες θετικές πληροφορίες. Έχει επισημανθεί ότι η προβολή αρνητικών γεγονότων είναι το κρίσιμο σημείο των συγκρουσιακών εκτιμήσεων. (Cacioppo, Gardner, & Berntson, 1997).

Οι Priester & Petty (1996)⁷⁸ στο μοντέλο τους για την αμφιθυμία θεώρησαν ότι η αμφιθυμία είναι μία λειτουργία των συγκρουσιακών και κυριαρχικών αντιδράσεων. Στοιχεία για τη λειτουργία των αρνητικών προκαταλήψεων προέρχονται από την βιβλιογραφία για την δημιουργία εντυπώσεων. Ο Feldman (1966)⁷⁹ παρουσίασε ότι στα αρνητικά επίθετα δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα από ότι στα θετικά όταν θετικά και αρνητικά παρουσιάζονται σε ζευγάρια. Τυπικά η αρνητική επίδραση είναι πιο έντονη όταν τα αρνητικά και τα θετικά παρουσιάζονται μαζί. Επίσης οι αρνητικές προκαταλήψεις είναι πιο πιθανόν να εμφανιστούν όταν τα καταστασιακά συνθήματα αυξάνουν την προβολή των αρνητικών πτυχών. Εμφανώς αυτή η εξήγηση είναι σχετικά συναφής με την βιβλιογραφία του πλαισίου. Η ανάκληση των αρνητικών πλαισίων καθιστούν τα ανεπιθύμητα αποτελέσματα πιο εμφανή ενώ τα θετικά πλαίσια ασκούν αντίστοιχη επίδραση στα επιθυμητά αποτελέσματα. (Mayerowitz & Chaiken, 1987; Rothman & Salovey, 1997).

Υποθέτοντας ότι οι αρνητικές όψεις (διαστάσεις) είναι περισσότερο και πιο εύκολα διαθέσιμες στην μνήμη με την αυξανόμενη αμφιθυμία (Cacioppo et al., 1997; Priester & Petty, 1996, 2001), τα άτομα με υψηλή αμφιθυμία θα πρέπει να πείθονται περισσότερο από ένα μήνυμα που εστιάζεται στα αρνητικά αποτελέσματα, το οποίο καθιστά πιο εμφανή τα αρνητικά γεγονότα και να πειστεί λιγότερο από ένα μήνυμα που να τονίζει τα θετικά γεγονότα. Με δεδομένο ότι η χαμηλή αμφιθυμία σχετίζεται με τις πιο θετικές εκτιμήσεις αντικειμένων, θεμάτων ή συμπεριφορών (Armitage & Conner, 2000; Jonas, Broemer, & Diehl, 2000a) μπορεί να προβλέψει κανείς ότι τα άτομα με χαμηλή αμφιθυμία θα πειστούν περισσότερο από θετικά πλαισιωμένα μηνύματα από ότι από αρνητικά πλαισιωμένα

⁷⁸ Curtis P. Haugtvedt, Paul M. Herr, Frank R. Kardes (2008). Handbook of Consumer Psychology CRC Press, (Σελ 340 – 346)

⁷⁹ David A. Schroeder, David E. Johnson, Thomas D. Jensen (1985) Contemporary Readings in Social Psychology Nelson-Hall, (Σελ 36-40)

μηνύματα. Τα άτομα που δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στα θετικά αποτελέσματα που σχετίζονται με μία συμπεριφορά θα είναι πιο ευαίσθητοι σε θετικά πλαισιωμένα μηνύματα. Στην πρώτη μελέτη, οι άντρες συμμετέχοντες αποκρίθηκαν σε ένα μήνυμα που προωθούσε τις συμπεριφορές που είναι γνωστές πως επηρεάζουν τον κίνδυνο στις σοβαρές καρδιακές παθήσεις: άσκηση σε κανονική βάση και κατανάλωση διατροφής χαμηλής σε περιεκτικότητα λιπαρών. Χαρακτηριστικά, τα άτομα αισθάνονται κάπως αμφιθυμικά για αυτές τις συμπεριφορές (π.χ. Armitage & Conner, 2000). Στην ουσία δηλαδή καπνιστής γνωρίζει ότι το κάπνισμα είναι μία εθιστική συμπεριφορά και άρα είναι δύσκολο να το κόψει κανείς. Αυτή η παραδοχή και μόνο καθιστά αδύνατη την επιτυχία τους να απαλλαγούν από αυτή τη συμπεριφορά.⁸⁰ Η δεύτερη μελέτη που εξετάζεται εάν η αμφιθυμία αλλάζει τον αντίκτυπο των διαφορετικά πλαισιωμένων μηνυμάτων στη στάση των δεκτών απέναντι στην αλλαγή του τρόπου ζωής τους. Τα χρησιμοποιημένα μηνύματα που εξετάζονται είναι: η εγκατάλειψη ριψοκίνδυνων συμπεριφορών (μείωση κατανάλωσης αλκοόλ, σοκολάτας ή λιπαρών) και η επίδειξη υγιεινών συμπεριφορών (πχ η διατροφή με φρέσκα φρούτα). Στην τρίτη μελέτη σχεδιάστηκαν δύο διαφορετικά μηνύματα που σύμφωνα με την υπόθεση των ερευνητών δεν διέφεραν στο συνολικό σθένος της έκβασης αλλά πίεζαν είτε την παρουσία είτε την απουσία των διαφορετικών αρνητικών αποτελεσμάτων: το ρίσκο του AIDS με την χρήση προφυλακτικών. (cf. Abraham, Sheeran, Abrams, & Spears, 1994)⁸¹.

Ζητήθηκε από 80 άντρες φοιτητές να συμπληρώσουν μία έρευνα για τις στάσεις σχετικά με την υγεία. Οι συμμετέχοντες μοιράστηκαν τυχαία στις δύο συνθήκες (κέρδος – απώλεια). Οι ομάδες με υψηλότερη ή χαμηλότερη αμφιθυμία δομήθηκαν (δημιουργήθηκαν) μέσω μίας διαμέσου που χωρίζει τα αποτελέσματα της αμφιθυμίας. Διαγνώστηκε επίσης ότι δεν είχαν κανένα σύμπτωμα της υπό μελέτη ασθένειας.

Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε ομάδες των 2 έως 5 ατόμων. Αφού έγραφαν την ηλικία τους οι συμμετέχοντες πληροφορούνταν ότι οι πειραματιστές ενδιαφέρονταν για την προσωπική τους γνώμη για την τακτική άσκηση και για την υιοθέτηση μιας χαμηλής σε λιπαρά διατροφής. Οι συμμετέχοντες εφοδιάστηκαν με κάποιες πληροφορίες για τις σοβαρές καρδιακές παθήσεις και μετά απάντησαν σε μετρήσεις του αντιλαμβανόμενου κινδύνου, την σχέση με το ζήτημα υγείας και την συμπεριφορική αμφιθυμία (βλέπε ερωτηματολόγιο). Ο αντιληπτός προσωπικός κίνδυνος υπολογίστηκε καθώς θεωρείται ότι παίζει κυρίαρχο ρόλο στην υιοθέτηση συμπεριφορών πρόληψης. (Van der Pligt, 1998).

⁸⁰ Michael W. Eysenck (2004). *Psychology: An International Perspective*. Taylor & Francis, Σελ 636

⁸¹ Val Morisson and Paul Benett. *An Introduction to Health Psychology* Pearson Prentice Hall Σελ 123-127

Σε κάθε συνθήκη παρουσιάζονταν δύο επιχειρήματα. Οι συμμετέχοντες έπρεπε να διαβάσουν τα δύο επιχειρήματα και μετά να τα αξιολογήσουν το καθένα ξεχωριστά. Στη συνθήκη του πλαισιωμένου με κέρδος μηνύματος οι συμμετέχοντες διάβαζαν: **«Η τακτική άσκηση μειώνει τον κίνδυνο ανάπτυξης σοβαρών καρδιακών παθήσεων»** και **«Η υιοθέτηση μίας δίαιτας με χαμηλή περιεκτικότητα σε λιπαρά μειώνει τον κίνδυνο ανάπτυξης σοβαρών καρδιακών παθήσεων»**. Στην συνθήκη του μηνύματος με πλαίσιο απώλειας διάβαζαν αντίστοιχα: **«Η έλλειψη τακτικής άσκησης αυξάνει τον κίνδυνο ανάπτυξης σοβαρών καρδιακών παθήσεων»** και **«Η μη υιοθέτηση μίας δίαιτας με χαμηλή περιεκτικότητα σε λιπαρά αυξάνει τον κίνδυνο ανάπτυξης σοβαρών καρδιακών παθήσεων»**. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες συμπλήρωναν μία κλίμακα μέτρησης στάσεων απέναντι στις συμπεριφορές που υποστηρίχθηκαν προηγουμένως; Καθώς και μια κλίμακα των προθέσεων τους να υιοθετήσουν αυτές τις συμπεριφορές. Ζητήθηκε επίσης από τους συμμετέχοντες να καταγράψουν κάθε σκέψη που τους ήρθε στο μυαλό όσο διάβαζαν τα επιχειρήματα. Διάφορες παρεμβαλλόμενες μεταβλητές συμπεριλήφθηκαν αλλά δεν αναφέρονται εδώ εξαιτίας της χαμηλής τους συσχέτισης με την παρούσα υπόθεση.

Αντιλαμβανόμενος προσωπικός κίνδυνος Οι συμμετέχοντες επεσήμαναν τον αντιλαμβανόμενη προσωπική τους πιθανότητα κινδύνου από την ανάπτυξη (εμφάνιση) μίας σοβαρής καρδιακής πάθησης (1. δεν ισχύει 7 ισχύει απόλυτα) «Συχνά ανησυχώ για την ανάπτυξη μιας καρδιακής πάθησης», «Θεωρώ σχετική υψηλή την πιθανότητα ανάπτυξης μιας καρδιακής πάθησης», «Ανησυχώ για την πιθανότητα να βιώσω προσωπικά μία καρδιακή πάθηση».

Οι συμμετέχοντες εκτίμησαν το θετικό μήνυμα κέρδους πολύ πιο θετικά συγκριτικά με το αρνητικό μήνυμα (μέσος όρος 5,21 σε σχέση με τον αντίστοιχο μέσο όρο 4,12).

Όσο υψηλότερη ήταν η αμφιθυμία τόσο λιγότερο πειθόταν το άτομο σε σχέση με εκείνους με χαμηλή αμφιθυμία. (5,07 σε σύγκριση με το αντίστοιχο 5,64). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι δεν βρέθηκε κάποιος ιδιαίτερος συσχετισμός μεταξύ αμφιθυμίας και αντίληψης του προσωπικού κινδύνου.

Οι συγκριτικές αναλύσεις επεσήμαναν ότι τα άτομα με υψηλή αμφιθυμία αντιδρούσαν πολύ πιο θετικά στα αρνητικά πλαισιωμένα μηνύματα. Οι συμμετέχοντες με χαμηλή αμφιθυμία αντιδρούσαν στην αντίθετη κατεύθυνση. Η παρατηρούμενη αλληλεπίδραση υποστηρίζει την υπόθεση ότι η αμφιθυμία που βιώνουν τα άτομα απέναντι στη λήψη μίας προληπτικής συμπεριφοράς διαφοροποιείται ανάλογα με το πλαίσιο του μηνύματος. Υπήρχε μία τάση σε εκείνους με χαμηλή αμφιθυμία να πείθονται περισσότερο από τα θετικά μηνύματα αλλά η διαφορά δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Αυτό το

αποτέλεσμα στηρίζει τον ισχυρισμό ότι η αμφιθυμία περιλαμβάνει και εμπλέκει αρνητικότητα που σημαίνει ότι δίνεται μεγαλύτερη σημασία σε μία αρνητική πληροφορία όταν το άτομο πρέπει να κάνει μία σφαιρική εκτίμηση.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι τα άτομα με υψηλό το αίσθημα της αμφιθυμίας πείθονταν λιγότερο από τα επιχειρήματα και τα εκτιμούσαν λιγότερο θετικά από εκείνα με χαμηλή αμφιθυμία. Λαμβάνοντας υπόψιν ότι όλες οι αντιδράσεις είχαν θετική κατεύθυνση αυτό το εύρημα έρχεται να επιβεβαιώσει προηγούμενες έρευνες που ισχυρίζονται ότι οι αμφιθυμικές στάσεις είναι τυπικά λιγότερο ακραίες από ότι οι μη αμφιθυμικές.

Μία ακόμη τεχνική πειθούς είναι η ονομαζόμενη Door In the Face όπου ο πομπός εκδηλώνει μία υπερβολικά μεγάλη απαίτηση την οποία ο δέκτης της επιρροής θα απορρίψει και έπειτα ο πομπός εμφανίζει υποστόχους προς ικανοποίηση. Σύμφωνα με έρευνες η μέθοδος αυτή επιτυγχάνει συμμόρφωση καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν την τάση να συμφωνήσουν σε μία μικρότερη απαίτηση όταν έχουν μόλις απορρίψει μία μεγαλύτερη.⁸² Η επιτυχία αυτής της τεχνικής ουσιαστικά οφείλεται στο ότι φαίνεται ως μία μορφή διαπραγμάτευσης⁸³.

Life Style

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέραμε ορισμένους προσδιοριστικούς παράγοντες της συμπεριφοράς του ατόμου κατά την επιλογή τρόπου ζωής ανάλογα με τον τρόπο που αντιλαμβάνεται το ρίσκο. Ένας εξίσου καθοριστικός παράγοντας είναι και εκείνος του τρόπου ζωής κάθε κοινωνίας και εποχής που μεταβάλλεται ανάλογα με τις γενικότερες επικρατούσες συνθήκες.⁸⁴

Ο τρόπος ζωής συνδέεται με τις αξίες των διαφόρων πολιτισμών. Στην ουσία είναι τα πρότυπα μέσα στα οποία τα άτομα ζουν και δαπανούν χρόνο και χρήμα, καθώς και οι χαρακτηριστικοί τρόποι ζωής που έχουν υιοθετηθεί από τις κοινωνικές ομάδες υπαγωγής ή από υποσύνολα τους. Αυτοί οι τρόποι συνδέονται άμεσα με τη συμπεριφορά των ατόμων ως προς την παροχή χρόνου, χρήματος και προσπάθειας για την επίτευξη στόχων. Ο τρόπος ζωής είναι μία μορφή εκμαθημένης συμπεριφοράς μέσω διαφόρων επιρροών, όπως είναι ο πολιτισμός, η οικογένεια και ο κοινωνικός περίγυρος. Η θεωρία του τρόπου ζωής βασίζεται στη θεωρία του Kelly, ο οποίος υποστήριξε ότι τα άτομα δημιουργούν και βασίζονται στα

⁸² Richard M. Perloff (2003) The dynamics of persuasion: communication and attitudes in the 21st century Lawrence Erlbaum Associates, Σελ 251

⁸³ Daniel J.O'Keefe (2002). Persuasion Theory and Research Sage Σελ 233

⁸⁴ Rokeach Milton Collier (1973). The Nature of Human Values, MacMillan Publishers, London

πρότυπα αυτά για να μπορέσουν να προβλέψουν και να ελέγξουν τη ζωή τους. Το σύστημα των προτύπων δεν είναι μόνο απόρροια προσωπικών επιλογών και κοινωνικών παραγόντων αλλά μία μορφή αλληλεπίδρασης των δύο ειδών.

Ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση προτύπων άρα και τρόπου ζωής είναι οι αξίες. Οι τελευταίες ορίζονται ως το σύνολο των ιδιοτήτων που εκφράζουν τη σπουδαιότητα ενός αγαθού, ενός προσώπου ή ενός αντικειμένου σε μία δεδομένη κατάσταση, η οποία με τη σειρά της ορίζεται από το χώρο, το χρόνο και τις γενικότερες επικρατούσες συνθήκες.

ο Sandhuzen διακρίνει δύο είδη αξιών: τις κύριες και τις δευτερεύουσες.⁸⁵ Οι κύριες αξίες είναι οι βασικοί προσδιοριστικοί παράγοντες των επιθυμιών που επηρεάζουν και τους τρόπους συμπεριφοράς αλλά και τις αιτίες που προωθούν τις συμπεριφορές αυτές. Οι δευτερεύουσες αξίες είναι λιγότερο επίμονες και σταθερές αξίες και αλλάζουν πολύ πιο εύκολα μέσω της κοινωνικής επιρροής. Οι αξίες στο σύνολο τους διαμορφώνονται από παράγοντες όπως η οικογένεια, η ατομική εμπειρία, η θρησκεία και ο πολιτισμός.

Ο Kotler παρατηρεί ότι έχουν διαμορφωθεί τα ακόλουθα ήδη τρόπου ζωής:

- Ο τρόπος της άνετης ζωής
- Ο τρόπος της γλυκιάς ζωής
- Ο τρόπος της κοινωνικής ζωής και
- Ο τρόπος της ασφαλούς ζωής

Με τις νέες συνθήκες όμως έχει προστεθεί ένα ακόμη είδος εκείνο της αρμονικής ζωής.

Ο τρόπος της άνετης ζωής βασίζεται κυρίως στην θεωρία της ηδονής, που υποστηρίζει πως κάθε ζων οργανισμός τείνει να επιδιώκει την ευχαρίστηση και να αποφεύγει τον πόνο. Η ρήση «απόλαυσε τη ζωή σου όσο μπορείς» προκαλεί αλυσιδωτή αντίδραση αλλαγών ως προς τον τρόπο ζωής και διασκέδασης.

Ο τρόπος της κοινωνικής ζωής επηρεάζεται από τον κοινωνικό προσανατολισμό των ατόμων. Εάν τα άτομα κατευθύνονται από τις εσωτερικές τους αξίες θα είναι ανάλογη και η διαμορφούμενη καταναλωτική τους συμπεριφορά.

Ο τρόπος της ασφαλούς ζωής κατευθύνεται από την αναζήτηση ασφάλειας, εξασφάλισης δηλαδή των ατόμων για το μέλλον. Σύμφωνα με τους Maslow⁸⁶ και Bayton η ασφάλεια αποτελεί βασική ανάγκη των ατόμων. Βάση αυτής της κατεύθυνσης

⁸⁵ Richard L. Sandhuzen. Marketing A true-to-life hypothetical company presented Business review Books Σελ 89

⁸⁶ Ian Smith. Meeting Customer Needs Chartered Management Institute Σελ 28

δημιουργήθηκαν νέοι προσανατολισμοί όπως το κράτος πρόνοιας και η ιδιωτική ομαδική ασφάλιση.

Η αρμονική ζωή αναφέρεται στην επίτευξη μίας αρμονίας ανάμεσα στους ανθρώπους και στο περιβάλλον. Αποτέλεσμα της είναι οι οικολογικές οργανώσεις και οι παρόμοιες δράσεις που επηρεάζουν κατ' επέκταση και την ατομική συμπεριφορά.

Η θεωρία της ηδονής

Η θεωρία του Giacomo Leopardi (1820), στην οποία αναφερθήκαμε σε προηγούμενη ενότητα πραγματεύεται την ανθρώπινη δυστυχία και ματαιότητα και τους τρόπους που οι άνθρωποι επιζητούν την μείωση της οδύνης και την αύξηση της απόλαυσης, μέσω της ηδονής και των ψευδαισθήσεων. Η θεωρία αυτή επισημαίνει ότι η επιθυμία της απόλαυσης αποτελεί ένα είδος οδύνης, ένας τρόπος συνεχούς βασανισμού. (σελ 46)⁸⁷

Ο δημιουργός της θεωρίας περιγράφει ως τρόπους μείωσης της οδύνης εκείνη των Τούρκων μέσω της χαύνωσης της ψυχής χάριν στο όπιο, που οι ίδιοι θεωρούν ότι κάνει καλό στην ψυχή τους καθώς σταματάει για λίγο αυτή τη διαρκή βασανιστική και αγχώδη επιθυμία για απόλαυση. Ο Leopardi την αναφέρει ως ανάλογη κατάσταση με εκείνη του ύπνου.

Η πιο ευτυχισμένη ύπαρξη κατά τον ίδιο θεωρητικό είναι εκείνη που είναι περισσότερο απασχολημένη, καθώς όντας το πνεύμα απασχολημένο απομακρύνει αυτή την έμφυτη ανησυχία, που δεν θα τον άφηνε σε ησυχία υπό άλλες συνθήκες. Την εκτρέπει λοιπόν σε μικρούς καθημερινούς στόχους, που θεωρεί ως απολαύσεις, καθώς απολαύσεις νοούνται όλες οι επιθυμίες της ψυχής.

Αν και παράδοξο η αλήθεια είναι ότι ακόμα και οι εικόνες πόνου ή και φρίκης είναι τέρψη για την ψυχή όταν παρουσιάζονται από τις τέχνες ή τα θεάματα με την προϋπόθεση πάντα να μην υποφέρει ο άνθρωπος για τον εαυτό του. Αυτή η αναφορά είναι αντίστοιχη με τον ορισμό της αρχαίας τραγωδίας όπου σκοπός της είναι να καθαίρει την ψυχή με την κάθαρση του ήρωα, ο οποίος καθόλη τη διάρκεια της τραγωδίας έχει υποστεί πολλά δεινά αλλά στο τέλος πάντα έρχεται η λύση του δράματος που αποσκοπεί και στην τέρψη και ανακούφιση της ψυχής του θεατή. Στον Αριστοτέλη απαντάται αυτούσιος ο ορισμός της τραγωδίας ως *«Ἔστιν οὖν τραγωδία, μίμησις πράξεωσ σπουδαίας και τελείας, μέγεθος εχούσης, ηδυσμένω λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου των ειδῶν εν τοις μορίοις, δρώντων και ου δι' απαγγελίας, δι' ἐλέου και φόβου περαίνουσιν την των τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν»*.⁸⁸

⁸⁷ Giacomo Leopardi. (2001) Η Θεωρία της Ηδονής. Εκδόσεις Printa Σελ 46 - 147

⁸⁸ Αριστοτέλης. Ποητική VI 2-3

Η στέρηση της ηδονής αναφέρεται ως συνώνυμη της πλήξης, η οποία παρότι δεν θα έπρεπε να υπάρχει σε κάποιον που δεν ανησυχεί ή δεν φοβάται για τίποτα, αλλά είναι απομονωμένος χωρίς ασχολίες, εκεί είναι που απαντάται και πιο συχνά. Καθώς ο άνθρωπος από τη φύση του είναι προικισμένος με το αίσθημα της επιθυμίας. Η επιθυμία είναι ο σύμμαχος του ανθρώπου απέναντι στο κατά τους αρχαίους κακό, το κενό. Η φύση λοιπόν για να απομακρύνει την πλήξη και να μας διατηρεί απασχολημένους μας εφοδιάζει με πολλές ανάγκες που απαιτούν να καλυφθούν όπως και με κινδύνους που μας δένουν περισσότερο με τη ζωή και εξαφάνίζουν την πλήξη. Είναι καλύτερο σύμφωνα με τον Leopardi να θεραπεύεις δεινά παρά να ζεις χωρίς δεινά καθώς η πλήξη είναι ιδίον της σύγχρονης εποχής και αυτή επιθυμούν όλοι να αποβάλλουν από τη ζωή τους.⁸⁹

Μεταξύ των απολαύσεων άλλες είναι κοινές για όλους, άλλες ιδίον μιας τάξης ανθρώπων, ενός έθνους, και άλλες είναι ατομικές και εξαρτώνται από την συνήθεια, την ιδιοσυγκρασία και το κλίμα κατηγορία όπου εμείς επιλέγουμε να κατατάξουμε και το κάπνισμα. Ανάλογα με την ιδιότητα του κάθε ανθρώπου, είναι αντίστοιχα διαφορετικό και το αντικείμενο απόλαυσης.

Η αγάπη για την ηδονή είναι άμεση επίδραση και συνέπεια της αγάπης του ανθρώπου για τον εαυτό του. Από τη στιγμή που ο άνθρωπος δοκιμάζει την ηδονή είναι αδύνατον να μην την επιζητήσει ξανά καθώς η σκέψη και η επιθυμία αυτής είναι αδιαχώριστες λειτουργίες της ύπαρξης. Οι άνθρωποι πάντα συνδέουν την ιδέα της ευτυχίας με την ιδέα της ανάπαυσης. Όσον αφορά την επιθυμία της γνώσης ο Leopardi αναφέρει την γνώση της αλήθειας ως προϋπόθεση για την ευτυχία του ανθρώπου ως ψευδές συμπέρασμα αντιπαραθέτοντας την γνώση μόνον όσων πληροφοριών του ταιριάζουν.

«Basil I can't allow you to smoke cigars. You must have a cigarette. A cigarette is the perfect type of a perfect pleasure. It is exquisite and it leaves one unsatisfied. What more can one want?».⁹⁰ Στο απόσπασμα αυτό από το γνωστό βιβλίο του Oscar Wilde με τίτλο το Πορτραίτο του Dorian Gray ο συγγραφέας αναφέρει το κάπνισμα ως ένα είδος απόλυτης απόλαυσης που πάντα αφήνει στον άνθρωπο το αίσθημα του ανικανοποίητου. Η φύση δεν μας έχει δώσει μόνο την επιθυμία για ευτυχία αλλά μας έχει εμβάλλει και την ανάγκη της. Οι τρόποι που ο καθένας επιζητεί αυτές τις στιγμές απόλαυσης που είναι μία αναφορά και μόνο της ευτυχίας, που πάντα είναι αναμενόμενη και ποτέ παρούσα δεν μπορεί παρά να είναι καθαρά υποκειμενικοί και διαφορετικοί για τον καθένα μας. Με αφορμή αυτή τη διαπίστωση δεν μπορούμε παρά να παραδεχτούμε πως η απόφαση για κάποιον αν θα

⁸⁹ Giacomo Leopardi (2001). Η Θεωρία της Ηδονής. Εκδόσεις Printa Σελ 46 - 147

⁹⁰ Oscar Wilde. The picture of Dorian Gray . The Originals Σελ 67

καπνίσει ή όχι εξαρτάται καθαρά από την ιδιοσυγκρασία του και είναι αναφαίρετο δικαίωμα η επιλογή αυτού του τρόπου απόλαυσης, εφόσον αφορά τη δική του προσπάθεια να αγγίξει την απόλαυση, και να ξεφύγει από τα δεινά της ζωής όπως τα αναφέρει και ο δημιουργός της θεωρίας. Το ερώτημα βέβαια που μπορεί να προκύψει είναι πως κάποιος μπορεί να έχει την ίδια απόλαυση γνωρίζοντας πως αυτό που κάνει μπορεί ή είναι και βέβαιο ότι θα του προξενήσει κακό.

Είναι αληθινό κατά τον Leopardi ότι ο άνθρωπος από τη φύση του κλίνει προς τη ζωή και ότι όλες ανεξαιρέτως οι δυνατές και ζωηρές συγκινήσεις όταν δεν μας προκαλούν σωματικό πόνο και δεν συνοδεύονται από κάποια ζημία ή από κάποιον άμεσο κίνδυνο για αυτόν που τα δοκιμάζει είναι ευχάριστες για τη δύναμη και τη ζωντάνια τους και μόνο ακόμα και αν άλλες πλευρές τους και άλλες συνέπειες τους είναι δυσάρεστες ή τρομερές.⁹¹

Η θεωρία επεξεργασίας της σύγκρουσης

Το μέσο μιας κλίμακας αποτελεί και ένα κεντρικό σημείο σύμφωνα με τους Nemeth & Endicott καθιστώντας το δηλαδή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε δύο αντιλήψεις διαφορετικές μεταξύ τους. Στην δική μας περίπτωση αυτή η διαχωριστική γραμμή βρίσκεται στο 4 στο σημείο δηλαδή που το άτομο ούτε διαφωνεί ούτε συμφωνεί με την εκφραζόμενη αντίληψη. Τα σημεία δεξιά και αριστερά του μέσου επισημαίνουν αν είμαστε υπέρ ή κατά μιας αντίληψης. Από τη στιγμή λοιπόν που τα άτομα τοποθετούνται είτε στην μία είτε στην άλλη πλευρά της κλίμακας υπέρ ή κατά δηλαδή μιας αντίληψης η απόσταση θα έχει διαφορετικό αντίκτυπο ανάλογα με το αν η πηγή βρίσκεται στην ίδια ή στην αντίθετη πλευρά από τα άτομα. Στην περίπτωση της έρευνας μας η πηγή βρίσκεται και στις δύο περιπτώσεις στην αντίθετη πλευρά από τους μη καπνιστές και στην ίδια με τους καπνιστές προσπαθώντας όμως να βρεθεί μία κοινή πλευρά με την ύπαρξη καπνιστηρίου, σημείο όπου θα διευθετηθεί πιθανώς και θα επιλυθεί η σύγκρουση μεταξύ των ομάδων. Η επιρροή είναι πολύ πιο δύσκολη στην περίπτωση που η πηγή βρίσκεται στην αντίθετη πλευρά, γεγονός που μπορεί να φανεί και μέσω της μεθόδου ανάλυσης της εικόνας της πηγής και όχι των επιχειρημάτων που εκείνη θέτει.

Η θεωρία επεξεργασίας της σύγκρουσης ανήκει στις θεωρίες ενδεχόμενων επιδράσεων, με την έννοια ότι όλες οι πηγές (μειονοτικές ή πλειονοτικές) μπορούν να ασκήσουν άμεση ή έμμεση επιρροή με διαφορετικές κάθε φορά υποκείμενες ψυχολογικές

⁹¹ Giacomo Leopardi (2001). Η Θεωρία της Ηδονής. Εκδόσεις Printa Σελ 147

διαδικασίες. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή η βάση της επιρροής είναι η σύγκρουση. Σε αντίθεση όμως με την θεωρία της μεταστροφής η συγκεκριμένη θεωρία δεν αφορά στην επίλυση της αλλά στην επεξεργασία της. Ασχολείται κυρίως με τον τρόπο που οι άνθρωποι δίνουν νόημα στην επιρροή, στην διαφορά δηλαδή από σχετικούς άλλους όπως ορίζεται από τους Mugny et al. Σύμφωνα με τις διαστάσεις που έχουν οριστεί το θέμα που διαπραγματευόμαστε ανήκει στα έργα χαμηλής θεμελίωσης λάθους από τη στιγμή που δεν υπάρχει κάποια απόλυτα σωστή ή λανθασμένη απάντηση στα ερωτήματα που τίθενται στους συμμετέχοντες. Ανήκει λοιπόν στα έργα γνώμης όπου υπάρχει χαμηλή θεμελίωση λάθους και κοινωνικά παγιωμένα, εφόσον οι απαντήσεις κατατάσσουν τα άτομα σε μία κοινωνική κατηγορία.

Στην περίπτωση επίσης του καπνίσματος η επιρροή δεν μπορεί να λυθεί με ενδοτικότητα εφόσον πλέον οι καπνιστές ανήκουν σε μια μειονοτική ομάδα βάσει της κυρίαρχης ιδεολογίας υπέρ της υγιεινής ζωής καθώς και των αντίστοιχων κανόνων και νομοθεσιών που περιορίζουν την πρακτική του καπνίσματος. Άρα ο δέκτης της επιρροής δεν θα προβεί σε ενδοτικότητα από τη στιγμή που απορεί μόνο γιατί διαφέρει από τον πηγή επιρροής ενώ δεν αισθάνεται την ανάγκη να συμμορφωθεί όπως θα γινόταν σε μία περίπτωση πλειονοτικής επιρροής. Στην περίπτωση αυτή η αναμενόμενη επιρροή μπορεί να είναι έμμεση και λανθάνουσα. Η διαφωνία που προκύπτει στο άτομο από τη σύγκρουση με μία μειονότητα, μία διομαδική αποκλίνουσα ομάδα οδηγεί σε σύγκρουση ταύτισης, εφόσον η ταύτιση με αυτή την ομάδα μπορεί να απειλήσει την αυτό – εικόνα του ατόμου. Για να επιλυθεί η σύγκρουση τα άτομα πρέπει να επικεντρωθούν στο περιεχόμενο της μειονοτικής θέσης, επικεντρώνοντας δηλαδή στη γνωστική σύγκρουση. Σε αυτή την περίπτωση αναμένεται και μία έμμεση ή λανθάνουσα επιρροή σε αντίθεση με την περίπτωση όπου το άτομο επικεντρώνεται στα χαρακτηριστικά της πηγής. Το μοντέλο επεξεργασίας της σύγκρουσης συνθέτει την θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, της θεωρίας κοινωνικής επιρροής και τα μοντέλα πειθούς διττής διαδικασίας.

Διυποκειμενικότητα και κοινωνικές αναπαραστάσεις

Ο όρος κοινωνικές αναπαραστάσεις ανήκει στον S. Moscovici ο οποίος τον χρησιμοποίησε για να αντικαταστήσει την έννοια των συλλογικών αναπαραστάσεων, που ανήκει στον Durkheim (1893). Με τον όρο αυτό νοείται ο τρόπος δια του οποίου τα άτομα μέσα από κοινωνικούς και ψυχολογικούς μηχανισμούς ιδιοποιείται και κατανοεί τον περιβάλλοντα κόσμο με τον οποίο βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι το αποτέλεσμα μιας κοινωνικά επεξεργασμένης και κοινά αποδεκτής γνώσης. Ουσιαστικά είναι η ανοικοδόμηση ενός αντικειμένου ούτως ώστε να μπορέσει να

γίνει αντιληπτό και κατανοητό από τα άτομα. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις παίζουν αδιαμφισβήτητα σημαντικό και πρωτεύοντα ρόλο στο επίπεδο της επικοινωνίας και της συμπεριφοράς. Δεν νοείται κοινωνική αναπαράσταση χωρίς επικοινωνία όπως και το αντίστροφο, χωρίς δηλαδή κοινωνικό διακύβευμα.

Η κεντρική παραδοχή της θεωρίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων είναι ότι η σχέση υποκειμένου και αντικειμένου διαμεσολαβείται κοινωνικά και αυτή η διαμεσολάβηση είναι που την καθιστά δυνατή. Το υποκείμενο σύμφωνα με τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων κατανοεί το αντικείμενο σε σχέση πάντα με την πραγματική ή συμβολική παρουσία του άλλου. (ο οποίος είναι πανταχού παρών).⁹²

Η κοινωνική αναπαράσταση είναι ο τρόπος πραγμάτωσης της διυποκειμενικής σχέσης. Τα στερεότυπα απορρέουν από αυτές καθώς και οι αποδόσεις αρνητικών χαρακτηριστικών σε διομαδικές σχέσεις.

Αντιπαράθεση Απόψεων και Αλλαγή Στάσεων

Στο παρελθόν η Θεωρία των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων είχε δεχτεί κριτική αναφορικά με την αμφισημία της δομής της. Έχουν προσφερθεί διάφοροι ορισμοί των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Κάποιοι από αυτούς είναι τόσο γενικοί ώστε κάθε μορφή κοινωνικής γνώμης να είναι κοινωνική αναπαράσταση. Οι Agustin & Echebarria (1994) δίνουν έναν πιο περιορισμένο ορισμό των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Αρκετοί συγγραφείς έχουν τονίσει τις ισχυρές σχέσεις μεταξύ κοινωνικών αναπαραστάσεων και διομαδικών δυναμικών. Για αυτούς τους συγγραφείς οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι ένας σημαντικός παράγοντας για την άμυνα της ομαδικής ταυτότητας.

Έχοντας κατά νου τον ορισμό των Gaskel & Fraser των ευρέως διαδεδομένων πεποιθήσεων, οι οποίες κατά κάποιο τρόπο συμβάλλουν στον κοινωνικό ορισμό των κοινωνικών αναπαραστάσεων πρέπει να φέρουν εφαρμογές για το να είναι κάποιος μέλος μίας ομάδας. Ο Tajfel είπε ότι οι ομάδες αναπτύσσουν ερμηνείες για τις θέσεις που έχουν στην κοινωνική δομή. Σε ένα πλαίσιο όπου η ομάδα είναι σε μειονεκτική θέση τότε οι κοινωνικές αναπαραστάσεις παρεμβαίνουν για να βοηθήσουν τα μέλη της ομάδας να αναλάβουν κοινωνική δράση ούτως ώστε να ανακτήσουν την θέση της ομάδας ή να αποκτήσουν μία πιο θετική. Τα μέλη των μειονεκτούντων κοινωνικών ομάδων μπορούν να αναπτύξουν κοινωνικές αναπαραστάσεις για να υποστηρίξουν την κοινωνική ταυτότητα που προκύπτει από την υπαγωγή τους σε μία κατηγορία. Με άλλα λόγια τα μέλη της

⁹² Παπαστάμου Σ, Μαντόγλου Α (1995) Κοινωνικές Αναπαραστάσεις Εκδόσεις Οδυσσέας

στιγματισμένης ή υπό διάκριση ομάδας μπορούν να δομήσουν άμυνες για να προστατεύσουν τους εαυτούς τους από το στιγματισμό.

Μία μελέτη του Echebarria για τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των ναρκωτικών παρουσιάζει τη λειτουργία αυτή των κοινωνικών αναπαραστάσεων για άμυνα της ομάδας. Τα υποκείμενα που ήταν πιο δεμένα με τον κόσμο των ναρκωτικών έδιναν περισσότερη έμφαση στους κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους που οδηγούν στον εθισμό από τα ναρκωτικά ενώ τα άτομα που δεν είχαν αυτή τη στενή σχέση με τα ναρκωτικά κατηγορούσαν την οικογένεια ως την κυριότερη αιτία για τη χρήση ναρκωτικών.

Σε μία άλλη μελέτη των Echebarria et al για τις κοινωνικές αναπαραστάσεις σχετικά με το AIDS βρέθηκε το ίδιο πρότυπο άτομα δηλαδή που είχαν μεγαλύτερη σχέση με ομοφυλόφιλους είχαν μία πιο φιλελεύθερη αναπαράσταση για το AIDS ενώ τα υποκείμενα που δεν είχαν αυτές τις κοινωνικές επαφές θεωρούσαν ότι το AIDS οφείλεται σε έντονη και υπερβολική ανηθικότητα. (Echebarria, 1989)

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις που μοιράζονται τα μέλη είτε κανονικών είτε κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων έχουν και άλλες λειτουργίες όπως: Να ορίσουν την νομοθεσία για τη διάκριση απέναντι σε ομάδες με μειονεκτική θέση.

Ο Παπαστάμου (Papastamou, 1989) τονίζει το ρόλο της ψυχολογιοποίησης από τις πλειοψηφίες και τις κυρίαρχες ομάδες με σκοπό να διατηρήσουν τον κοινωνικό έλεγχο. Η ψυχολογιοποίηση μπορεί να περιγραφεί ως μία διαδικασία διαμέσου της οποίας συγκεκριμένες συμπεριφορές αποδίδονται σε χαρακτηριστικά ή προσωπικές δυσλειτουργίες. Οι συγγραφείς προτίμησαν να την ονομάσουν ψυχοπαθολογιοποίηση. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει ψυχολογική ερμηνεία με αρνητικούς όρους. Με άλλα λόγια την ορίζουμε ως τη διαδικασία κατά την οποία στάσεις συμπεριφορές και γνώμες αντιμετωπίζονται ως αντανakλάσεις ψυχολογικών μειονεκτημάτων.

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα τέτοιων διαδικασιών: ερμηνείες ύπαρξης κοινωνικά ευπαθών ομάδων με ψυχολογικούς και όχι κοινωνικούς όρους, ερμηνείες για την ομοφυλοφιλία στηριγμένες σε προβλήματα ταυτότητας με τους γονείς. Στη μελέτη των Agustin & Echebarria η ψυχοπαθολογιοποίηση μπορεί να βρεθεί σε ερμηνείες για το κάπνισμα που το συνδέουν με ψυχολογικές δυσανεξίες (άγχος, ανασφάλεια) παρά με κοινωνικούς παράγοντες (οικονομικά συμφέροντα, κοινωνικά μοντέλα, δημοσιότητα).

Η ψυχοπαθολογιοποίηση μπορεί να γίνει κατανοητή ως ένας τρόπος κοινωνικού ελέγχου. Οι ιδεολογικές αλλαγές στην κοινωνία διατάζουν την τιμωρία παλιών πρακτικών που δεν έχουν τιμωρηθεί εδώ και καιρό. Αυτή η τιμωρία για παράδειγμα μπορεί να είναι οι ευρέως διαδεδομένες κοινωνικές αναπαραστάσεις των καπνιστών ως ψυχολογικά

διαταραγμένων που προκύπτει από ψυχολογικές διαφορές μεταξύ καπνιστών και μη καπνιστών. Το ίδιο μπορεί να εφαρμοστεί και σε άλλα κοινωνικά πλαίσια σύγκρουσης.

Οι Struch & Swarch επεσήμαναν ότι στην κοινωνία μας υπάρχει μία «ηθική νόρμα» εναντίων των πρακτικών διάκρισης. Οι ομάδες χρειάζονται μία μορφή προσδιορισμού για να μπορούν να εμφανίζουν συμπεριφορές διάκρισης. Μία από αυτές τις στρατηγικές είναι και η ψυχοπαθολογιοποίηση.

Όπως υποστήριξε ο Moscovici οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι εξ ορισμού δυναμικές και επηρεάζονται βαθιά από τις αλλαγές που συμβαίνουν στις διομαδικές σχέσεις. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις πολώνονται σε ένα πλαίσιο ή προκαλούν διομαδικές συγκρούσεις. Πιο συγκεκριμένα ο Doise επεσήμανε ότι η διάκριση μεταξύ ομάδων λειτουργεί ως ένα vicious spiral : οι συμπεριφορικές διακρίσεις προκαλούν διακρίσεις εκτιμήσεων ή αναπαραστάσεων που εξυπηρετούν στη συνέχεια επιπλέον συμπεριφορικές διακρίσεις. Στην έρευνα αυτή των Echebarria, Guede & Gonzalez η explicitation μίας τιμωρίας ενάντια στους καπνιστές μπορεί να προκαλέσει μεγάλες αλλαγές στις κοινωνικές αναπαραστάσεις. Πρέπει να έχουμε κατά νου ότι αυτές οι αλλαγές είναι πολύπλοκες από τη φύση τους.

Υποθέτουμε ότι οι αναλύσεις του Tajfel για τις διομαδικές συγκρούσεις θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ούτως ώστε να κατανοήσουμε (και ίσως και να προβλέψουμε) την κατεύθυνση αυτών των αλλαγών. Λαμβάνοντας υπόψη και τις αναλύσεις αυτές μπορούμε να διακρίνουμε δύο ειδών διομαδικών πλαισίων: α) ένα πλαίσιο στο οποίο μία ευρεία κοινωνική αναπαράσταση παρουσιάζει ως νόμιμη τη διάκριση ή το στιγματισμό τον οποίο βιώνει μία ομάδα. Επιπλέον τα μέλη της ομάδας υπό διάκριση/ στιγματισμό υποθέτουν αυτή την πηγή.

Σε αυτή την περίπτωση τα μέλη της ομάδας υπό στιγματισμό μπορούν να έχουν δύο ειδών αντιδράσεις: 1. μπορούν να δημιουργήσουν μία πόλωση από προηγούμενες αναπαραστάσεις σε μία αμυντική κατεύθυνση για να εξασφαλίσουν την απειλούμενη ταυτότητα τους (άμυνα απέναντι στις διαδικασίες ψυχοπαθολογιοποίησης που διενεργούνται από τις ισχύουσες ομάδες) και 2) ταυτόχρονα μπορεί να εμπλακούν σε μία κατάσταση αποπροσδιορισμού τους μειώνοντας την ταύτιση τους με την ομάδα. Σε αυτή τη μελέτη τα υποκείμενα που είχαν πρόβλημα με τα ναρκωτικά μοιράζονταν απόψεις που κατηγορούσαν τις οικονομικο - κοινωνικές συνθήκες ως αιτίες για τον εθισμό στα ναρκωτικά αλλά ταυτόχρονα ήταν και πολύ επικριτικοί απέναντι στους χρήστες ναρκωτικών. Η κοινωνική αναπαράσταση που μοιράζεται από τα μέλη μίας κυρίαρχης

ομάδας θα παραμείνουν αναλλοίωτες χάρη στην ασφαλή θέση που έχουν. Δεν αμφισβητούνται ή είναι υπό κίνδυνο οι κοινωνικές τους ταυτότητες.

β) ένα πλαίσιο στο οποίο απειλείται η μη συμμετρική θέση των κοινωνικών ομάδων. Αυτό το πλαίσιο δεν είναι σκοπός της δεδομένης μελέτης. Σε αυτό το πλαίσιο και οι δύο ομάδες (κυρίαρχες και υπό διάκριση) θα έχουν την ίδια αντίδραση. 1) μπορεί και οι δύο να αυξήσουν την υπαγωγή τους στην ομάδα τους και την ταύτιση με αυτή και να αυξήσουν και τις έξω ομαδικές συμπεριφορές διάκρισης. 2) πολώνουν τις προηγούμενες αναπαραστάσεις αιτιολογώντας με αυτόν τον τρόπο τις συμπεριφορές τους απέναντι στην άλλη ομάδα.

Διομαδικές σχέσεις και η δομή των κοινωνικών αναπαραστάσεων

Η μελέτη της δομής των κοινωνικών αναπαραστάσεων είναι πιθανόν μία από τις λιγότερο αναπτυγμένες όψεις της θεωρίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Ο Moscovici αναφέρθηκε σε τρεις διαστάσεις των κοινωνικών αναπαραστάσεων: α) πληροφορίες για το αναπαριστώμενο αντικείμενο, β) μία δομή που οργανώνει την πληροφορία αυτή και γ) μία στάση. Άλλοι συγγραφείς έχουν προσδιορίσει τα στοιχεία που μπορεί να αποτελούν μέρος μίας αναπαράστασης. Οι Dechamps & Clemence έχουν υποστηρίξει ότι οι αποδόσεις είναι indices των υποβοσκόντων κοινωνικών αναπαραστάσεων. Παρομοίως και οι Jaspars & Hewstone δήλωσαν ότι η απόδοση καθορίζεται από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τις πηγές των αποδόσεων.

Πηγαίνοντας ένα βήμα πιο πέρα ο Guimelly το 1989 αναφέρθηκε στα στερεότυπα, scripts, και αποδόσεις ως στοιχεία των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Ο Dorai έγραψε ότι τα στερεότυπα είναι στοιχεία των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Ο Abric επίσης υποστήριξε ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις περιλαμβάνουν ένα σύστημα κατηγοριοποίησης. Από αυτή την οπτική τα στερεότυπα μπορεί να θεωρηθούν ως προϊόντα αυτού του συστήματος κατηγοριοποίησης. παρομοίως οι Hogg & Abrahams θεώρησαν πολύ σημαντική την ενοποίηση της κοινωνικής ταυτότητας, της απόδοσης και των θεωριών κοινωνικών αναπαραστάσεων υποστηρίζοντας ότι τα στερεότυπα (που προκύπτουν από διαδικασίες κατηγοριοποίησης) οι αποδόσεις, οι αξίες και η διομαδική συμπεριφορά συνήθως πάνε μαζί. Επιπροσθετως σε αυτό οι κοινωνικές αναπαραστάσεις δεν είναι ουδέτερες ούτε έχουν ουδέτερες συνέπειες. Είναι συναισθηματικά φορτισμένες. Ως αποτέλεσμα οι κοινωνικές

αναπαραστάσεις περιλαμβάνουν ερμηνείες από (αποδόσεις), στάσεις, συναισθήματα, και στερεότυπα για τα υποκείμενα που σχετίζονται με το υποκείμενο της αναπαράστασης.

Οι Flament, Abric & Jodelet υποστήριξαν ότι τα στοιχεία που δομούν μία κοινωνική αναπαράσταση οργανώνονται γύρω από έναν κεντρικό πυρήνα, ο οποίος οργανώνει και δίνει νόημα στις κοινωνικές αναπαραστάσεις. Τα δομικά στοιχεία ένα πρωτότυπο, ένα στερεότυπο, μία στάση κ.ο.κ. Διάφορες μέθοδοι έχουν αναπτυχθεί για την ανάλυση των δομικών στοιχείων.

Υποθέτουμε ότι ο προσδιορισμός της δομής μίας κοινωνικής αναπαράστασης είναι περισσότερο εμπειρικός παρά θεωρητικός. Αυτή η δομή μπορεί να είναι διαφορετική σε διαφορετικές κοινωνικές κατηγορίες ανάλογα από την κεντρική λειτουργία που διαδραματίζει η κοινωνική αναπαράσταση σε κάθε κατηγορία. Παρ' όλα αυτά ορισμένες υποθέσεις μπορεί να προκύψουν από την ενσωμάτωση της θεωρίας για την διομαδική σύγκρουση του Tajfel και της θεωρίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Πιστεύουμε ότι η δομή της κοινωνικής αναπαράστασης θα αντανάκλα και τις λειτουργίες που έχουν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις σε κάθε ομάδα. Με άλλα λόγια τα στοιχεία γύρω από τα οποία δομούνται ή οργανώνονται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τις διαφορετικές κατηγορίες που έχουμε. Στις ομάδες υπό διάκριση ή στιγματισμό οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μπορεί να παίξουν κεντρικό ρόλο στην προστασία της κοινωνικής ταυτότητας. Σε αυτές τις ομάδες οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μπορεί να ιδωθούν ως η λειτουργία αντιστροφής της ψυχοπαθολογικής διαδικασίας από πλευράς των κυρίαρχων ομάδων. Επιπλέον θεωρούμε ότι ταύτιση με την ομάδα και η σημασία που δίνεται στην υπαγωγή σε μία ομάδα πρέπει να είναι ο κεντρικός πυρήνας γύρω από τον οποίο οργανώνονται και τα υπόλοιπα στοιχεία της αναπαράστασης. Η ταυτότητα είναι το στοιχείο που δίνει συνοχή στην αναπαράσταση.

Αναφορικά με την κυρίαρχουσα κατηγορία έχει ειπωθεί ότι οι αναπαραστάσεις νομιμοποιούν τις πρακτικές διάκρισης απέναντι σε μία μειονεκτική ομάδα. Επιπλέον διάφοροι συγγραφείς έχουν δηλώσει ότι τα αρνητικά στερεότυπα μπορεί να εξυπηρετούν την λειτουργία της εξω-ομαδικής εκπροσώπησης. Εξαιτίας αυτού τα αρνητικά στερεότυπα των ομάδων υπό διάκριση μπορεί να είναι δομικά στοιχεία της κοινωνικής αναπαράστασης που μοιράζονται τα μέλη μίας κυρίαρχης ομάδας. Αυτό το αρνητικό στερεότυπο μπορεί να θεωρηθεί ως αντανάκλαση των διαδικασιών ψυχοπαθολογιοποίησης που διενεργούνται από τις κυρίαρχες ομάδες εις βάρος μη κυρίαρχων ομάδων

Οι Agustin Echebarria Echabe, Jose Luis Castro και Emilia Fdez, Guede αναλύουν στην μελέτη τους την επίδραση της κοινωνικής αντιπαράθεσης απόψεων σε παλαιότερες

ανταγωνιστικές αναπαραστάσεις που αφορούν στο κάπνισμα⁹³. Οι διαδικασίες της επικοινωνίας γενικά και ειδικότερα ο κοινωνικός διάλογος διαδραματίζουν έναν κεντρικό ρόλο στη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Για το λόγο αυτό ο Moscovici όρισε τις κοινωνικές αναπαραστάσεις ως «ένα σύστημα αξιών ιδεών και πρακτικών με διπλή λειτουργία. Πρώτα για να δημιουργήσουν μία τάξη που θα δώσει στα άτομα τη δυνατότητα να προσδιορίσουν τον εαυτό τους στον κοινωνικό και υλικό κόσμο και να κυριαρχήσουν σε αυτόν, και δευτερευόντως για να καταστήσουν δυνατή την επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη μίας κοινωνίας..» αυτή ή έμφαση στην επικοινωνιακή λειτουργία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, που ήδη είχε αναφερθεί από τον συγγραφέα το 1961 βρίσκεται και σε άλλα άρθρα που έχουν γραφτεί από διάφορους συγγραφείς. Για παράδειγμα ο Moscovici (1981, σελ 179) δηλώνει ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι μία ομάδα δηλώσεων και ερμηνειών που προέρχονται από τις διαπροσωπικές επικοινωνίες. Όταν ο συγγραφέας προσπαθεί να εξηγήσει και να δικαιολογήσει την αλλαγή από τις «συλλογικές αναπαραστάσεις» στις «κοινωνικές αναπαραστάσεις» Moscovici 1989 σελ 82 δηλώνει ότι «είναι απαραίτητο να μεταφέρουμε το ενδιαφέρον προς την επικοινωνία που καθιστά δυνατή την σύγκλιση συναισθημάτων και ατόμων με τέτοιο τρόπο ώστε οτιδήποτε είναι ατομικό να μετατραπεί σε κοινωνικό και αντίστροφα.»

Η Jodelet δηλώνει ότι «οι κοινωνικές αναπαραστάσεις καθιστούν διαφορετικές μορφές πρακτικών σκέψεων που κατευθύνονται προς την επικοινωνία, την κατανόηση και την επικυριαρχία στον υλικό και κοινωνικό περιβάλλον». Μία κοινωνική αναπαράσταση τονίζει τη σημασία της γλώσσας και της ροής των συζητήσεων (Jodelet 1989 σελ 45). Στη ουσία η συγγραφέας στην υποστήριξη των κοινωνικών αναπαραστάσεων αντί της κοινωνικής γνώσης ασκεί κριτική στην τελευταία χάριν στο γεγονός ότι κατά κάποιο τρόπο ξεχνάει την επικοινωνιακή της λειτουργία.

Οι Emler και Ohana (1993, σελ 69) δήλωσαν ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι επικοινωνημένες ιδέες που πιέζουν τις σχέσεις μεταξύ γνώσης και κοινωνικών αντιθέσεων.

Σε συμφωνία με αυτή την έμφαση στις επικοινωνιακές όψεις των κοινωνικών αναπαραστάσεων οι Trongon & Larrue (1988) κάνουν έναν διαχωρισμό μεταξύ α) των συμπεριφορικών αναπαραστάσεων (μη αναλογικής γνώσης όσον αφορά το «τι να κάνεις») και των λεκτικών αναπαραστάσεων. Αυτοί οι συγγραφείς ισχυρίζονται ότι για να μοιραστούν οι αναπαραστάσεις η συζήτηση είναι ένα φυσικό μέσο» ο κοινωνικός διάλογος

⁹³ Agustin Echebarria Echabe, Jose Luis Castro and Emilia Fdez, Guede. Arguing about tobacco and its effects on social representations. European Journal of Psychology, Vol 26, 256 – 276 (1996)

είναι χωρίς αμφιβολία η πιο αποτελεσματική μορφή για αυτή τη λειτουργία. (Trongton & Larrue, 1988 σελ 59)

Ο διάλογος έχει χρησιμοποιηθεί από τους Duveen & DeRosa (1992, σελ 96) ως η πιο αποτελεσματική μεθοδολογία για να μελετήσουμε τις κοινωνικές αναπαραστάσεις. Αυτοί οι συγγραφείς διακρίνουν τρεις μορφές μετατροπών που σχετίζονται με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις: α) την κοινωνιογένεση, η οποία είναι μία διαδικασία μέσω της οποίας οι κοινωνικές αναπαραστάσεις γενικεύονται και διανέμονται στην κοινωνία, β) η οντογένεση, η οποία είναι μία διαδικασία διαμέσου της οποίας τα παιδιά αποκτούν πρόσβαση στις κοινωνικές αναπαραστάσεις της κοινωνίας ή κοινότητας τους και γ) η μικρογένεση, η οποία αναφέρεται στην κοινωνική αλληλεπίδραση όπου τα άτομα συναντούνται, συζητούν, μιλάνε και επιλύουν διάφορες συγκρούσεις, με λίγα λόγια επικοινωνούν μεταξύ τους.

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις προκύπτουν στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις στην διαδικασία δημιουργίας κοινών ορισμών της κατάστασης. Ο διάλογος και η συζήτηση είναι κεντρικά στην διαδικασία μικρογένεσης καθώς η «γλώσσα είναι ένα κεντρικό μέσο διαμέσου του οποίου συμβαίνουν οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις». (Duveen & Lloyd 1990 σελ 8). Είναι κατά τη διάρκεια αυτών των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων που τα άτομα μπορεί να υιοθετήσουν θέσεις που είναι διαφορετικές από αυτές που είχαν πριν την έναρξη της αλληλεπίδρασης και με αυτό τον τρόπο η μικρογένεση είναι μία διαδικασία όπου μπορεί να αλλάξει η υποστήριξη. Ο doise (1993, σελ 158) υποστήριξε ότι η φυσική σκέψη δομείται γύρω από κατευθυντήρια και αντίθετη επικοινωνία.

Μπορούμε να συνάγουμε μία σειρά συμπερασμάτων από αυτή την αναφορά στη βιβλιογραφία: α) η επικοινωνία διαδραματίζει ένα κεντρικό ρόλο στη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων γιατί μέσω της επικοινωνίας τα άτομα εσωτερικεύουν, διαπραγματεύονται και δημιουργούν κοινές αναπαραστάσεις και β) η επικοινωνία γενικά αλλά και ο κοινωνικός διάλογος ειδικότερα είναι προνομιούχες διαδικασίες μέσω των οποίων αλλάζουν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις. Η μελέτη μας ενδιαφέρεται για την τελευταία οπτική. Αλλά πως μπορεί ο κοινωνικός διάλογος να επηρεάσει προηγούμενες ανταγωνιστικές αναπαραστάσεις; Τουλάχιστον δύο μορφές επιδράσεων μπορεί να αναμένονται σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

- Ο κοινωνικός διάλογος μπορεί να οδηγήσει σε μία σύγκλιση προηγούμενων ανταγωνιστικών απόψεων ή αναπαραστάσεων. Αυτή η υπόθεση μπορεί να σχεδιαστεί από διάφορα μοντέλα που υιοθετούν διαφορετικά επίπεδα αναλύσεων. Ο Billig το 1987 δήλωσε ότι ο κατευνασμός, ο συμβιβασμός και η αίσθηση αναλογίας είναι θετικά φορτισμένες αξίες στις δυτικές κοινωνίες. Η τάση να επιτύχουμε έναν συμβιβασμό σε προηγούμενες

ανταγωνιστικές θέσεις είναι πράγματι μία ρητορική τεχνική που είναι κατάλληλη για να στηρίξουμε τα επιχειρήματά μας. Με άλλα λόγια ο δημόσιος διάλογος μπορεί να οδηγήσει σε πιθανή σύγκλιση, οι αντιθέσεις ψάχνουν για έναν συμβιβασμό των προηγούμενων στάσεων. Η ίδια σύγκλιση μπορεί να είναι αναμενόμενη και από μία άλλη τελείως διαφορετική οπτική. Οι Sherif, Harvey, White, Hood και Sherif (1961) επεσήμαναν ότι η (συνεργατική) αλληλεπίδραση ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες μπορεί να οδηγήσει σε μία μεταβολή των στάσεων και των εικόνων (αναπαραστάσεων) που είχαν οι ομάδες (η υπόθεση της επαφής). Παρόλα αυτά επιπρόσθετοι παράγοντες έχουν συμπεριληφθεί για να προσφέρουν επιτυχία στην κοινωνική επαφή. Η επαναλαμβανόμενη μη ενισχυμένη έκθεση σε μέλη της εξωομάδας δεν είναι αρκετή για να εντείνουν θετικές στάσεις για την εξωομάδα. (Bornstein, 1993). Παρόλα αυτά σε κάποια περιβάλλοντα (πλαίσια) η διομαδική επαφή μπορεί να προάγει τη διαφοροποιημένη σκέψη για τα μέλη της εξωομάδας και με αυτό τον τρόπο μπορεί να θεωρηθεί μία χρήσιμη στρατηγική για τη μάχη κατά της προκατάληψης. (Linville, Salovey & Fischer 1986). Ο Stephan (αναφερόμενος στους Smith & Harris Bond 1993) δήλωσε 13 συνθήκες για να είναι επιτυχημένη η κοινωνική επαφή. Ανάμεσα σε αυτές μπορούμε να ξεχωρίσουμε τις ακόλουθες τις οποίες λάβαμε υπόψιν για την παρούσα μελέτη: να αποφεύγεται ο διομαδικός ανταγωνισμός, προθυμία στην επαφή, θετικά αποτελέσματα, ισότητα στο στάτους των ομάδων. Διαφορετικά, η διομαδική επαφή μπορεί να αυξήσει τις διομαδικές αρνητικές προκαταλήψεις. (Johnston, Hewstone, Pendry & Frankish 1994).

- Ο κοινωνικός διάλογος μπορεί να οδηγήσει σε πόλωση των προηγούμενων απόψεων. Από την οπτική της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel 1978, 1981, Tajfel & Forgas 1981, Billig & Tajfel 1973, Turner 1978) ο κοινωνικός διάλογος μπορεί να ενισχύσει την διομαδική σύγκριση και με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαμε να αναμένουμε πόλωση στις προηγούμενες αναπαραστάσεις μαζί με μία πιο αρνητική στάση και ανοιχτές αλληλεπιδράσεις προς την εξωομάδα. Ο κοινωνικός διάλογος μπορεί να εντείνει την συνειδητοποίηση της ύπαρξης ανταγωνιστικών ομάδων που έχουν διαφορετικές απόψεις. Επομένως το πλαίσιο μετατρέπεται σε μία κατάσταση διομαδικών αντί διαπροσωπικών σχέσεων.

Η υπόθεση των ερευνητών ήταν η ακόλουθη: η συζήτηση θα έχει μία επίδραση (είτε σύγκλισης είτε πόλωσης) στις προηγούμενες αναπαραστάσεις του καπνού.

Στην πρώτη φάση ήρθαν σε επαφή με τα υποκείμενα και τους ζήτησαν να συμμετάσχουν σε μία μελέτη για τον καπνό. Το ερωτηματολόγιο ήταν ίδιο σαν και αυτό που

χρησιμοποιήθηκε από τους Echebarria, Fdez. Guede & Gonzalez (1994). (Agustin Echebarria, 1994) Ζητήθηκε από τα υποκείμενα να απαντήσουν στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- 1) Σε ποια έκταση πίστευαν ότι οι ακόλουθοι παράγοντες ωθούσαν τα άτομα να ξεκινήσουν το κάπνισμα (1 καθόλου – 7 απόλυτα): 1. Άγχος, 2. μίμηση, 3. ανασφάλεια, 4. ευχαρίστηση (απόλαυση), 5. περιέργεια, 6. θέληση να φαίνονται μεγαλύτεροι, 7. κοινωνικά έθιμα, 8. κοινωνικά πρότυπα (ηθοποιοί, ποπ σταρς κτλ), 9. ψυχολογικά προβλήματα, 10. επιθυμία να αποδράσουν από την πραγματικότητα.
- 2) Σε ποια έκταση θεωρούν τους ακόλουθους ανθρώπους - παράγοντες υπεύθυνους που ξεκίνησε κάποιος το κάπνισμα (1 – 7): 1. τον ίδιο τους τον εαυτό, 2. φίλοι, 3. οικογένεια, 4. σχολείο, 5. κυβερνητική πολιτική, 6. κοινωνικο – οικονομικοί παράγοντες, 7. δημοσιότητα, 8. πολυεθνικές επιχειρήσεις
- 3) Ποια από τις ακόλουθες ομάδες έχουν πιθανότητες να γίνουν καπνιστές (1 – 7): 1. νέοι άνθρωποι, 2. έφηβοι, 3. άντρες, 4. γυναίκες, 5. ενήλικοι, 6. αγχώδεις, 7. ανασφαλείς, 8. γιοι καπνιστών, 9. άνθρωποι που έρχονται σε επαφή με καπνιστές, 10. άτομα με ψυχολογικά προβλήματα, 11. γενικά όλοι οι άνθρωποι, 12. εαυτός
- 4) Σε ποια έκταση αισθάνθηκαν τα ακόλουθα συναισθήματα απέναντι σε καπνιστές ή μη καπνιστές (1= καθόλου, 7 = απόλυτα): 1. περηφάνεια, 2. περιφρόνηση, 3. χαρά, 4. θυμό, 5. θυμό, 6. οίκτο
- 5) Σε ποιο βαθμό θα χαρακτήριζαν τους καπνιστές ως (1-7): 1. ανασφαλείς, 2. αγχώδεις, 3. υπερδραστήριους, 4. με υψηλή κοινωνική θέση, 5. roteador, 6. νευρικούς, 7. επιθετικούς, 8. διανοούμενους, 9. άρρωστο άτομο, 10. εθισμένο στον καπνό
- 6) Σε ποιο βαθμό θεωρούσαν ότι ταυτίζονται με τους καπνιστές ή τους μη καπνιστές (1 – 7) και φυσικά αν και πόσο κάπνιζαν.

Μετά από την πρώτη φάση αυτή αναλύθηκαν τα δεδομένα ούτως ώστε να προσδιοριστούν οι υπάρχουσες κοινωνικές αναπαραστάσεις. Μετά από αυτήν την ανάλυση δινόταν πλέον η δυνατότητα να αναγνωρίσουν τα άτομα που είχαν διαφορετικές αναπαραστάσεις (χάρη τους κωδικούς αναγνώρισης).

Στη δεύτερη φάση δημιουργήθηκαν 10 ομάδες συζήτησης. Οι ομάδες αυτές ήταν μικτές, που σημαίνει ότι αποτελούνταν από άτομα που είχαν διαφορετικές αναπαραστάσεις για τον κάπνισμα. Μία λίστα αναπαρίστανε τους κωδικούς των ατόμων που συμμετείχαν σε κάθε ομάδα. από κάθε ομάδα να συζητήσουν για 30 λεπτά το θέμα του καπνίσματος και του καπνού. Ένα μέλος της ομάδας είχε το ρόλο του γραμματέα και

σημείωνε τις απόψεις των ατόμων, είτε αυτές ήταν υπέρ είτε κατά του καπνού. Γνώριζαν μόνο την ετερογενή φύση των ομάδων. Είχαν την οδηγία να δεσμευτούν σε μία ανοιχτή συζήτηση.

Τριάντα άτομα συμμετείχαν στην ομάδα ελέγχου. Ζητήθηκαν να απαντήσουν ξανά στο ίδιο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε και στην πρώτη φάση. Αυτά τα άτομα δεν συμμετείχαν σε καμία ομάδα συζήτησης. Το διάστημα ανάμεσα στις δύο φάσεις διήρκεσε 6 εβδομάδες.

Όλα τα άτομα έπρεπε να απαντήσουν ξανά ίδιο ερωτηματολόγιο που δόθηκε στη πρώτη φάση. Για να μπορέσουμε να δικαιολογηθούμε στα άτομα τους είπαμε ότι είχε γίνει ένα τεχνικό λάθος και πως όλα τα δεδομένα είχαν διαγραφεί από τους υπολογιστές και ότι θα ήταν πραγματικά υπόχρεοι αν είχαν την ευγένεια να συμπληρώσουν ξανά τα ερωτηματολόγια.

Κοινωνικές Αναπαραστάσεις Για Τον Καπνό

Οι ερευνητές κατά την αναζήτηση των αιτιών επεσήμαναν τρεις παράγοντες. Ο πρώτος ομαδοποιούσε τις ακόλουθες αιτίες: κοινωνική μοντελοποίηση, κοινωνικά έθιμα, μίμηση και ανασφάλεια. Όρισαν αυτόν τον παράγοντα ως κοινωνικά εστιασμένη ερμηνεία. Ο δεύτερος παράγοντας προσδιορίστηκε από τις ακόλουθες ερμηνείες: περιέργεια, επιθυμία να φαίνεται κάποιος μεγαλύτερος, και άγχος. Ονόμασαν αυτόν τον παράγοντα ερμηνεία περιέργειας ή εμφάνισης ως μεγαλύτερος. Ο τρίτος παράγοντας ομαδοποιούσε τις ακόλουθες ερμηνείες: ψυχολογικές δυσλειτουργίες, απόδραση από την πραγματικότητα και ευχαρίστηση. Ο παράγοντας αυτός ονομάστηκε ψυχοπαθολογική ερμηνεία.

Οι ομάδες ρίσκου (υψηλού κινδύνου) κατηγοριοποιήθηκαν σε πέντε παράγοντες. Ο πρώτος αποτελούνταν από γυναίκες, άντρες, και ενηλίκους (οι τελευταίοι είναι από μόνοι τους ομάδα υψηλού κινδύνου χωρίς να γίνει διαφοροποίηση φύλου). Ο δεύτερος παράγοντας αποτελούνταν από ανασφαλή άτομα, άτομα με ψυχολογικές διαταραχές, και άτομα που υποφέρουν από άγχος. Ο τρίτος από νέους ανθρώπους και εφήβους. Ο τέταρτος ομαδοποιούσε άτομα που ζουν με καπνιστές και τους γιους καπνιστών. Τέλος ο πέμπτος προσδιορίστηκε από τον ίδιο (τον εαυτό) ή γενικά από κάποιον άλλο.

Αναφορικά με την έδραση της ευθύνης (υπευθυνότητας) εντοπίστηκαν δύο παράγοντες. Ο πρώτος ομαδοποιούσε τους πολυεθνείς, δημοτικότητα, κυβερνήσεις, κοινωνικό – οικονομικούς παράγοντες και τον εαυτό (μακροκοινωνική ευθύνη). Ο δεύτερος προσδιοριζόταν από φίλους, οικογένεια και σχολείο (μικροκοινωνική ευθύνη).

Οι διαφορετικές συναισθηματικές αντιδράσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις παράγοντες. Ο πρώτος ομαδοποιούσε θετικά συναισθήματα προς τους καπνιστές (υπερηφάνεια, χαρά) και αρνητικά συναισθήματα προς τους μη καπνιστές (αντιπάθεια, οίκτο, και θυμό). Ο δεύτερος παράγοντας δείχνει ακριβώς το αντίθετο: θετικά αισθήματα προς τους μη καπνιστές (χαρά, υπερηφάνεια) και αρνητικά συναισθήματα προς τους καπνιστές (αντιπάθεια, οίκτο, και θυμό).

Τέλος τα στερεότυπα ομαδοποιήθηκαν σε τρεις παράγοντες. Ο πρώτος περιλάμβανε τις πιο θετικές αποδόσεις (στερεότυπα): εξυπνάδα, επιθετικότητα, υψηλή κοινωνικοποίηση. Ο δεύτερος προσδιορίστηκε από την υπέρ - ενεργητικότητα, το άγχος, τη νευρική φύση (στερεότυπο βασισμένο στο άγχος). Ο τρίτος παράγοντας ομαδοποίησε τα ακόλουθα επίθετα: εθισμένος, άρρωστο άτομο, ανασφαλής, και αγχώδης (στερεότυπο που στηρίζεται στην ασθένεια).

Η πρώτη αναπαράσταση ομαδοποιούσε 60 τοις εκατό των υποκειμένων. Αυτή η αναπαράσταση χαρακτηριζόταν από τα ακόλουθα σχήματα: α) συμφωνούν με τους τρεις τύπους αιτιακών ερμηνειών (κοινωνικών, διαπροσωπικών και ψυχολογικών), β) ψυχολογικά διαταραγμένοι άνθρωποι και άνθρωποι που ζουν κοντά σε καπνιστές θεωρούνται οι ομάδες υψηλού κινδύνου, γ) η ευθύνη μοιράζεται σε μακρο κοινωνικούς παράγοντες (πολυεθνικούς, οικονομικούς, κυβερνήσεις, κτλ) και μικρο κοινωνικούς παράγοντες (οικογένεια, φίλοι, σχολείο), δ) οι καπνιστές θεωρούνται αγχώδεις, νευρικοί, εθισμένοι, ανασφαλείς, και άρρωστοι άνθρωποι, ε) τα συναισθήματα απέναντι τους μη καπνιστές είναι θετικές και επίσης σε μικρότερο βέβαια βαθμό είναι θετικοί απέναντι τους καπνιστές. Όπως μπορούμε να δούμε η αναπαράσταση των καπνιστών συνδέεται με την ψυχοπαθολογία. Αλλά ταυτόχρονα, τα υποκείμενα που μοιράζονται αυτή την αναπαράσταση αναπαράγουν τις μεγαλύτερες αιτίες για το κάπνισμα που ισχυρίζεται η κοινωνία: το κάπνισμα οφείλεται σε έναν συσχετισμό δυνάμεων του «ψυχολογικά ευάλωτου ατόμου» και των κοινωνικών παραγόντων. Αυτή η αναπαράσταση ονομάστηκε ψυχοπαθολογική (καθώς αναφέρει την ψυχοπαθολογική διαδικασία που αναφέρουν οι Echebarria και οι συνεργάτες του - 1994).

Η δεύτερη αναπαράσταση περιλάμβανε 40 τοις εκατό του δείγματος. Χαρακτηριζόταν από: α) αρνείται όλες τις κυρίαρχες αιτιακές ερμηνείες, β) θεωρεί τους πάντες, ακόμη και τον ίδιο τον εαυτό του, ως πιθανές ομάδες να γίνουν καπνιστές, γ) τα συναισθήματα απέναντι σε καπνιστές και μη καπνιστές χαρακτηρίζονται από αδιαφορία, δ) υπάρχει ένα θετικό στερεότυπο για τον καπνιστή. Ονομάσαμε αυτή την αναπαράσταση «κριτική» (κρίσιμη).

Αυτές οι αναπαραστάσεις διανεμήθηκαν με έναν διαφορετικό τρόπο αναφορικά με τον αυτό – προσδιορισμό με τους όρους της συχνότητας του καπνίσματος. Ανάμεσα σε εκείνους που ασπάζονται την ψυχοπαθολογική αναπαράσταση το 66,7% είναι μη καπνιστές, 11,5 ήταν συγκρατημένοι (ερασιτέχνες) καπνιστές και ένα 21,8% ήταν καθημερινοί καπνιστές. Από την άλλη ανάμεσα σε εκείνους που ασπάζονταν την κριτική αναπαράσταση 30% ήταν μη καπνιστές, 28% ερασιτέχνες καπνιστές και 42% καθημερινοί καπνιστές. Όπως βλέπουμε δύο από τα τρία υποκείμενα είχαν ασπαστεί την «ψυχοπαθολογική» αναπαράσταση και ήταν όντως μη καπνιστές.

Ξεκινώντας με τις κύριες επιδράσεις μπορούμε να δούμε ότι τα άτομα που ενστερνίζονται την «ψυχοπαθολογική» αναπαράσταση συμφωνούν ισχυρά με τα ακόλουθα: α) οι ψυχολογικές διαταραχές και κατ' επέκταση κοινωνικός μιμητισμός θεωρούνται οι κυριότερες αιτίες για το κάπνισμα, β) όλες οι κατηγορίες των ανθρώπων (εκτός από τον εαυτό) θεωρούνται ως ομάδες υψηλού κινδύνου για να γίνουν καπνιστές, γ) η έδραση της ευθύνης τοποθετείται στους κοινωνικό – δομικούς παράγοντες και στον εαυτό και σε μικρότερη έκταση στο περιβάλλον του ατόμου, δ) οι συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντι σε καπνιστές και μη καπνιστές είναι θετικές, ε) το κυριότερο στερεότυπο για τους καπνιστές ήταν εκείνο που τους θεωρούσε αγχώδεις, νευρικούς, ανασφαλείς, εθισμένους και επιθετικούς και επίσης σε πιο δευτερεύουσα θέση ως πολύ κοινωνικούς και διανοούμενους. Όπως μπορούμε να δούμε α αυτές οι αναπαραστάσεις παραμένουν σταθερές στο χρόνο. Τα άτομα που ενστερνίζονται μια κριτική αναπαράσταση ενθαρρύνουν την αντίθετη προοπτική.

Όσον αφορά στην ομαδική συζήτηση σε αντίθεση με την συνθήκη ελέγχου (χωρίς συζήτηση) επηρεάστηκαν οι ακόλουθοι παράγοντες. Τα υποκείμενα που έλαβαν μέρος στη συζήτηση συμφωνούν πάρα πολύ με ψυχολογικές αιτίες, τη μίμηση και την επιθυμία να φαίνονται μεγαλύτεροι ως αιτίες για το κάπνισμα. Και οι ενήλικοι αλλά και οι νέοι άνθρωποι θεωρούνται ως πιθανοί καπνιστές και τέλος υπάρχει ένα θετικό στερεότυπο για τους καπνιστές. Σε αντίθεση με αυτό τα άτομα που ήταν στη συνθήκη ελέγχου (χωρίς συζήτηση) συμφωνούν ισχυρά με την άποψη ότι ο κοινωνικός μιμητισμός είναι η αιτία για το κάπνισμα, άτομα σε επαφή με καπνιστές ακόμα και ο εαυτός τους είναι πιθανοί καπνιστές. Το στερεότυπο του καπνιστή είναι αρνητικό (εθισμένος και άρρωστος). Γενικά η συζήτηση φαίνεται να προκαλεί μια επιεική και γενναιόδωρη στάση απέναντι στους καπνιστές.

Μέχρις στιγμής όσον αφορά την αναπαράσταση σε σχέση με τη συνθήκη της αλληλεπίδρασης η επίδραση ήταν σημαντική σε δύο παράγοντες («ο εαυτός» και ο

«οποιοσδήποτε» ως πιθανοί καπνιστές) και μόνο κοντά στην σημαντικότητα ($p < 0,10$) σε κάθε μία από τις διαστάσεις (θετικά συναισθήματα απέναντι και σε καπνιστές και σε μη καπνιστές, και το στερεότυπο που βασίζεται στην ασθένεια). Ένα γενικό σχήμα προκύπτει από αυτά τα αποτελέσματα: Η σύγκλιση ως συνέπεια της ομαδικής συζήτησης μπορεί να επισημανθεί σε ορισμένες διαστάσεις. Τα θετικά αισθήματα απέναντι στους καπνιστές (και τα αρνητικά απέναντι στους μη καπνιστές) και τα θετικά αισθήματα προς του μη καπνιστές (και τα αρνητικά προς τους καπνιστές) που εκδηλώθηκαν από άτομα που προηγουμένως είχαν διαφορετικές αναπαραστάσεις είναι πιο συχνά σε άτομα που συμμετείχαν σε μία ομαδική συζήτηση. Παρομοίως οι απόψεις για τον «εαυτό» και τον «οποιοδήποτε» ως ομάδα κινδύνου είναι πιο κοντινές μετά τη συζήτηση. Το σχήμα διαφοροποιείται ως προς το στερεότυπο του καπνιστή που βασίζεται στην ασθένεια. Οι διαφορές μεταξύ των ατόμων που προηγουμένως είχαν μια «ψυχοπαθολογική» ή «κριτική» αναπαράσταση γίνονται πιο έντονες. Και οι δύο ομάδες έδειξαν μια έντονη διαφωνία με αυτό το στερεότυπο μετά τη συζήτηση, αλλά κυρίως τα άτομα που είχαν προηγουμένως μια κριτική αναπαράσταση. Γενικά η συζήτηση οδήγησε σε σύγκλιση των προηγούμενων αναπαραστάσεων.

Η πιο σχετική οπτική της μελέτης ήταν αυτή της ανάλυσης της επίδρασης της κοινωνικής αντιπαράθεσης σε προηγούμενες αναπαραστάσεις. Οι ερευνητές θεώρησαν ως σημείο έναρξης δύο πιθανές ανταγωνιστικές αλλαγές. Σύμφωνα με τη **Θεωρία Κοινωνικής Ταυτότητας** μια ομαδική συζήτηση μεταξύ δύο ανθρώπων που προηγουμένως είχαν αντίθετες κοινωνικές αναπαραστάσεις θα οδηγήσει σε πόλωση αναπαραστάσεων αυξάνοντας τις διαφορές. Αυτό που δεν εξετάστηκε σε αυτή την έρευνα είναι οι διαδικασίες ή οι μηχανισμοί μέσω των οποίων λαμβάνει χώρα αυτή η σύγκλιση. Η κοινωνική αντιπαράθεση και η επικοινωνία οδηγεί στη δημιουργία κοινωνικών περιβαλλόντων όπου τα άτομα εκτίθενται σε αντίπαλες επιχειρηματολογίες και αναπαραστάσεις. Η επεξεργασία ανταγωνιστικών επιχειρημάτων παίζει σημαντικό ρόλο στην μεταβολή των γνωστικών αναπαραστάσεων. Το εδώ και καιρό μελετημένο «προκαταβολική αλλαγή των στάσεων» ή η αυτό – πειθώ δήλωνε ότι η δημιουργία από ένα άτομο ενός γνωστικού ρητορικού σεναρίου στο οποίο το άτομο εκθέτει τον εαυτό του σε αντίπαλα επιχειρήματα μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγές στις πρότερες απόψεις του. Πιο πρόσφατα το μοντέλο των Petty & Caciopos (1986) για την πιθανότητα της επεξεργασίας δήλωνε ότι η πειθώ διαμεσολαβείται από ένα ποσό σκέψεων (γνωστικών αντικειμένων) που παράγει ένα συγκεκριμένο μήνυμα. Κοινωνικά πλαίσια όπου υπάρχει ένα είδος κοινωνικής αντιπαράθεσης εκθέτουν το άτομο σε επιχειρήματα που είναι αντίθετα προς αυτά που επικύρωνε ως τότε. Επιπλέον μια επαρκής επιχειρηματολογία ωθεί το άτομο να

δώσει προσοχή στα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται από τους αντιπάλους του. Αυτό μπορεί να είναι και το κεντρικό στοιχείο που παρέχει μια αντιπαράθεση με τη δυνατότητα να μεταβάλλει προηγούμενες αναπαραστάσεις του ατόμου. Το ομαδικό περιβάλλον παίζει σημαντικό ρόλο στην μεσολάβηση των μεταβολών των ατομικών θέσεων. Όσο πιο πλούσια και υποκινούμενα είναι τα επιχειρήματα σε ένα περιβάλλον ομάδας τόσο βαθύτερη θα είναι και η αλλαγή που λαμβάνει χώρα στα άτομα που συμμετέχουν σε αυτή.

Αυτά τα αποτελέσματα επεσήμαναν ότι οι αναπαραστάσεις ήταν δυναμικές και ότι επηρεάζονταν από τις διομαδικές δυναμικές. Το ποσοστό των υποκειμένων που ανήκαν στην κυρίαρχη κατηγορία που είχαν μία αρνητική εικόνα για τους καπνιστές δεν επηρεάστηκαν από τη σύγκρουση. (92,3% - 88,9%). Ωστόσο ο χειρισμός της σύγκρουσης επηρέασε τους καπνιστές. Όταν η σύγκρουση ήταν έντονη σχεδόν το 50% των καπνιστών παρουσίαζαν την αμυντική αναπαράσταση. (11,1% αντί του 41,2%).

Επιπροσθέτως οι απαντήσεις των υποκειμένων στην ερώτηση για τη νομιμότητα της κοινωνικής διάκρισης απέναντι στους καπνιστές αναλύθηκε για να προσδιοριστεί αν οι καπνιστές δέχονται τις κοινωνικές πρακτικές και τους νόμους που είναι περιοριστικοί απέναντι στην πρακτική του καπνίσματος. Ο μέσος όρος των καπνιστών ήταν 4,91 και των μη καπνιστών 5,13%. Αυτά τα αποτελέσματα επισημαίνουν ότι η κανονικότητα των νόμων είναι εξίσου αποδεκτοί και από τους καπνιστές και από τους μη καπνιστές. Αυτά τα αποτελέσματα συμφωνούν με προηγούμενες έρευνες που δείχνουν ότι και το status του νόμου και οι ομάδες υψηλού στάτους βλέπουν την κατάσταση με τον ίδιο τρόπο αναφορικά με την νομιμότητα.

Αναφορικά με την υπόθεση της disidentification θεώρησαν ότι σε αυτό το πλαίσιο ο χειρισμός της σύγκρουσης θα πολώσει την αναπαράσταση που μοιράζονται τα μέλη της ομάδας υπό κοινωνική διάκριση σε μία αμυντική κατεύθυνση αλλά τη ίδια στιγμή θα οδηγούσε σε μία χαμηλότερη ταύτιση με την ομάδα που υφίσταται κοινωνική διάκριση.

Η κύρια επίδραση της υπαγωγής σε ομάδα ήταν σημαντική. Οι καπνιστές δείχνουν μεγαλύτερη ταύτιση με την κατηγορία τους σε σχέση με τους μη καπνιστές. Επισημάνθηκε προηγουμένως ότι το ποσοστό των καπνιστών που παρουσιάζουν μία αμυντική πηγή επηρεάστηκε από το χειρισμό της σύγκρουσης.

Ξεκινώντας από την κύρια επίδραση (καπνιστές – εναντίον μη καπνιστών) οι διαφορές ήταν σημαντικές αναφορικά με τις ακόλουθες διαστάσεις: οι καπνιστές θεωρούσαν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι όλοι γενικά, ο εαυτός, και οι άνθρωποι που ζουν με καπνιστές είναι εν δυνάμει καπνιστές. Οι καπνιστές παρουσιάζουν πιο θετικά συναισθήματα από τους μη καπνιστές απέναντι στους καπνιστές. Έχουν και μεγαλύτερη

συναισθηματική αδιαφορία. Οι καπνιστές δείχνουν συμφωνούν περισσότερο με την ιδέα ότι τα κοινωνικά πρότυπα και η ευχαρίστηση είναι οι κύριες αιτίες έναρξης του καπνίσματος. Τέλος οι καπνιστές περιγράφουν τους καπνιστές ως διανοούμενους, Poteador και κοινωνικούς.

Αναφορικά με το χειρισμό της κύριας επίδρασης οι διαφορές ήταν σημαντικές ως προς τις ακόλουθες διαστάσεις: τα υποκείμενα στη συνθήκη ελέγχου (χωρίς σύγκρουση) συμφωνούσαν πολύ με την ιδέα ότι οι ανασφαλείς και οι ψυχικά διαταραγμένοι άνθρωποι είναι σε μεγαλύτερο κίνδυνο να ξεκινήσουν το κάπνισμα. Θεωρούν ότι όλοι είναι σε κίνδυνο να ξεκινήσουν το κάπνισμα. Τα υποκείμενα στη συνθήκη ελέγχου θεωρούν τα κοινωνικά πρότυπα, τη μίμηση, την δραπετεύση από την πραγματικότητα και τις ψυχ. διαταραχές ως αιτίες για το κάπνισμα. Αναφορικά με τη ευθύνη για το κάπνισμα επίσης συμφωνούν περισσότερο με την ιδέα ότι τόσο το κοινωνικό όσο και το προσωπικό περιβάλλον (φίλοι, σχολείο κ.τ.λ) είναι υπεύθυνοι για αυτή τη συμπεριφορά. Τα υποκείμενα στη συνθήκη ελέγχου θεωρούν τους καπνιστές ως νευρικούς και υπερδραστικούς ανθρώπους. Φαίνεται ότι η εφαρμογή της σύγκρουσης προκάλεσε μία πιο επιεική αναπαράσταση για τους καπνιστές.

Τέλος οι αλληλεπιδράσεις ήταν σημαντικές αναφορικά με τις ακόλουθες μεταβλητές: οι μη καπνιστές αύξησαν τα θετικά συναισθήματα απέναντι στους μη καπνιστές στη συνθήκη σύγκρουσης. Το αντίθετο ισχύει για τους καπνιστές. Επιπλέον οι μη καπνιστές μειώνουν την αδιαφορία τους στη συνθήκη σύγκρουσης ενώ οι καπνιστές μειώνουν τα σκορ τους στο ίδιο συναίσθημα στη συνθήκη σύγκρουσης. Όπως φαίνεται η συναισθηματική διάσταση επηρεάστηκε από τη σύγκρουση. Η επίδραση της αλληλεπίδρασης ήταν επίσης σημαντική για την αιτιακή ερμηνεία. Στη συνθήκη σύγκρουσης οι καπνιστές συμφωνούσαν περισσότερο με την ιδέα ότι το άγχος και η ικανοποίηση είναι οι λόγοι για την έναρξη του καπνίσματος ενώ οι μη καπνιστές μείωσαν τα σκορ τους σε αυτή τη συνθήκη. Οι καπνιστές διαφωνούν με το να κατηγορούνται οι ψυχολογικές διαταραχές ως αιτίες για το κάπνισμα στη συνθήκη σύγκρουσης.

Οι υποθέσεις που εξετάστηκαν από τους ερευνητές επιβεβαιώθηκαν.

Α) οι κοινωνικές αναπαραστάσεις επηρεάστηκαν σημαντικά από το χειρισμό της κοινωνικής σύγκρουσης. Η αναπαράσταση που μοιράζονταν τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας μειώθηκαν λιγότερο δραματικά από ότι οι αναπαραστάσεις που μοιράζονταν τα μέλη της στιγματισμένης ομάδας. Επιπλέον ενώ η αλλαγή στην κυρίαρχη αναπαράσταση κατευθύνονταν σε μία πιο indulgent εκτίμηση των καπνιστών η αλλαγή στην κυριαρχημένη ομάδα ήταν σε μία πιο αμυντική κατεύθυνση.

Β) στο πλαίσιο όπου τα μέλη της ομάδας που υφίσταται κοιν. Διάκριση θεωρούν νόμιμες τέτοιες πρακτικές είτε: πολώνονται οι αναπαραστάσεις τους, είτε από- ταυτίζονται από την ομάδα υπαγωγής τους.

Γ) επισημάνθηκε επίσης ότι οι αναπαραστάσεις εξαρτώνται από την κύρια λειτουργία των αναπαραστάσεων αυτών. Η αναπαράσταση που μοιράζονταν τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας είχαν σκοπό τη νομιμοποίηση των πρακτικών ενάντια στην κυριαρχημένη ομάδα.

Το αρνητικό στερεότυπο της ομάδας που υφίσταται κοινωνική διάκριση έχει άλλη μία σημαντική πλευρά: δομεί την αναπαράσταση που μοιράζονται τα μέλη αυτής της κατηγορίας. Αντίθετα ανάμεσα στα μέλη μίας κατηγορίας που είναι στόχος στιγματισμού η αναπαράσταση διαδραματίζει έναν αμυντικό ρόλο. Οπότε βλέπουμε ότι η ταυτότητα διατηρεί μία κεντρική θέση στις αναπαραστάσεις που μοιράζονται τα μέλη κάθε κατηγορίας.

Αυτή η μελέτη των Echebarria & συν. επιχείρησε να επισημάνει πως η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας μπορεί να εμπλουτιστεί αν ληφθούν υπόψη οι αναλύσεις του Tajfel για τη δυναμική των ομάδων. Επισημάνθηκε πως συγκεκριμένες προβλέψεις για τη κατεύθυνση των αλλαγών στις κοινωνικές αναπαραστάσεις και στη δομή τους μπορεί να καταγραφούν αν λάβουμε υπόψη την ενσωμάτωση αυτή.

Οι στάσεις, οι αποδόσεις, τα στερεότυπα, οι δυναμικές των ομάδων κ.οκ. έχουν μελετηθεί στο παρελθόν ως διαφορετικές και ανεξάρτητες θεωρητικές δομές. Όμως αυτές οι μεταβλητές πάνε μαζί στα κοινωνικά πλαίσια. Για αυτό το λόγο είναι σημαντικό να αναπτυχθούν πιο ολιστικές θεωρητικές προσεγγίσεις για να κατανοήσουμε την πολύπλοκη σχέση που υπάρχει ανάμεσα σε αυτές τις διαφορετικές οπτικές. Σύμφωνα με τους ερευνητές η ενσωμάτωση των θεωριών Κοινωνικής Ταυτότητας και της Κοινωνικής Αναπαράστασης μπορεί να βοηθήσει στην επίτευξη αυτού του σκοπού. Αυτή η ενσωμάτωση είναι ένα ανοιχτό πεδίο που χρειάζεται περαιτέρω έρευνα.

Τέλος τα δεδομένα τους απεικονίζουν μία μορφή επεξεργασίας που γίνεται από τις κυρίαρχες ομάδες για να δικαιώσουν τις συμπεριφορές διάκρισης απέναντι σε άλλες ομάδες: την ψυχοπαθολογιοποίηση.

Κεφάλαιο Τρίτο «Έρευνα – Μέθοδος - Αποτελέσματα»

Με βάση τα παραπάνω θεωρητικά και ερευνητικά στοιχεία και με αφορμή το debate αναφορικά με το θέμα του καπνίσματος, στο οποίο είμαστε καθημερινά είτε ακροατές είτε συμμετέχοντες, δομήσαμε την έρευνα μας για τις σχέσεις μεταξύ καπνιστών και μη καπνιστών. Αυτό που απασχόλησε κυρίως την έρευνα ήταν το πως οι σχέσεις αυτές μπορούν να μεταβληθούν μέσω μίας συμβολικής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο αντικρουόμενων ομάδων όταν η σύγκρουση είναι διευθετημένη ή όχι και ανάλογα με την εικόνα που διατηρούν τα άτομα για τον τυπικό καπνιστή. Η μεταβολή των σχέσεων επί τω βελτίω είναι ουσιαστικά ένα μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα των ευνοϊκότερων κοινωνικών αναπαραστάσεων για τον τυπικό καπνιστή εξαιτίας της απόρριψης της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας.

Ο διάλογος θεωρείται από τους Dunne & De Rosa (1992, σελ 96) ως μία κατάλληλη μέθοδος για τη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Η σημασία της επικοινωνίας κατά την μελέτη αλλά και μεταβολή των κοινωνικών αναπαραστάσεων τέθηκε αρχικά από τον Moscovici κατά την προσπάθεια του να αιτιολογήσει την αντικατάσταση του όρου «συλλογικές αναπαραστάσεις» με τον όρο «κοινωνικές αναπαραστάσεις».⁹⁴ Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο θεωρητικό είναι απαραίτητο να μετατοπιστεί το επίκεντρο του ενδιαφέροντος στην επικοινωνία, η οποία καθιστά δυνατή την σύγκλιση συναισθημάτων και ατόμων με τέτοιο τρόπο ώστε κάθετι που είναι ατομικό να μπορεί να μετατραπεί σε συλλογικό. Χειριστήκαμε την επικοινωνία στην έρευνα μας με τη συμβολική παρουσία της πηγής επιρροής μέσω ενός κειμένου ερεθίσματος που καλούνταν να διαβάσουν τα υποκείμενα.

Η έννοια της ψυχοπαθολογιοποίησης εφαρμόστηκε με τον ακόλουθο χειρισμό στην εν λόγω έρευνα. Τα υποκείμενα καλούνταν να χαρακτηρίσουν την πηγή της επιρροής με βάση ψυχολογικά χαρακτηριστικά σύμφωνα με την περιφερειακή οδό επεξεργασίας του μηνύματος. Η ψυχοπαθολογιοποίηση εμφανιζόταν όταν τα άτομα θεωρούσαν τον τυπικό καπνιστή νευρωτικό. Καθόλο τον χειρισμό των μεταβλητών χρησιμοποιήσαμε την αυτούσια έννοια της ψυχολογιοποίησης όπως ορίστηκε από τον Παπαστάμου. Στην περίπτωση που τα άτομα χαρακτήριζαν την πηγή μέσω της κεντρικής οδού επεξεργασίας του μηνύματος εμφανιζόταν η περίπτωση της ιδεολογικοποίησης.

Σύμφωνα με τις έρευνες που περιγράψαμε στις περιπτώσεις όπου η σύγκρουση είναι εμφανής και έντονη φαίνεται να πολώνονται οι από πριν αντικρουόμενες απόψεις ανάμεσα στις ομάδες υπό σύγκρουση. Σε αυτό το σημείο εισάγαμε την έννοια της διευθέτησης της σύγκρουσης μέσω της ύπαρξης της λύσης του καπνιστηρίου. Με αυτόν τον

⁹⁴ Echebarria, A., Castro, J.L.G, Fdez, E. (1996) Arguing about tobacco and its effects on social representations European Journal of Social Psychology Vol. 26 Σελ 265 - 276

τρόπο επιχειρήσαμε να εξετάσουμε αν το καπνιστήριο, λύση που είναι σύμφωνη με το πνεύμα των καιρών, θα μπορέσει να λειτουργήσει ως μέσο της σύγκλισης των απόψεων και ως αφορμή απόρριψης της κυρίαρχης αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας σε συνδυασμό πάντα με μία θετικότερη εικόνα για την ομάδα που υφίσταται τη σύγκρουση και την κοινωνική διάκριση όπως και στην αναφερομένη έρευνα των Echebarria και συνεργατών.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 120 υποκείμενα και των δύο φύλων που ανήκαν και στις δύο κατηγορίες του θέματος υπό εξέταση: καπνιστές και μη καπνιστές. Τους ζητήσαμε να συμμετάσχουν σε μία έρευνα για τις σχέσεις καπνιστών – μη καπνιστών στο χώρο εργασίας που διεξαγόταν για το Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τα άτομα χωρίστηκαν τυχαία σε τέσσερις ομάδες, μία για κάθε συνθήκη.

Διαδικασία

Ως προς τη διαδικασία το ερωτηματολόγιο εστάλη σε ορισμένες ελληνικές εταιρίες καθώς και αναρτήθηκε στο internet όπου μπορούσαν να αποστείλουν το συμπληρωμένο ερωτηματολόγιο στην ηλεκτρονική διεύθυνση που αναφερόταν στο site. Η δεύτερη μέθοδος χρησιμοποιήθηκε μόνο για τη μία συνθήκη. Το μόνο που γνώριζαν οι συμμετέχοντες για την έρευνα ήταν ότι επρόκειτο για μία έρευνα του Παντείου Πανεπιστημίου σχετικά με τις σχέσεις καπνιστών και μη καπνιστών στην περίπτωση διευθετημένης ή μη διευθετημένης σύγκρουσης μεταξύ των δύο ομάδων. Τους ενημερώναμε ότι τα ερωτηματολόγια ήταν ανώνυμα και εμπιστευτικά.

Τα υποκείμενα συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο αναφορικά με τη στάση τους για το κάπνισμα και για την εικόνα του τυπικού καπνιστή. Το ερωτηματολόγιο ήταν κοινό και για τις τέσσερις συνθήκες με ορισμένες διαφοροποιήσεις που θα αναφέρουμε στη συνέχεια, οι οποίες αντιστοιχούσαν στις καθορισμένες συνθήκες.

Η έρευνα που διεξήγαμε τέθηκε πάνω στην βάση των προαναφερθέντων ερευνών χρησιμοποιώντας μία συμβολική κοινωνική συζήτηση/ διαπραγμάτευση. Η υπόθεση της επαφής όπως στο μοντέλο του Billig θα δήλωνε ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμων με προηγουμένως αντίθετες αναπαραστάσεις θα μπορούσε να μειώσει τις διαφορές. Η επικοινωνία και η κοινωνική αντιπαράθεση λειτουργούν ως μηχανισμοί που μπορεί να μειώσουν την απόσταση μεταξύ των ομάδων με αντίθετες και αντίπαλες αναπαραστάσεις.

Υπό αυτό το πρίσμα υποθέσαμε ότι ανάλογη επιρροή θα μπορούσε να ασκήσει και η συμβολική παρουσία της πηγής επιρροής μέσω ενός κειμένου που έπρεπε να διαβάσουν τα υποκείμενα. Συγγραφέας του κειμένου παρουσιαζόταν ομάδα καπνιστών μίας εταιρίας.

Χρησιμοποιήσαμε πειραματικό σχεδιασμό 2*2*2 από όπου προέκυψαν οι ακόλουθες τέσσερις πειραματικές συνθήκες.:

Συνθήκη 1: Ψυχολογικά Χαρακτηριστικά (Ψυχολογιοποίηση) – Διευθετημένη Σύγκρουση – Νευρωτική Εικόνα Καπνιστή

Συνθήκη 2: Ψυχολογικά Χαρακτηριστικά (Ψυχολογιοποίηση) – Διευθετημένη Σύγκρουση – Διαπροσωπική Εικόνα Καπνιστή

Συνθήκη 3: Περιεχόμενο (Ψυχοιδεολογικοποίηση) – Διευθετημένη Σύγκρουση – Θετικά Διαπροσωπική Εικόνα του Καπνιστή

Συνθήκη 4: Περιεχόμενο (Ψυχοιδεολογικοποίηση) – Διευθετημένη Σύγκρουση – Νευρωτική Εικόνα Καπνιστή

Συνθήκη 5: Περιεχόμενο (Ψυχοιδεολογικοποίηση) – Μη Διευθετημένη Σύγκρουση - Νευρωτική Εικόνα Καπνιστή

Συνθήκη 6: Περιεχόμενο (Ψυχοιδεολογικοποίηση) – Μη Διευθετημένη Σύγκρουση - Θετικά Διαπροσωπική Εικόνα του Καπνιστή

Συνθήκη 7: Ψυχολογικά Χαρακτηριστικά (Ψυχολογιοποίηση) – Μη Διευθετημένη Σύγκρουση - Θετικά Διαπροσωπική Εικόνα του Καπνιστή

Συνθήκη 8: Ψυχολογικά Χαρακτηριστικά (Ψυχολογιοποίηση) – Μη Διευθετημένη Σύγκρουση – Νευρωτική Εικόνα Καπνιστή

Ανεξάρτητες Μεταβλητές:

Ψυχολογικά Χαρακτηριστικά - Περιεχόμενο Μηνύματος

Διευθετημένη – Μη Διευθετημένη Σύγκρουση

Η εικόνα που έχουν τα άτομα για τον τυπικό καπνιστή

Εξαρτημένη Μεταβλητή: Απόρριψη Αντικαπνιστικής Επιχειρηματολογίας

Υπόθεση 1: Η στάση απέναντι στους καπνιστές θα γίνει θετικότερη κατά την εκτίμηση του περιεχομένου του μηνύματος απορρίπτοντας τα αντικαπνιστικά επιχειρήματα.

Υπόθεση 2: Η στάση απέναντι στους καπνιστές θα είναι θετικότερη στη συνθήκη της διευθετημένης σύγκρουσης απορρίπτοντας τα αντικαπνιστικά επιχειρήματα.

Η σύνταξη του ερωτηματολογίου έγινε με σκοπό να συγκριθούν οι στάσεις απέναντι στο κάπνισμα των υποκειμένων πριν και μετά την ανάγνωση ενός κειμένου, για το οποίο γνώριζαν ότι είχε συνταχθεί από εκπρόσωπο μίας ομάδας καπνιστών που εργάζονταν σε μία εταιρία με ή χωρίς καπνιστήριο, αντίστοιχα με τη συνθήκη «διευθετημένη – μη διευθετημένη σύγκρουση».

Η υπόθεση μας ήταν πως οι στάσεις απέναντι στους καπνιστές μπορεί να βελτιωθούν υπό το κράτος όχι απόλυτης απαγόρευσης αλλά αντίθετα μέσω της διευθέτησης της σύγκρουσης, μέσω πολιτικών όπως είναι η δημιουργία χώρων ειδικά διαμορφωμένων για καπνιστές στην περίπτωση που η σύγκρουση είναι διευθετημένη και τα υποκείμενα χαρακτηρίζουν την πηγή βάσει της ψυχολογικοποίησης.

Σύμφωνα με την υπόθεση μας η επιρροή και η αντίστοιχη αλλαγής στάσης αναμένεται να είναι μεγαλύτερη στη συνθήκη, όπου τα υποκείμενα θα επεξεργαστούν το μήνυμα επιρροής μέσω της κεντρικής οδού και όπου η σύγκρουση θα είναι διευθετημένη. Μικρότερη αλλά υπαρκτή αναμένεται η αλλαγή στάσης στην συνθήκη διευθετημένης σύγκρουσης όπου τα υποκείμενα θα επεξεργαστούν το μήνυμα μέσω της περιφερειακής οδού. Η συνθήκη ψυχολογικοποίησης – διευθετημένης σύγκρουσης αναμένεται να έχει πολύ μικρότερη αλλαγή στάσης, αν όχι τη δημιουργία αρνητικότερων στάσεων απέναντι στους καπνιστές ενώ η συνθήκη ιδεολογικοποίησης – μη διευθετημένης σύγκρουσης αναμένεται να μην έχει ούτε θετική ούτε αρνητική επίδραση.

Υλικό

Τα άτομα αρχικά απαντούσαν στην ερώτηση που τους κατηγοριοποιούσε στην ομάδα των καπνιστών ή των μη καπνιστών.

Πειραματικές Οδηγίες

Στο πρώτο μέρος (pretest) τους ζητήθηκε να απαντήσουν 14 ερωτήσεις που θα μας επέτρεπε να γνωρίσουμε τη στάση τους αναφορικά με το κάπνισμα, αν δηλαδή διάκεινται θετικά ή αρνητικά απέναντι στη συνήθεια του καπνίσματος. πριν από την έναρξη του ερωτηματολογίου τα υποκείμενα διάβαζαν την ακόλουθη δήλωση όπου κατέτασσε τα άτομα και στις αντίστοιχες συνθήκες:

- **Συνθήκη Διευθετημένης Σύγκρουσης:** «Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου σχετικά με τις σχέσεις καπνιστών και μη καπνιστών στον εργασιακό χώρο σε καταστάσεις όπου η σύγκρουση μεταξύ τους έχει διευθετηθεί (υφίσταται δηλαδή χώρος ειδικά διαμορφωμένος για καπνιστές

εντός της εταιρίας). Μετά τις αρχικές ερωτήσεις ακολουθεί ένα κείμενο που έχει συνταχθεί από ομάδα εργαζομένων μιας εταιρίας που διαθέτει καπνιστήριο».

- **Συνθήκη Μη Διευθετημένης Σύγκρουσης:** Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου σχετικά με τις σχέσεις καπνιστών και μη καπνιστών στον εργασιακό χώρο σε καταστάσεις όπου η σύγκρουση μεταξύ τους δεν έχει διευθετηθεί (δεν υφίσταται δηλαδή χώρος ειδικά διαμορφωμένος για καπνιστές εντός της εταιρίας). Μετά τις αρχικές ερωτήσεις ακολουθεί ένα κείμενο που έχει συνταχθεί από ομάδα εργαζομένων μιας εταιρίας που στερείται καπνιστηρίου».

Τα υποκείμενα έπρεπε να απαντήσουν στη φάση αυτή στις ακόλουθες ερωτήσεις (αναφορικά με τη θετική και αρνητική στάση στο κάπνισμα):

Θετική Στάση

- 1) σε ποιο βαθμό θεωρούσαν ότι το κάπνισμα είναι πηγή απόλαυσης (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 2) σε ποιο βαθμό θεωρούσαν ότι το κάπνισμα διευκολύνει τη μείωση της έντασης και του στρες (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 3) σε ποιο βαθμό τους αρέσει το κάπνισμα (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 4) Σε ποιο βαθμό πιστεύουν ότι κάπνισμα δεν είναι περισσότερο επιβλαβές από τα καυσάεiria των αυτοκινήτων (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 5) Σε ποιο βαθμό θεωρούν ότι οι αντικαπνιστικές καμπάνιες είναι μεγάλες ιδεολογικές φάρσες. (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 6) Σε ποιο βαθμό πιστεύουν ότι η επίθεση ενάντια στους καπνιστές χρησιμεύει στην πραγματικότητα στο να αποκρύψουμε άλλα προβλήματα της κοινωνίας μας. (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 7) σε ποιο βαθμό θεωρούν ότι πρέπει να καταργηθούν οι αντικαπνιστικές καμπάνιες (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)

Αρνητική Στάση

- 1) σε ποιο βαθμό πιστεύουν ότι το κάπνισμα ενοχλεί τους άλλους (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)

- 2) σε ποιο βαθμό θεωρούν ότι το κάπνισμα αποτελεί μόλυνση (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 3) σε ποιο βαθμό θεωρούν ότι οι καπνιστές δείχνουν έλλειψη σεβασμού προς τους μη καπνιστές (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 4) σε ποιο βαθμό πιστεύουν ότι το κάπνισμα αποτελεί μια προσβολή στην ελευθερία των άλλων (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 5) σε ποιο βαθμό θεωρούν ότι το κάπνισμα αποτελεί σπατάλη τεράστιων χρηματικών ποσών
- 6) σε ποιο βαθμό πιστεύουν ότι το κάπνισμα είναι μια ασέβεια προς τον άλλον (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)
- 7) σε ποιο βαθμό θεωρούν ότι το κάπνισμα βλάπτει το περιβάλλον (κλίμακα 1 – 7, 1= διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα)

Σε δεύτερη φάση έπρεπε να διαβάσουν ένα κείμενο επιρροής το οποίο γνώριζαν ότι το είχε γράψει μία ομάδα καπνιστών μίας εταιρείας. Το κείμενο που χρησιμοποιήθηκε στο ερωτηματολόγιο τόνιζε ότι οι καπνιστές εκτός από υποχρεώσεις έχουν και δικαιώματα καθώς και την σημασία που έχει η ύπαρξη καπνιστηρίου στους εργασιακούς χώρους ως μέσο επίλυσης του ζητήματος του καπνίσματος και ήταν κοινό και για τις τέσσερις συνθήκες. .

Στη συνέχεια καλούνταν να δηλώσουν το βαθμό συμφωνίας τους σε 31 ζεύγη επιθέτων που κατά τη γνώμη τους χαρακτηρίζουν τον τυπικό καπνιστή (κλίμακα 1 – 7, 1= πρώτο επίθετο ζεύγους, 7 = δεύτερο επίθετο ζεύγους).

Ανεξάρτητος	Εξαρτημένος
Ανεύθυνος	Υπεύθυνος
Συνειδητοποιημένος	Ασυνείδητος
Χαζός	έξυπνος
Συμπαθητικός	Αντιπαθητικός
Οικολόγος	Αντι – οικολόγος
Νευρικός	Ήρεμος
Αναίσθητος	Ευαίσθητος
Γκρινιάρης	Χαλαρωμένος
Δε δείχνει σεβασμό	Σέβεται τους άλλους

Σπάταλος	Οικονόμος
Κύριος του εαυτού του	Χωρίς αυτοέλεγχο
Ικανοποιημένος	Στερημένος
Ντροπαλός	Σίγουρος για τον εαυτό του
Ευκολόπιστος	Αυτόνομος
Κανονικός	Παρεκκλίνων
Ασυλλόγιστος	Σκεπτόμενος
Δυναμικός	Παθητικός
Εγωιστής	Μεγαλόψυχος
Διανοούμενος	Μη διανοούμενος
Ισορροπημένος	Ανισόρροπος
Ενοχλητικός	Διακριτικός
Ευχάριστος	Σκυθρωπός
Νέος	Ηλικιωμένος
Περιθωριακός	Κοινωνικά ενσωματωμένος
Τα έχει καλά με τον εαυτό του	Δεν τα έχει καλά με τον εαυτό του
Μοναχικός	Κοινωνικός
Φυσικός	Επιτηδευμένος
Ανεκτικός	Αυταρχικός
Μειονεκτεί κοινωνικά	Ευνοημένος κοινωνικά
Ευτυχισμένος	Δυστυχισμένος
Αδύνατη προσωπικότητα	Ισχυρή προσωπικότητα
Μοντέρνος	Παλιομοδίτης

Στη συνέχεια τους ζητούνταν να χαρακτηρίσουν την πηγή επιρροής είτε μέσω **ψυχολογικών χαρακτηριστικών** (περιφερειακή οδός) για τις συνθήκες: ψυχολογιοποίηση – διευθετημένη σύγκρουση και ψυχολογιοποίηση – μη διευθετημένη σύγκρουση είτε με βάση το **περιεχόμενο του μηνύματος** (κεντρική οδός) για τις υπόλοιπες δύο συνθήκες, ψυχοϊδεολογικοποίηση – διευθετημένη σύγκρουση και ψυχοϊδεολογικοποίηση – μη διευθετημένη σύγκρουση.

Το τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου αφορούσε τις απόψεις των υποκειμένων μετά το χειρισμό των μεταβλητών ούτως ώστε να μπορέσουμε να εκτιμήσουμε στη συνέχεια την επιρροή στα υποκείμενα. Το meta-test αποτελούνταν από δηλώσεις άμεσης

και έμμεσης επιρροής. Οι δηλώσεις άμεσης επιρροής ήταν προτάσεις που είχαν αναφερθεί στο κείμενο επιρροής ενώ εκείνες της έμμεσης επιρροής ήταν οι αντίθετες δηλώσεις.

Ζητήθηκε από τα υποκείμενα να δηλώσουν το βαθμό συμφωνία τους στις ακόλουθες δηλώσεις (κλίμακα Likert 1-7, 1 = διαφωνώ απόλυτα, 7 = συμφωνώ απόλυτα) καθώς και ως προς απόψεις που αφορούσαν το κάπνισμα αλλά δεν είχαν αναφερθεί στο κείμενο.

Άμεση Επιρροή

Οι καπνιστές σέβονται το δικαίωμα των άλλων για καθαρή ατμόσφαιρα

Οι καπνιστές έχουν και δικαιώματα εκτός από υποχρεώσεις

Η ύπαρξη καπνιστηρίου μειώνει τη σύγκρουση ανάμεσα σε καπνιστές και μη καπνιστές

Η απόλυτη απαγόρευση του καπνίσματος αποτελεί μονοδιάστατη πρακτική

Έμμεση επιρροή

Η ύπαρξη καπνιστηρίου δεν αποτελεί λύση για το ζήτημα του καπνίσματος

Το κάπνισμα θα πρέπει να απαγορεύεται σε όλους τους χώρους

Οι καπνιστές δεν σέβονται εκείνους που ενοχλούνται από τον καπνό του τσιγάρου

Το κάπνισμα δεν θεωρείται δικαίωμα

Αποτελέσματα

Από τα 120 άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα το 60% ήταν καπνιστές και το 40% μη καπνιστές όπως φαίνεται και στον πίνακα 1. Πρώην καπνιστές δεν υπήρχαν στο δείγμα πιθανότατα λόγω ηλικίας (27-35) όπου δεν έχει χρειαστεί ακόμα κάποιος έστω για λόγους υγείας να κόψει το κάπνισμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΠΝΙΣΤΩΝ ΜΗ ΚΑΠΝΙΣΤΩΝ

	N	Μέσος Όρος
Καπνιστές	72	60,00
Μη Καπνιστές	48	40,00

Από τους καπνιστές το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος ανήκει στην δεύτερη κατηγορία (41,8%) και καπνίζει από 11 έως 25 τσιγάρα ημερησίως, που είναι τυπικοί καπνιστές, ένα ποσοστό της τάξης του 34,3% ανήκει στην πρώτη κατηγορία τους οποίους θα ονομάσουμε περιστασιακούς καπνιστές, 13,4% ανήκει στην τρίτη κατηγορία εκείνη των 26-35 που θα ονομάσουμε «καπνιστές που υπερβαίνουν το πακέτο» ενώ μόνο το 10,4% των καπνιστών καταναλώνουν πάνω από 30 τσιγάρα ημερησίως, τους οποίους θα ονομάσουμε φανατικούς καπνιστές (Πίνακας 1.1). Δεν βρέθηκε κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις κατηγορίες καπνιστών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1. ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΤΣΙΓΑΡΩΝ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

	N	Μέσος Όρος
1-10 Τσιγάρα Ημερησίως	23	34,3
11-20 Τσιγάρα Ημερησίως	28	41,8
31 -30 Τσιγάρα Ημερησίως	9	13,4
Πάνω από 30 Τσιγάρα Ημερησίως	7	10,4

Καθώς το δείγμα μας επιλέχθηκε τυχαία σε μία κλίμακα ηλικίας από 28-35 φαίνεται εκ των αποτελεσμάτων πως αν και θεωρείται πως η ομάδα των καπνιστών είναι μειονοτική ως προς το πνεύμα των καιρών οι καπνιστές υπερτερούν αριθμητικά στο σύνολο του δείγματος.

Μετά τη συλλογή των δεδομένων αρχικά ομαδοποιήσαμε τα ερωτήματα του pretest σε δύο κατηγορίες: φιλοκαπνιστική στάση ($\alpha=0,77$) και αντικαπνιστική στάση ($\alpha=0,79$) καθώς και τα αντίστοιχα ερωτήματα στο meta-test σε δύο κατηγορίες: άμεση επιρροή ($\alpha=0,76$) και έμμεση επιρροή ($\alpha=0,83$).

Τα ζεύγη επιθέτων του δεύτερου μέρους υποβλήθηκαν σε παραγοντική ανάλυση, από την οποία προέκυψαν δύο παράγοντες. Οι λόγοι που χρησιμοποιήσαμε αυτή τη μέθοδο ήταν οι ακόλουθοι: η παραγοντική ανάλυση επιτρέπει να μειωθεί ο αριθμός των μεταβλητών που θα εισάγουμε σε επόμενες αναλύσεις. Επιπλέον, πρέπει στις αναλύσεις να εισάγουμε διαστάσεις και όχι ατομικές μεταβλητές. Για παράδειγμα τα αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους καπνιστές πρέπει να εισαχθούν μαζικά αντί για κάθε αρνητικό συναισθημα ξεχωριστά.

Ο πρώτος παράγοντας ομαδοποιούσε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: σκυθρωπός (.835), μη διανοούμενος (.722), ανισόρροπος (.650), γκρινιάρης (-.597), νευρικός (-.577) και παθητικός. Ονομάσαμε τον παράγοντα αυτό «νευρωτική εικόνα του καπνιστή». ($\alpha=0,811$) Ο δεύτερος παράγοντας ομαδοποιούσε τα ακόλουθα επίθετα: έξυπνος (.746), συμπαθητικός (-.739), ευαίσθητος, μοντέρνος (-.606), σέβεται τους άλλους (.566), μεγάλοψυχος (.544). Ονομάσαμε τον παράγοντα αυτό «θετική διαπροσωπικά εικόνα του καπνιστή».⁹⁵

Διαμορφώσαμε ένα νέο δείκτη αφαιρώντας από το δείκτη του νευρωτικού εκείνον της θετικά διαπροσωπικής εικόνας του καπνιστή. Τα άτομα με τιμές πάνω από τη διάμεσο διάκεινται αρνητικά απέναντι στην εικόνα του καπνιστή ενώ εκείνα με τιμές κάτω από τη διάμεσο διάκεινται θετικά.

Μετά την αντιστροφή των αρνητικών τιμών δημιουργήθηκε η μεταβλητή «Στάση απέναντι σε τυπικό καπνιστή».

Τα δεδομένα υποβλήθηκαν ανάλυση διακύμανσης αναφορικά με την άμεση την έμμεση και τη συνολική επιρροή με σχεδιασμό 2 (διευθετημένη σύγκρουση – μη διευθετημένη σύγκρουση) * 2 (ψυχοδεολογικοποίηση – ψυχολογιοποίηση) * 2 (νευρωτική εικόνα καπνιστή – θετική διαπροσωπικά εικόνα καπνιστή).

⁹⁵ Βλέπε Παράρτημα II όπου παρατίθενται τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης μετά την περιστροφή των αξόνων Varimax και σημειώνονται οι φορτίσεις των παραγόντων

Η ανάλυση παρήγαγε μία σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην ιδεολογικοποίηση και στην μη διευθετημένη σύγκρουση στην περίπτωση της θετικά διαπροσωπικά εικόνας για τον τυπικό καπνιστή γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η επεξεργασία του μηνύματος μέσω της κεντρικής οδού διευκολύνει την επίδραση της επιρροής.

Πιο συγκεκριμένα στην περίπτωση της άμεσης επιρροής (βλ. Πίνακα 1.3) επισημάνθηκε στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση στην συνθήκη όπου η σύγκρουση δεν ήταν διευθετημένη ($f = 11.825$ / $\text{sig} = 0.01$) όταν τα υποκείμενα είχαν θετική στάση για τον τυπικό καπνιστή και επεξεργάζονταν το μήνυμα μέσω της κεντρικής οδού (ιδεολογικοποίηση) ($M.O = 5.827$). Δεν βρέθηκε κάποια θετική τάση επιρροής στην περίπτωση που τα υποκείμενα είχαν αρνητική εικόνα για τον καπνιστή ($f = 0.483$ / $p = 0.215$)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3 «Μέσοι Όροι Της Άμεσης Επιρροής ως προς την απόρριψη της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας» (7 = Μέγιστος Βαθμός Απόρριψης)

	Διευθετημένη Σύγκρουση		Μη Διευθ/νη Σύγκρουση	
	+	-	+	-
Περιεχόμενο	4,692	4,400	5,827	4,529
Ψυχολογικά	5,732	4,292	5,338	4,404
Χαρακτηριστικά				

(όπου + «θετική διαπροσωπικά εικόνα καπνιστή» και – «νευρωτική εικόνα καπνιστή»)

Στην περίπτωση της έμμεσης επιρροής ως προς την απόρριψη της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας αλληλεπίδραση επισημάνθηκε στην συνθήκη μη διευθετημένης σύγκρουσης (βλέπε Πίνακα 1.4) όπου τα υποκείμενα επεξεργάζονταν το μήνυμα μέσω της κεντρικής οδού διατηρώντας ήδη μία θετική στάση για την εικόνα του τυπικού καπνιστή ($M.O = 4.360$). Η επίδραση όμως της επιρροής δεν ήταν στατιστικά σημαντική παρά επισημάνθηκε μία θετική τάση επιρροής ($f = 3.556$ / $p = 0.065$)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4 «Μέσοι Όροι Έμμεσης Επιρροής ως προς την απόρριψη της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας» (7 = Μέγιστος Βαθμός Απόρριψης)

	Διευθετημένη Σύγκρουση		Μη Διευθ/νη Σύγκρουση	
	+	-	+	-
Περιεχόμενο	3,458	2,867	4,360	2,846
Ψυχολογικά	3,733	3,267	4,096	3,038
Χαρακτηριστικά				

(όπου + «θετική διαπροσωπικά εικόνα καπνιστή» και – «νευρωτική εικόνα καπνιστή»)

Στην περίπτωση της συνολικής επιρροής (βλ. Πίνακα 1.5) ως προς την απόρριψη της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας επισημάνθηκε και πάλι μεγαλύτερη αλληλεπίδραση ($M.O = 5.093$) στην περίπτωση όπου η σύγκρουση μεταξύ καπνιστών και μη καπνιστών δεν ήταν διευθετημένη αλλά τα υποκείμενα ενστερνίζονταν τη θετική διαπροσωπική εικόνα για τον τυπικό καπνιστή. ($f = 4.901 / p = 0.31$). Παρατηρήθηκε μία θετική τάση στα υποκείμενα που είχαν αρνητική εικόνα για τον τυπικό καπνιστή στη συνθήκη της ψυχολογιοποίησης όταν η σύγκρουση ήταν διευθετημένη ($f = 0.111 / p = 0.741$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5 «Μέσοι Όροι Συνολικής Επιρροής ως προς την απόρριψη της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας» (7 = Μέγιστος Βαθμός Απόρριψης)

	Διευθετημένη Σύγκρουση		Μη Διευθ/νη Σύγκρουση	
	+	-	+	-
Περιεχόμενο	4,057	3,633	5,093	3,688
Ψυχολογικά	4,733	3,779	4,717	3,721
Χαρακτηριστικά				

(όπου + «θετική διαπροσωπικά εικόνα καπνιστή» και – «νευρωτική εικόνα καπνιστή»)

Συζήτηση

Η υπόθεση μας ότι θα υπάρχει αλλαγή στάσης στην συνθήκη της ιδεολογικοποίησης επιβεβαιώθηκε υπό την προϋπόθεση ότι τα υποκείμενα έχουν θετική εικόνα για τον τυπικό καπνιστή ανεξάρτητα από την στάση που διατηρούν για το ζήτημα του καπνίσματος αυτού καθ' αυτού.

Η αλλαγή στάσης που παρατηρήθηκε ήταν πιο αισθητή στην περίπτωση της μη διευθετημένης σύγκρουσης γεγονός που επισημαίνει ότι οι πολιτικές απαγόρευσης του καπνίσματος ως προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων μεταξύ των δύο ομάδων θα πλώσει τις στάσεις αντί να προκαλέσει σύγκλιση απόψεων.

Πιο αναλυτικά τα άτομα που διατηρούσαν θετική αναπαράσταση για τον τυπικό καπνιστή απέρριπταν σε μεγαλύτερο βαθμό την αντικαπνιστική επιχειρηματολογία στην περίπτωση κυρίως που ανέλυαν και σχολίαζαν το κείμενο της πηγής με βάση το περιεχόμενο των απόψεων χωρίς τη χρήση ψυχολογικά φορτισμένων επιθέτων και σχολιασμών. Όντας πιο αντικειμενικοί μέσω του αντίστοιχου πειραματικού σχεδιασμού η ήδη θετική τους στάση απέναντι στον τυπικό καπνιστή μετάβαλλε επί τω ευνοϊκότερω και τη στάση τους απέναντι στην φιλοκαπνιστική επιχειρηματολογία. Η μεγαλύτερη αλλαγή στάσης παρατηρήθηκε στην άμεση επιρροή, στην περίπτωση δηλαδή που καλούνταν να σημειώσουν το βαθμό συμφωνίας τους με προτάσεις ίδιες με εκείνες που αναφέρονταν και στο κείμενο. Αυτό που προκαλεί ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι η μέγιστη απόρριψη της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας παρατηρήθηκε στην περίπτωση της μη διευθετημένης σύγκρουσης, όπου η «κοινωνική διάκριση» απέναντι στους μη καπνιστές είναι πιο εμφανής και η σύγκρουση είναι πιο έντονη.

Η σύγκρουση υπερτερούσε σε όλες τις μετρήσεις ως προς την απόρριψη της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας. Εκτός από την άμεση επιρροή ανάλογα ήταν και τα αποτελέσματα και στην περίπτωση της έμμεσης και της συνολικής επιρροής. Η μέτρηση της έμμεσης επιρροής δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα παρά μόνο μια θετική τάση προς την απόρριψη. Η έμμεση επιρροή αναφέρεται στις προτάσεις εκείνες όπου ήταν ακριβώς οι αντίθετες από εκείνες που αναφέρονταν στο κείμενο ερέθισμα. Η μικρότερη επιρροή θα μπορούσε να οφείλεται στο αρνητικό πλαίσιο των μηνυμάτων, καθώς τα αρνητικά πλαίσια σε συνδυασμό με αρνητική στάση για το υπό συζήτηση θέμα μπορεί να προκαλέσει πόλωση των απόψεων. Βέβαια στην περίπτωση αυτή δεν παρατηρήθηκε κάποια πόλωση, ωστόσο μετριάστηκε η δυνατότητα επίδρασης της έμμεσης επιρροής.

Μελετώντας τα αποτελέσματα συνολικά μπορούμε να επισημάνουμε πως η άμεση επιρροή, σε σύγκριση με την έμμεση και τη συνολική επιρροή, είχε τους υψηλότερους μέσους όρους απόρριψης της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας σε όλες τις πειραματικές συνθήκες. Η άμεση επιρροή αποτελούνταν από θετικά για το κάπνισμα επιχειρήματα διατυπωμένα με θετικό τρόπο, γεγονός που μπορεί να συνέβαλε στην μεγαλύτερη επίδραση της προσπάθειας επιρροής. Η επίδραση της άμεσης επιρροής ήταν υψηλότερη και στη διευθετημένη σύγκρουση αλλά και στη μη διευθετημένη ανεξάρτητα αν η εικόνα για τον τυπικό καπνιστή ήταν θετική ή αρνητική.

Οι μικρότεροι μέσοι όροι και επομένως και βαθμός απόρριψης της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας παρατηρήθηκε στην περίπτωση της διευθετημένης σύγκρουσης όταν τα υποκείμενα διατηρούσαν ήδη αρνητική εικόνα για τον τυπικό καπνιστή και σχολίαζαν το κείμενο με βάση το περιεχόμενο του. ενδεχομένως η διευθέτηση της σύγκρουσης επιδρούσε στην περίπτωση αυτή αρνητικά σε συνδυασμό και με την αρνητική εικόνα για τον καπνιστή. Σε αυτό το σημείο η επεξεργασία του μηνύματος μέσω του περιεχομένου αντί των ψυχολογικών χαρακτηριστικών δεν συνέβαλε στην ευνοϊκή επίδραση της επιρροής. Οι χαμηλότεροι μέσοι όροι αυτής της περίπτωσης διακρίνονται στην έμμεση επιρροή, όπου στην περίπτωση της αρνητικής εικόνας και της ερμηνείας του μηνύματος βάσει του περιεχομένου παρατηρείται ο μικρότερος μέσος όρος ($M.O = 2,867, f = .367 / p = 0.546$).

Τα ανωτέρω ευρήματα επισημαίνουν την ανάγκη περαιτέρω έρευνας αναφορικά με την προσπάθεια σύγκλισης των αντικρουόμενων απόψεων ανάμεσα σε καπνιστές και μη καπνιστές με τρόπο τέτοιο ώστε να μην είναι μία αποκλειστική προσπάθεια διευθέτησης της σύγκρουσης. Αντίθετα θα πρέπει να συνυπολογιστούν και οι παράγοντες της πρότερης εικόνας για τον τυπικό καπνιστή αλλά και ο τρόπος που θα πλαισιωθεί το μήνυμα επιρροής των ομάδων υπό σύγκρουση ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες.

Η έρευνα θα μπορούσε να γίνει με πραγματική πηγή επιρροής αντί συμβολικής ούτως ώστε να μπορέσουμε να εξασφαλίσουμε το γεγονός ότι όλα τα υποκείμενα θα άκουγαν το περιεχόμενο της επιρροής καθώς στην περίπτωση του κειμένου μπορεί οι πιο αρνητικοί να το προσπέρασαν αποφεύγοντας ακόμη και την απόπειρα επιρροής.

Ως προς τη συνολική επιρροή και την άμεση επιρροή μπορούμε να επισημάνουμε ότι τα υποκείμενα ταυτίζονται περισσότερο με την πηγή επιρροής, με αποτέλεσμα η στάση τους απέναντι στο ζήτημα του καπνίσματος να γίνεται ευνοϊκότερη, όταν διατηρούν ήδη θετικότερη εικόνα για τον τυπικό καπνιστή.

Αν και δεν επισημάνθηκε κάποια στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση στην περίπτωση όπου τα υποκείμενα διατηρούσαν αρνητική εικόνα για τους καπνιστές, ωστόσο η επιρροή ήταν θετικότερη όπως προαναφέρθηκε στην περίπτωση της μη διευθετημένης σύγκρουσης. Το γεγονός ότι τα υποκείμενα απέρριπταν την αντικαπνιστική ιδεολογία σε περιπτώσεις που η σύγκρουση ήταν υπαρκτή μπορεί να οφείλεται και στην μεγαλύτερη ταύτιση με την ομάδα εκείνη που υφίσταται τη σύγκρουση με αποτέλεσμα να υποκινείται το άτομο να την υποστηρίξει.

Οι όποιες προσπάθειες διευθέτησης της σύγκρουσης αυτό που θα προκαλέσουν σε περιπτώσεις ειδικά που τα άτομα δίνουν μεγαλύτερη σημασία στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής επιρροής και της εξωομάδας κατ' επέκταση ως αποτέλεσμα θα έχει να γίνει μεγαλύτερη η απόσταση ανάμεσα στις ομάδες υπό σύγκρουση. Με λίγα λόγια η προσπάθεια σύγκλισης των υπό σύγκρουση ομάδων θα τις πολώσει αντί να ομαλοποιήσει τις σχέσεις τους αν γίνει μονόπλευρα και χωρίς συνεκτίμηση όλων των διαθέσιμων στοιχείων γύρω από το ζήτημα του καπνίσματος.

Περαιτέρω έρευνες θα μπορούσαν να συνδυάσουν τη ψυχολογιοποίηση, την επεξεργασία της σύγκρουσης και την θεωρία επεξεργασίας του μηνύματος επιρροής με την μελέτη της επίδρασης του διαλόγου και στις δύο πλευρές ούτως ώστε να συγκλίνουν οι εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις με κοινές προσπάθειες και από τις δύο υπό σύγκρουση ομάδες.

Στην προκειμένη περίπτωση ερευνήσαμε μόνο την απόρριψη της αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας. Ενδιαφέρον θα είχε να εξεταστεί η αλλαγή στάσης και των καπνιστών (με θετική στάση απέναντι στα δικαιώματα των μη καπνιστών) με την ταυτόχρονη εξέταση της απόρριψης αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας από τους μη καπνιστές. Αν οι καπνιστές αναγνωρίσουν τις υποχρεώσεις τους και τα δικαιώματα των μη καπνιστών και αντίστοιχα οι μη καπνιστές αναγνωρίσουν τα δικαιώματα τους και τις υποχρεώσεις τους απέναντι στους καπνιστές με τη βοήθεια του κοινωνικού διαλόγου και μέσω του θεωρητικού πλαισίου που αναφέραμε θα μπορούσαμε ίσως να έχουμε ευνοϊκότερα αποτελέσματα σύγκλισης απόψεων.

Κεφάλαιο Τέταρτο «Βιβλιογραφία - Παραρτήματα»

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Abraham, C and Sheeran, P (2000). Understanding and Changing Health Behavior Amsterdam Harwood Academic Publishers
- Agustin Echebarria Echabe, Jose Luis Castro and Emilia Fdez, Guede.(1996) Arguing about tobacco and its effects on social representations. European Journal of Psychology, Vol 26
- Albarracin, D; Johnson, B.; Zanna, M. (2005) The Handbook of Attitudes. Routledge Psychology Press
- Ashmore, D.R, Jussim, L. & Wilder, D. Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction. Rutgers Series on Self and Social Identity. Volume 3 Oxford. Oxford University Press
- Berridge, V. (2007) Marketing Health: Smoking and the Discourse of Public Health in Britain Oxford University Press
- Blanpain, R., Anderson, G. (2005) Smoking and The Workplace Kluwer Law International
- Broemer, P. (2002) Relative Effectiveness of differently framed health messages: the influence of ambivalence University of Tuebingen, Germany. European Journal of Social Psychology. Vol 32
- Buckalew, L.W.; Gibson, G.S. Antecedent and Attendant Stimuli in smoking: Implications for behavioral maintenance and modification. Journal Of Clinical Psychology Vol 40
- Carroll, S., Brealy, S., Blake, J. (2005) The Joy of Smoking Publishing
- Chapman, S. Public Health Advocacy and Tobacco Control: Making Smoking History Oxford Blackwell Publishing
- Daniel J.O'Keefe (2002). Persuasion Theory and Research Sage Σελ 233
- Echebarria, A.E., Castro, J.L.G, Fdez, E. (1996) Arguing about tobacco and its effects on social representations European Journal of Social Psychology Vol. 26
- Echebarria A, Fernandez G & Castro J.L (1994) Social representations and intergroup conflicts: Who's smoking here? European Journal Of Social Psychology Vol 24
- Eysenck, J.H, Brody, S. (2000) Smoking, Health and Personality USA Transaction Publishers
- Fishbein & Ajzen, Albarracin, Homik. (2007) Prediction and Change of Health Behavior: Applying the Reasoned Action Approach. Lawrence Erlbaum Associates
- Forgas, P.J, Williams, K.D. (2002) Social Influence Direct and indirect Processes Philadelphia Psychology Press
- Garfinkel, L. (1979) Changes in the cigarette consumption of smokers in relation to changes in the nicotine content of cigarettes smoked. USA Journal of Public Health, Vol. 69
- Giacomo Leopardi. (2001) Η Θεωρία της Ηδονής. Εκδόσεις Printa Σελ 46 - 147
- Gibson, M. Rowman and Littlefield .(1985) To Breathe Freely: Risk, Consent and Air. Publication
- Gronberg, E., Katherine Srb. The Norman Zinberg Lecture Harvard Medical School May 1995: Smokers And Quitters Kroshka Books
- Guimond, S. (2006) Social Comparison and Social Psychology: Understanding Cognition Intergroup Relations and Culture. Cambridge University Press
- Harris, J.O., Hartman, S.J. (2001) Organizational Behavior New York Haworth Press
- Haugtvedt, C.P; Herr, P.M; Kardes, F.R. (2008). Handbook of Consumer Psychology CRC Press
- Heldman, K.; Jensen, P.; Baca, C.; John Wiley and Sons (2007). Project Management Professional Exam Study Guide
- Howard J. (2004) Smoking is an occupational Hazard American Journal Of Industrial Medicine Vol. 46 USA
- Keefe, D. J.O' (2002). Persuasion Theory and Research Sage Publications
- Buckalew, L. W.; Gibson, G.S. Antecedent and Attendant Stimuli in smoking: Implications for behavioral maintenance and modification. Alabama A&M University

I. w. Buckalew and Gail S. Gibson. Antecedent and attendant stimuli in smoking: Implications for Behavioural Maintenance and Modification Alabama A & M University

Leopardi, G. (2001). Η Θεωρία της Ηδονής. Αθήνα Εκδόσεις Printa

Lloyd , B., Lucas, K. Smoking in adolescence Images and Identities Adolescence and Society Series Routledge

Lock, S., Tansey, E.M., Reynolds, L. (1998) Ashes to Ashes. The History of Smoking and Health. Editions Rodopi B V Amsterdam Atlanta.

Marks, D.; Murray, M.; Evans, B.; Willig, C. (2002) The Health Psychology Reader. London, Sage Publishers

Michael W. Eysenck (2004). Psychology: An International Perspective. Taylor & Francis, Σελ 636

Nelson, D E; Giovino, G A; Shopland, D R; Mowery, P D; Mills, S L; Eriksen, M P. (1995) Trends in cigarette smoking among US adolescents, 1974 through 1991 Office on Smoking and Health, Centers for Disease Control and Prevention, Atlanta, Ga.

Opinion of the German Smokers Club (2000) Regarding WHO's Framework Convention on Tobacco Control Hamburg (βλέπε Παράρτημα III)

Perez J, Mugny G (1993) Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας

Perry, D.K. (2002) Theory and research in mass communication: contexts and consequences. Lawrence Erlbaum Associates

Remer, R., Smokers vs. Nonsmokers: Differences in Awareness and Perceptions, Educational and Counseling Psychology, University of Kentucky

Richard L. Sandhusen. Marketing A true-to-life hypothetical company presented Business review Books Σελ 89

Richard M. Perloff (2003) The dynamics of persuasion: communication and attitudes in the 21st century Lawrence Erlbaum Associates, Σελ 251

Rokeach Milton Collier (1973). The Nature of Human Values, MacMillan Publishers, London

Salovey, P., Rothman, A. (2003) Social Psychology of Health Psychology Press

Salovey, P.; Rothman, A.J (2003). Social Psychology of Health. Psychology Press

Sante, L. (2004) No Smoking. Assouline Publishing.

Schneider, S; Shanteau, J. (2003) Emerging Perspectives on judgment and decision research. Cambridge University Press

Schroeder, D.A; Johnson, D.E; Jensen, T.D (1985) Contemporary Readings in Social Psychology Nelson-Hall

Sloan, F.A., Smith, V.K, Taylor, D.H. (2003) The Smoking Puzzle Information, Risk Perception and Choice. Cambridge Massachusetts. Harvard University Press

Smith, I. Meeting Customer Needs Chartered Management Institute

Stricker, G; Widiger, T.A (2003) Handbook of Psychology, John Wiley and Sons

Sulls, J., Wallston K.A, (2003) Social Psychological Foundations of Health and Illness UK Blackwell Publishing

Tajfel, H. and Turner, J.C. (1979) An integrative theory of intergroup conflict. In W.G. Austin & S.Worchel (eds.) The social psychology of intergroup relations. Monterey, CA: Brooks/Cole

Trognon A, Blanchet A. (2002) Ψυχολογία Ομάδων Θεωρητικές Προσεγγίσεις και εφαρμογές των ομαδικών μοντέλων. Εκδόσεις Σαββάλας

Val Morisson and Paul Benett. An Introduction to Health Psychology Pearson Prentice Hall Σελ 123-127

Walsh Daggal. Current policies regarding smoking in the workplace

Wilde, O. The picture of Dorian Gray . The Originals Σελ 67

William A. H. (2007) Learning Mechanisms in Smoking. USA Aldine Transaction

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αριστοτέλης. Ποιητική VI 2-3

Γαρδικιώτης Α. (2008) Κοινωνική Επιρροή Αθήνα Εκδόσεις Gutenberg

Ελευθερουδάκης Σύγχρονος Εγκυκλοπαίδεια Λήμμα Καπνός

Καταναλωτικά Βήματα - Τεύχος Απριλίου - Μαΐου 2001

Μαντόγλου, Α. (1998) Η εξέγερση του πολυτεχνείου Η συγκρουσιακή σχέση ατόμου και κοινωνίας Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας

Παπαστάμου Σ, Μαντόγλου Α (1995) Κοινωνικές Αναπαραστάσεις Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας

Παπαστάμου Σ, Μαντόγλου Α. (1995) Κοινωνικές Αναπαραστάσεις Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας

Παπαστάμου Σ. (2000) Η κοινωνική Ψυχολογία στο Κατώφλι του 21^{ου} αιώνα Αθήνα Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Παπαστάμου, Σ., Mugny, G. (2001) Μειονότητες Και Εξουσία. Μία Κοινωνιοψυχολογική και Πειραματική Προσέγγιση της Κοινωνικής Επιρροής και Συμπεριφοράς των Μειονοτήτων. Αθήνα Ελληνικά Γράμματα

Σώκου, Κ. Κοινωνιολόγος Υγείας. Το Συγκινησιακό Μπέρδεμα, οι συμβολισμοί και οι Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Καπνίσματος στην Εφηβεία Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Ηλεκτρονικές Πηγές

www.drugtext.org/library/reports/cu/CU25.html

http://www.illinois smokersrights.com/new_plan_of_action_for_il.html

Παράρτημα Ια

Ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε ως pretest σχετικό με τις θέσεις απέναντι στο ζήτημα του καπνίσματος

Ερωτήματα φιλοκαπνιστικής επιχειρηματολογίας: 3,4,6,9,11,13,16

Ερωτήματα αντικαπνιστικής επιχειρηματολογίας: 5,7,8,10,12,14,15

Μέρος Πρώτο

Κυκλώστε το αντίστοιχο νούμερο ανάλογα με το βαθμό συμφωνίας σας στις ακόλουθες απόψεις:

3. Το τσιγάρο είναι πηγή απόλαυσης

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

4. Το κάπνισμα διευκολύνει τη μείωση της έντασης, του στρες

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

5. Το κάπνισμα ενοχλεί τους άλλους

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

6. Το κάπνισμα μου αρέσει

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

7. Το κάπνισμα αποτελεί μόλυνση

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

8. Οι καπνιστές δείχνουν έλλειψη σεβασμού προς τους μη καπνιστές

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

9. Πρέπει να καταργηθούν οι αντικαπνιστικές καμπάνιες

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

10. Το κάπνισμα αποτελεί μια προσβολή στην ελευθερία των άλλων

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

11. Ο καπνός δεν είναι περισσότερο επιβλαβής από τα καυσάερα των αυτοκινήτων

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

12. Το κάπνισμα αποτελεί σπατάλη τεράστιων χρηματικών ποσών

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

13. Οι αντικαπνιστικές εκστρατείες είναι μεγάλες ιδεολογικές φάρσες

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

14. Το κάπνισμα είναι μια ασέβεια προς τον άλλον

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

15. Το κάπνισμα βλάπτει το περιβάλλον

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

16. Η επίθεση ενάντια στους καπνιστές χρησιμεύει στην πραγματικότητα στο να αποκρύπτουμε τα πραγματικά προβλήματα της κοινωνίας μας

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

Παράρτημα Ιβ

Κείμενο Ερέθισμα (Διευθετημένη Σύγκρουση)

Μέρος Δεύτερο:

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου σχετικά με τις σχέσεις καπνιστών και μη καπνιστών στον εργασιακό χώρο σε καταστάσεις όπου η σύγκρουση μεταξύ τους έχει διευθετηθεί (υφίσταται δηλαδή χώρος ειδικά διαμορφωμένος για καπνιστές εντός της εταιρίας). Μετά τις αρχικές ερωτήσεις ακολουθεί ένα κείμενο που έχει συνταχθεί από ομάδα εργαζομένων μιας εταιρίας που διαθέτει καπνιστήριο

«Ως καπνιστής αναγνωρίζω την υποχρέωση μου να σέβομαι τους γύρω μου και να μην τους ενοχλώ με τον καπνό μου αλλά διατηρώ αναφαίρετο το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση μου. Σε καταστάσεις έντασης και πίεσης είναι το καταφύγιο μου και το αγχολυτικό μου. Στις σημερινές εργασιακές συνθήκες η πίεση και το διαρκές άγχος είναι μέρος της καθημερινότητας. Για να μπορέσω να αποδώσω εργασιακά έχω το δικαίωμα να αποφορτίσω την πίεση αυτή μέσω της επιλογής μου να καπνίζω. Όσο και αν στους μη καπνιστές φαίνεται ακατανόητο θεωρώ αδιανόητο να αποδώσω αν στερούμαι για μία ολόκληρη εργασιακή μέρα την ψυχολογικά ευεργετική για μένα παρουσία και ενέργεια του καπνού. Αναγνωρίζω όμως ότι όσο έχω εγώ δικαιώματα έχω και υποχρεώσεις απέναντι στους συναδέλφους μου ούτως ώστε να μην επιβαρύνω τον εργασιακό χώρο με τον καπνό μου.

Η νομοθεσία της απαγόρευσης του καπνού σε όλους τους χώρους φαίνεται σε μένα μονόπλευρη και μονοδιάστατη μη λαμβάνοντας υπόψη και τις δύο πλευρές της σύγκρουσης παρά μόνο τα δικαιώματα των μη καπνιστών τα οποία να τονίσω ότι δεν αμφισβητώ σε καμία περίπτωση. Επιπλέον αψηφώντας τα αντίστοιχα δικαιώματα των καπνιστών η σύγκρουση μεταξύ τους αντί να επιλύεται, εντείνεται. Η ύπαρξη ενός καπνιστηρίου είναι η καλύτερη λύση. Οι μεν καπνιστές έχουν το δικό τους χώρο όπου μπορούν να απολαύσουν την ενοχλητική για άλλους συνήθεια τους. Οι δε μη καπνιστές απαλλάσσονται από τον καπνό αλλά και από τις διαρκείς συγκρούσεις γύρω από το θέμα του καπνίσματος. Ειδικά σε εργασιακούς χώρους όπου δεν υπάρχει σαφής νομοθεσία σχετικά με τη διαχείριση του θέματος αυτού οι εργαζόμενοι σπαταλούν ψυχικές δυνάμεις και εργασιακές ώρες προσπαθώντας να επιβάλλουν την γνώμη τους οι μεν στους δε. Αντίθετα όταν υπάρχει ειδικά διαμορφωμένος χώρος για καπνιστές οι συγκρούσεις εξαλείφονται.

Κλείνοντας θα ήθελα να επισημάνω ότι υπό συνθήκες σύγκρουσης η απόλαυση εξελίσσεται για τον καπνιστή σε μία πηγή απολογίας προς στους μη καπνιστές, οι οποίοι είναι απόλυτα λογικό να μην μπορούν να μπουκ στην θέση ενός ανθρώπου που έχει επιλέξει την αυτοκαταστροφή του. Όσο όμως είναι ανήκουστο να επιβάλλουμε τον καπνό μας σε ανθρώπους που δεν μπορούν να τον ανεχτούν άλλο τόσο μη δεκτό είναι και η παντελής απαγόρευση μιας αγαπημένης απόλαυσης χωρίς την παραμικρή σκέψη για τους ανθρώπους που έχουν επιλέξει αυτόν τον τρόπο ζωής.

Σέβομαι το δικαίωμα των άλλων στην υγιεινή ζωή και στον καθαρό αέρα αλλά ζητάω και την αντίστοιχη κατανόηση και σεβασμό προς τις δικές μου ανάγκες και δικαιώματα.»

Παράρτημα Ιγ

Κείμενο Ερέθισμα (Μη Διευθετημένη Σύγκρουση)

Μέρος Δεύτερο:

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου σχετικά με τις σχέσεις καπνιστών και μη καπνιστών στον εργασιακό χώρο σε καταστάσεις όπου η σύγκρουση μεταξύ τους δεν έχει διευθετηθεί (δεν υφίσταται δηλαδή χώρος ειδικά διαμορφωμένος για καπνιστές εντός της εταιρίας). Μετά τις αρχικές ερωτήσεις ακολουθεί ένα κείμενο που έχει συνταχθεί από ομάδα εργαζομένων μιας εταιρίας που στερείται καπνιστηρίου».

«Ως καπνιστής αναγνωρίζω την υποχρέωση μου να σέβομαι τους γύρω μου και να μην τους ενοχλώ με τον καπνό μου αλλά διατηρώ αναφαίρετο το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση μου. Σε καταστάσεις έντασης και πίεσης είναι το καταφύγιο μου και το αγχολυτικό μου. Στις σημερινές εργασιακές συνθήκες η πίεση και το διαρκές άγχος είναι μέρος της καθημερινότητας. Για να μπορέσω να αποδώσω εργασιακά έχω το δικαίωμα να αποφορτίσω την πίεση αυτή μέσω της επιλογής μου να καπνίζω. Όσο και αν στους μη καπνιστές φαίνεται ακατανόητο θεωρώ αδιανόητο να αποδώσω αν στερούμαι για μία ολόκληρη εργασιακή μέρα την ψυχολογικά ευεργετική για μένα παρουσία και ενέργεια του καπνού. Αναγνωρίζω όμως ότι όσο έχω εγώ δικαιώματα έχω και υποχρεώσεις απέναντι στους συναδέλφους μου ούτως ώστε να μην επιβαρύνω τον εργασιακό χώρο με τον καπνό μου.

Η νομοθεσία της απαγόρευσης του καπνού σε όλους τους χώρους φαίνεται σε μένα μονόπλευρη και μονοδιάστατη μη λαμβάνοντας υπόψη και τις δύο πλευρές της σύγκρουσης παρά μόνο τα δικαιώματα των μη καπνιστών τα οποία να τονίσω ότι δεν αμφισβητώ σε καμία περίπτωση. Επιπλέον αψηφώντας τα αντίστοιχα δικαιώματα των καπνιστών η σύγκρουση μεταξύ τους αντί να επιλύεται, εντείνεται. Η ύπαρξη ενός καπνιστηρίου είναι η καλύτερη λύση. Οι μεν καπνιστές έχουν το δικό τους χώρο όπου μπορούν να απολαύσουν την ενοχλητική για άλλους συνήθεια τους. Οι δε μη καπνιστές απαλλάσσονται από τον καπνό αλλά και από τις διαρκείς συγκρούσεις γύρω από το θέμα του καπνίσματος. Ειδικά σε εργασιακούς χώρους όπου δεν υπάρχει σαφής νομοθεσία σχετικά με τη διαχείριση του θέματος αυτού οι εργαζόμενοι σπαταλούν ψυχικές δυνάμεις και εργασιακές ώρες προσπαθώντας να επιβάλλουν την γνώμη τους οι μεν στους δε. Αντίθετα όταν υπάρχει ειδικά διαμορφωμένος χώρος για καπνιστές οι συγκρούσεις εξαλείφονται.

Κλείνοντας θα ήθελα να επισημάνω ότι υπό συνθήκες σύγκρουσης η απόλαυση εξελίσσεται για τον καπνιστή σε μία πηγή απολογίας προς στους μη καπνιστές, οι οποίοι είναι απόλυτα λογικό να μην μπορούν να μπουν στη θέση ενός ανθρώπου που έχει επιλέξει την αυτοκαταστροφή του. Όσο όμως είναι ανήκουστο να επιβάλλουμε τον καπνό μας σε ανθρώπους που δεν μπορούν να τον ανεχτούν άλλο τόσο μη δεκτό είναι και η παντελής απαγόρευση μιας αγαπημένης απόλαυσης χωρίς την παραμικρή σκέψη για τους ανθρώπους που έχουν επιλέξει αυτόν τον τρόπο ζωής.

Σέβομαι το δικαίωμα των άλλων στην υγιεινή ζωή και στον καθαρό αέρα αλλά ζητάω και την αντίστοιχη κατανόηση και σεβασμό προς τις δικές μου ανάγκες και δικαιώματα.»

Παράρτημα Ιδ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΥΠΙΚΟΥ ΚΑΠΝΙΣΤΗ

Ο τυπικός καπνιστής κατά τη γνώμη σας είναι περισσότερο: (κυκλώστε το βαθμό που αντιστοιχεί στη γνώμη σας)

Ανεξάρτητος	1 2 3 4 5 6 7	Εξαρτημένος
Ανεύθυνος	1 2 3 4 5 6 7	Υπεύθυνος
Συνειδητοποιημένος	1 2 3 4 5 6 7	Ασυνείδητος
Χαζός	1 2 3 4 5 6 7	Έξυπνος
Συμπαθητικός	1 2 3 4 5 6 7	Αντιπαθητικός
Οικολόγος	1 2 3 4 5 6 7	Αντι – οικολόγος
Νευρικός	1 2 3 4 5 6 7	Ήρεμος
Αναίσθητος	1 2 3 4 5 6 7	Ευαίσθητος
Γκρινιάρης	1 2 3 4 5 6 7	Χαλαρωμένος
Δε δείχνει σεβασμό	1 2 3 4 5 6 7	Σέβεται τους άλλους
Σπάταλος	1 2 3 4 5 6 7	Οικονόμος
Κύριος του εαυτού του	1 2 3 4 5 6 7	Χωρίς αυτοέλεγχο
Ικανοποιημένος	1 2 3 4 5 6 7	Στερημένος
Ντροπαλός	1 2 3 4 5 6 7	Σίγουρος για τον εαυτό του
Ευκολόπιστος	1 2 3 4 5 6 7	Αυτόνομος
Κανονικός	1 2 3 4 5 6 7	Παρεκκλίνων
Ασυλλόγιστος	1 2 3 4 5 6 7	Σκεπτόμενος
Δυναμικός	1 2 3 4 5 6 7	Παθητικός
Εγωιστής	1 2 3 4 5 6 7	Μεγαλόψυχος
Διανοούμενος	1 2 3 4 5 6 7	Μη διανοούμενος
Ισορροπημένος	1 2 3 4 5 6 7	Ανισόρροπος
Ενοχλητικός	1 2 3 4 5 6 7	Διακριτικός
Ευχάριστος	1 2 3 4 5 6 7	Σκυθρωπός
Νέος	1 2 3 4 5 6 7	Ηλικιωμένος
Περιθωριακός	1 2 3 4 5 6 7	Κοινωνικά ενσωματωμένος
Τα έχει καλά με τον εαυτό του	1 2 3 4 5 6 7	Δεν τα έχει καλά με τον εαυτό του
Μοναχικός	1 2 3 4 5 6 7	Κοινωνικός
Φυσικός	1 2 3 4 5 6 7	Επιτηδευμένος
Ανεκτικός	1 2 3 4 5 6 7	Αυταρχικός
Μειονεκτεί κοινωνικά	1 2 3 4 5 6 7	Ευνοημένος κοινωνικά
Ευτυχισμένος	1 2 3 4 5 6 7	Δυστυχισμένος
Αδύνατη προσωπικότητα	1 2 3 4 5 6 7	Ισχυρή προσωπικότητα
Μοντέρνος	1 2 3 4 5 6 7	Παλιομοδίτης

Παράρτημα Ιε

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΙΚΟΝΑΣ ΠΗΓΗΣ

Μέρος Τέταρτο

Κατά τη γνώμη σας αυτοί που έγραψαν το κείμενο είναι (κυκλώστε το βαθμό συμφωνίας σας)

Επίμονοι	1 2 3 4 5 6 7	Υποχωρητικοί
Μεροληπτικοί	1 2 3 4 5 6 7	Αμερόληπτοι
Ευέλικτοι	1 2 3 4 5 6 7	Άκαμπτοι
Αδιάφοροι	1 2 3 4 5 6 7	Ενταγμένοι
Αυτόνομοι	1 2 3 4 5 6 7	Αλλοτριωμένοι
Αφύσικοι	1 2 3 4 5 6 7	Φυσιολογικοί
Προοδευτικοί	1 2 3 4 5 6 7	Συντηρητικοί
Ασυνάρτητοι	1 2 3 4 5 6 7	Συγκροτημένοι
Αντικειμενικοί	1 2 3 4 5 6 7	Υποκειμενικοί
Ανεπιεικείς	1 2 3 4 5 6 7	Επιεικείς
Δυναμικοί	1 2 3 4 5 6 7	Παθητικοί
Ανεξάρτητοι	1 2 3 4 5 6 7	Εξαρτημένοι
Ασταθείς	1 2 3 4 5 6 7	Σταθεροί
Αβέβαιοι	1 2 3 4 5 6 7	Σίγουροι για τον εαυτό τους
Ρεαλιστές	1 2 3 4 5 6 7	Ανεδαφικοί
Στενόμυαλοι	1 2 3 4 5 6 7	Ανοιχτόμυαλοι
Ηττοπαθείς	1 2 3 4 5 6 7	Φιλόδοξοι
Ελεύθεροι	1 2 3 4 5 6 7	Υποταγμένοι
Ανισόρροποι	1 2 3 4 5 6 7	Ισορροπημένοι
Πολιτικοποιημένοι	1 2 3 4 5 6 7	Μη πολιτικοποιημένοι
Μειονοτικοί	1 2 3 4 5 6 7	Πλειονοτικοί
Κονφορμιστές	1 2 3 4 5 6 7	Αντικονφορμιστές
Πρωτότυποι	1 2 3 4 5 6 7	Κοινότυποι
Αξιόπιστοι	1 2 3 4 5 6 7	Αναξιόπιστοι

Παράρτημα Ιστ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ (ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ/ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΗΓΗΣ)

Οι απόψεις που υποστηρίζονται σε αυτό το κείμενο πιστεύετε πως είναι:

Όσο πιο κοντά βρίσκεται κάθε αριθμός σε μία από τις απόψεις που βρίσκονται στα δύο άκρα, τόσο πιο πολύ σημαίνει ότι συμφωνούμε με την άποψη αυτή.

προοδευτικές	1	2	3	4	5	6	7	συντηρητικές
ξεπερασμένες	1	2	3	4	5	6	7	μοντέρνες
ηθικές	1	2	3	4	5	6	7	ανήθικες
στενόμυαλες	1	2	3	4	5	6	7	ανοιχτόμυαλες
μετριοπαθείς	1	2	3	4	5	6	7	ακραίες
εξουσιαστικές	1	2	3	4	5	6	7	αντιεξουσιαστικές
δίκαιες	1	2	3	4	5	6	7	άδικες
υποταγμένες	1	2	3	4	5	6	7	επαναστατικές
υποκριτικές	1	2	3	4	5	6	7	ειλικρινείς
ανευαίσθητες	1	2	3	4	5	6	7	ευαίσθητες
ρεαλιστικές	1	2	3	4	5	6	7	ανεδαφικές
αριστερές	1	2	3	4	5	6	7	δεξιές
συναινετικές	1	2	3	4	5	6	7	προκαλούν σύγκρουση
ισορροπημένες	1	2	3	4	5	6	7	ανισόρροπες
περιθωριακές	1	2	3	4	5	6	7	κοινωνικά ενταγμένες

Παράρτημα Ιζ

Ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση της άμεσης και της έμμεσης επιρροής:

(Ερωτήματα που αναφέρονται στον κεντρικό πυρήνα αναπαράστασης της πηγής:

Ερωτήματα που αναφέρονται στον κεντρικό πυρήνα αναπαράστασης της πηγής)

Ερωτήματα που αφορούν στην άμεση επιρροή: 1, 2, 3, 4

Ερωτήματα που αφορούν στην έμμεση επιρροή: 13, 14, 15, 16

Μέρος Πέμπτο:

Απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις, κυκλώνοντας κάθε φορά τον αριθμό (και μόνο έναν) που αντιστοιχεί περισσότερο στην προσωπική σας αντίληψη:

1. Οι καπνιστές σέβονται το δικαίωμα των άλλων για καθαρή ατμόσφαιρα

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

2. Οι καπνιστές έχουν και δικαιώματα εκτός από υποχρεώσεις

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

3. Η ύπαρξη καπνιστηρίου μειώνει τη σύγκρουση ανάμεσα σε καπνιστές και μη καπνιστές

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

4. Η απόλυτη απαγόρευση του καπνίσματος αποτελεί μονοδιάστατη πρακτική

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

5. Ο καπνιστής καπνίζει επειδή του έχουν δημιουργήσει μια πλασματική ανάγκη

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

6. Ο καπνιστής είναι συνένοχος των καπνοβιομηχανιών και της διαφήμισης

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

7. Η ελευθερία του καπνιστή είναι μια αυταπάτη, καθώς το να καπνίζει κανείς σημαίνει ότι αποδέχεται τη συνέχιση του φαύλου κύκλου παραγωγή – διαφήμιση - κατανάλωση

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

8. Το να μην καπνίζουμε σημαίνει ότι επιλέγουμε μια κοινωνία που βασίζεται στην ποιότητα ζωής

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

9. Πρέπει να φορολογηθούν οι καπνοβιομηχανίες με τέτοιο τρόπο ώστε να μην έχουν αρκετό εισόδημα

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

10. Πρέπει να απαγορευθεί κάθε διαφήμιση τσιγάρων και καπνού

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

11. Πρέπει να απαγορευτεί η πώληση καπνού και τσιγάρων στους κάτω των 18 ετών

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

12. Πρέπει να περιοριστούν οι χώροι και οι ώρες πώλησης τσιγάρων και καπνού

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

13. Η ύπαρξη καπνιστηρίου δεν αποτελεί λύση για το ζήτημα του καπνίσματος

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

14. Το κάπνισμα θα πρέπει να απαγορεύεται σε όλους τους χώρους

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

15. Οι καπνιστές δεν σέβονται εκείνους που ενοχλούνται από τον καπνό του τσιγάρου

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

16. Το κάπνισμα δεν θεωρείται δικαίωμα

Διαφωνώ 1 2 3 4 5 6 7 Συμφωνώ

Μέρος Έκτο

Σε ποιο βαθμό τα παρακάτω επιμέρους θέματα, τα οποία εμπλέκονται στο ζήτημα του καπνίσματος είναι για εσάς σημαντικά

Η υγεία είναι:

Λίγο σημαντική 1 2 3 4 5 6 7 Πολύ σημαντική

Η απόλαυση του καπνίσματος είναι:

Λίγο σημαντική 1 2 3 4 5 6 7 Πολύ σημαντική

Ο σεβασμός στους καπνιστές είναι:

Λίγο σημαντικός 1 2 3 4 5 6 7 Πολύ σημαντικός

Η ελευθερία των καπνιστών είναι:

Λίγο σημαντική 1 2 3 4 5 6 7 Πολύ σημαντική

Το γεγονός ότι το κάπνισμα μειώνει το στρες είναι:

Λίγο σημαντικό 1 2 3 4 5 6 7 Πολύ σημαντικό

Το ότι το κάπνισμα προκαλεί εξάρτηση είναι:

Λίγο σημαντικό 1 2 3 4 5 6 7 Πολύ σημαντικό

Ο σεβασμός στους μη καπνιστές είναι:

Λίγο σημαντικός 1 2 3 4 5 6 7 Πολύ σημαντικός

Παράρτημα II

Φορτίσεις των Χαρακτηριστικών του Τυπικού Καπνιστή

	Παράγοντες								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ευχάριστος- Σκυθρωπός	,835								
Διανοούμενος – Μη διανοούμενος	,722		,414						
Ισορροπημένος- Ανισόρροπος	,650								
Γκρινιάρης- Χαλαρωμένος	-,597								
Νευρικός-Ήρεμος	-,577								
Δυναμικός- Παθητικός	,542								
Χαζός - Έξυπνος		,746							
Συμπαθητικός- Αντιπαθητικός		-,739							
Αναίσθητος- Ευαίσθητος		,660							
Μοντέρνος- Παλιομοδίτης		-,606							
Δε δείχνει σεβασμό- Σέβεται τους άλλους		,566		,480					
Εγωιστής- Μεγαλόψυχος		,544							
Φυσικός- Επιτηδευμένος			,762						
Κανονικός- Παρεκκλίνων			,712						

Ικανοποιημένος- Στερημένος	,461		,609						
Τα έχει καλά με τον εαυτό του- Δεν τα έχει καλά με τον εαυτό του			,580		-,455				
Κύριος του Εαυτού του-Χωρίς Αυτοέλεγχο	,429			-,663					
Αδύνατη Προσωπικότητα- Δυνατή Προσωπικότητα				,635					
Ανεξάρτητος- Εξαρτημένος			,450	-,625					
Σπάταλος- Οικονόμος				,552	,425				
Ενοχλητικός- Διακριτικός				,439					
Ντροπαλός- Σίγουρος για τον εαυτό του					,756				
Μοναχικός- Κοινωνικός					,734				
Ευκολόπιστος- Αυτόνομος						,803			
Ανεκτικός- Αυταρχικός			,436			-,538			
Ασυλλόγιστος- Σκεπτόμενος						,480			
Νέος- Ηλικιωμένος							,748		
Συνειδητοποιημένος			,403				-,563		

- Ασυνείδητος									
Μειονεκτεί Κοινωνικά- Ευνοημένος Κοινωνικά								,748	
Ανεύθυνος- Υπεύθυνος								,536	
Οικολόγος- Αντιοικολόγος									,616
Ευτυχισμένος- Δυστυχισμένος									-,582
Περιθωριακός- Κοινωνικά Ενσωματωμένος									,444

Παράρτημα III

OPINION OF THE GERMAN SMOKERS' CLUB REGARDING WHO'S FRAMEWORK CONVENTION ON TOBACCO CONTROL IDENTIFICATION

The German Smokers' Club (RCD) is a private non-profit organization registered in Hamburg according to German organizational law. It is funded by members' fees and contributions. Membership consists of individuals only.

The RCD is the authoritative voice of some 23 million smokers in Germany. It has been formally appointed by the Parliamentary Health Committee of the German Bundestag to testify in a hearing on the legislative proposal for a Non-Smokers' Protection Act in 1998. The RCD's main objectives are the promotion of courteous smoking and mutual understanding between smokers and non-smokers, public representation of the smokers' interests, and the fight against unnecessary regulations and bans. The RCD does not promote tobacco smoking, tobacco companies or any of their brands.

MISSION IMPOSSIBLE

We fully appreciate WHO's global work to promote a better health for all. Past successes have demonstrated its efficiency such as the complete or nearly complete eradication of smallpox or poliomyelitis. Concentrating sparse resources on the fight against malaria and AIDS could lead to another big success story given the fact that most of the affected countries are poor and in urgent need of international support. We cannot understand, however, why tobacco control should have the same global weight and priority. We do not argue that tobacco does not create health risks especially when misused. But all great plagues of modern civilization like cancer or coronary heart disease are more or less caused not only by smoking but by a multitude of other lifestyle and environmental risk factors as well as genetic predispositions. This has been confirmed by the German government already in 1978 in its „Programme to Promote Health Research and Development 1978 - 1981“. Speaking of millions of tobacco deaths in the coming years, as WHO does, pays more tribute to the needs of the media industry for a sensational headline than to the right of the public on scientific correctness. It is deplorable that the well-respected WHO is using its moral authority to follow the laws of the media hype instead of pursuing a policy of factual information and education. There is one other basic which requires more indepth consideration when contemplating a global regulation for tobacco smoking. One cannot isolate the culture of tobacco use from the rest of the lifestyle and traditions in a given society. The political system as a whole as well as the individual political sectors therein reflect the specific values and priorities of such a society. This is true also for national tobacco control policies. We cannot see any merit to impose a global one-fits-all-solution and weaken political self-governance in the name of health.

INFORMATION AND ACCOUNTABILITY

We believe that in a free society consumers should have the right to decide by themselves whether to smoke or not and to chose among the goods they want. There is no need for state nannyism and interference into these basics be it by means of prescriptive product changes or by restricting the way the products can be purchased. We, therefore, reject WHO's demands concerning product manipulation as well as the ban of cigarette vending machines or the duty free trade. On the other hand we share WHO's views that the consumer should be fully informed about the product he consumes and be warned of the health consequences. If, however, such information is meant to deter and defame the smoker the RCD strictly rejects such policy. This would be the case, for example, if warning labels read „Smoking kills“ or „Passive Smoking kills“. These are aimed at either keeping

smokers in a permanent state of fear and bad conscience or at painting them as outcasts who are a deadly threat to their social environment.

There has been a wealth of health information flooding the smoker since the first US Surgeon General's report on smoking appeared in the mid 60s, constantly renewed by countless anti-smoking campaigns and adverse media reporting. Only illiterate smokers could claim not to have been warned about the risks they are running. In Germany nine out of ten smokers know what they are doing when lighting up and feel personally accountable for it.

WHO is asking for more declarations on smoke constituents and additives to enable consumers to make a better choice. A well meant idea must not necessarily produce good ends. The RCD suspects that too much technical information cannot be digested by the ordinary smoker. We suppose that the product should be characterized by simple and clear descriptions. We regard it as counterproductive that WHO favours the abolishment of established product classifications like „light“ or „mild“. If lower values of tobacco ingredients represent a risk reduction than smokers should be guided the easiest way to choose such products.

SMOKERS ARE NO JUNKIES

It seems difficult for parts of the anti-tobacco establishment to recognize that smokers have chosen to smoke because they wanted it and that they enjoy it. Nobody has forced them to do so, and they can stop it every moment if they really wish it. This has been confirmed by authorities like the US Surgeon General who stated in his 1982 report that 95 percent of all smokers who had given up smoking did so out of their own will and without the aid of pharmaceutical medication or cessation training. It is insulting for a smoker who really enjoys his product to be depicted as a junky who is addicted and cannot survive but by chain-smoking. We suspect that word about smoking addiction has been purposefully spread to make smoking less acceptable and at the same time silence opposition to the main-stream anti-tobacco policy and, thus, facilitate ever more legislative restrictions against it.

WHO should be very careful in following the addiction theory if it really wishes smokers to quit. Humiliation has never been an appropriate means to educate people and ask for changes in their lifestyle. Recommending to national governments to set up and finance cessation training programs including pharmaceutical cessation aids like nicotine patches or nicotine gums raises suspicion that WHO might be misused by the pharmaceutical industry as a promotional agency for their products. It seems to be more than just pure chance that this industry is sponsoring a great deal of WHO's actual campaign for the framework convention on tobacco control.

NO FAGS FOR KIDS

There is one thing where the RCD fully shares the concerns of WHO and the international health community, i.e. elimination of underage smoking. We firmly believe that smoking should be restricted to adults only and youngsters or kids be denied access to tobacco goods. While we do not support a ban of vending machines for reasons already mentioned we think that it would be technically feasible to restrict the access by means of electronic devices.

In Germany minors less than 16 years of age are forbidden to smoke in public, and schools are advised to educate on the effects of smoking. Bans and exhortations even with strong wording have, however, no proven record of being overly successful especially in that age group. They are mostly circumvented while only adding to the flavour of a „forbidden fruit“ that stimulates rather than discourages consumption. In Germany there is common understanding among all concerned that kids and youngster should be educated to develop a strong-enough-personality as to be able to reject any offer of forbidden drugs, alcohol or cigarettes even under peer pressure. We strongly support the various campaigns by the

national health authorities that are working to this end and not without success. The smoking rate among German minors has steadily gone down while the rate of never-smokers in that same age group has gone up.

LIVING TOGETHER

While it is one of our club's prime objectives to promote courteous smoking as well as mutual understanding between smokers and non-smokers we do not believe in the virtues of legislative smoking regulations or bans. Rather we rely on consideration, tolerance and self-governance which is vital for living and accomodating in democratic mass societies.

Saying this, we fully support legislative rule-setting where it is necessary and dictated by scientific findings.

In the USA the Environmental Protection Agency has classified passive smoking as a proven human carcinogen. The German Commission on Maximum Concentrations of Toxic Substances at the Workplace followed suit. However, not only have both classifications drawn much scientific criticism but EPA's judgement has additionally been refuted by court jurisdiction as being partial and unfounded. The latest empirical study on passive smoking, done in Europe by WHO's own International Agency on Cancer Research, was not able to establish a statistical significant association between passive smoking and lung cancer despite ten years of careful research and data analysis.

Therefore, there is no actual need for legislative action concerning non-smokers' protection. Tobacco smoke may be a nuisance for non-smokers though. Smokers should respect their wish not to be annoyed and are well advised to ask for permission before lighting up. If the response is negative they shall refrain from smoking. The RCD is constantly promoting rules of courteous smoking and not without success. Market surveys show that smokers and non-smokers in Germany seldomly clash with each other. Lawsuits about smoking at the workplace are limited. Only the most spectacular cases make their way into the headlines of the media. There is a general feeling that questions like smoking on the workplace should be dealt with on low key and shop level with the parties directly involved and not by general law-making. We cannot see how global regulation can present a one-fits-all-solution.

TAX HARMONISATION ON LOW LEVEL

Tobacco taxes are already high, accounting in the developed countries of the world for 60-70 percent and sometimes even more of the retail price. In fact, they are in most cases too high for a product that is primarily purchased by the ordinary man in the street with an average income and not so much by the well-offs. That is why smuggling with tobacco goods is flourishing to the detriment of the small tobacco shops which obey the legal rules of sale. According to German customs experts profits in tobacco smuggling are meanwhile equal to those in smuggling of narcotics. The same experts have informed the public that parts of confiscated cigarette brands were counterfeit products containing toxic ingredients not used in genuine brands. These pose an additional health risk when smoked. While global tax harmonisation is a good thing to do because it removes the economic grounds for smuggling it should be done aiming at a low tax level to avoid the development of an illegal counterfeit industry with no quality control whatsoever.

Hamburg, 29 August 2000